

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM
KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER:
TRABZON İLİNDEKİ YABANCI
SERMAYELİ İŞLETMELERDE BİR
UYGULAMA**

Yılmaz Onur ARİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2011

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM KARARLARINI ETKİLEYEN
FAKTÖRLER: TRABZON İLİNDEKİ YABANCI SERMAYELİ
İŞLETMELERDE BİR UYGULAMA**

Yılmaz Onur ARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uluslararası İşletmecilik Anabilim Dalı

Danışman: Prof.Dr. S. Rıdvan KARLUK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2011

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Yılmaz Onur ARİ'nin "Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler: Trabzon İlindeki Yabancı Sermayeli İşletmelerde Bir Uygulama" başlıklı tezi 21 Ekim 2011 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İşletme (Uluslararası İşletmecilik) Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.S.Rıdvan KARLUK
Üye : Prof.Dr.İnan ÖZALP
Üye : Prof.Dr.Celil KOPARAL

İmza

.....

.....

.....

Doç.Dr.İ.Cemil ULUKAN

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

Yüksek Lisans Tez Özü

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: TRABZON İLİNDEKİ YABANCI SERMAYELİ İŞLETMELERDE BİR UYGULAMA

Yılmaz Onur ARİ

Uluslararası İşletmecilik Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2011

Danışman: Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

Küreselleşmenin hız kazandığı 1980’li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru hızla artan bir şekilde sermaye akışları gerçekleşmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar da bu uluslararası sermaye hareketlerinin bir çeşididir ve bir ülkede faaliyet gösteren bir şirketin başka bir ülkede yeni bir şirket kurması veya o ülkedeki mevcut bir şirketi satın alması yoluyla meydana gelir.

Gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye’nin de, hem cari açığını hem de işsizliği azaltmak amacıyla doğrudan yabancı yatırımlara ihtiyacı vardır. Ancak Türkiye’deki her bölgenin aynı gelişmişlik düzeyine sahip olmaması ve yerel anlayış farklılıkları yatırımların istenilen düzeye ulaşmasını engellemektedir.

Bu çalışmanın amacı da yeterince yatırım çekemeyen bölgelerden biri olan Doğu Karadeniz Bölgesi’nin yatırım girişlerini etkileyen faktörleri Trabzon örneğinden yola çıkarak bölgenin sahip olduğu avantajlardan nasıl yararlanılması ve dezavantajların nasıl düzeltilmesi gerektiği hususunda çıkarımlarda bulunabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Küreselleşme, Doğu Karadeniz Bölgesi

Abstract

FACTORS THAT AFFECT FOREIGN DIRECT INVESTMENT DECISIONS: AN APPLICATION AT FOREIGN CAPITAL ENTERPRISES IN TRABZON

Yılmaz Onur ARI

Department of International Business Administration

Anadolu University, Graduate School Of Social Sciences, September 2011

Adviser: Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

From 1980's on, which were the years that globalization picked up speed, capital flows have been increasingly occurring day by day from developed countries to developing countries. Foreign direct investment is a type of capital flows and it happens when a firm, which operates in a country, establishes a new firm in a different country or it happens when that firm buys a domestic firm.

Also Turkey, which is one of the developing countries, needs foreign direct investment in order to reduce its current account deficit and unemployment. Because every region of Turkey doesn't have the same development level and has local understanding differences, higher amounts of foreign investment are prevented.

The aim of this study is to make assumptions about benefiting from advantages and correcting the disadvantages of Eastern Black Sea Region and its important city ,Trabzon, using the factors that affects foreign direct investment entries to this region, which has not attracted enough investment.

Key Words: Foreign Direct Investment, Globalization, Eastern Black Sea Region

Özgeçmiş

Yılmaz Onur ARİ

Uluslararası İşletmecilik Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Ls. 2008	Anadolu Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF),İngilizce İktisat Bölümü
Lise 2004	Milas Anadolu Lisesi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: 13.06.1986/Muğla Cinsiyet: Erkek Yabancı Dil: İngilizce

İçindekiler

Jüri ve Enstitü Onayı.....	ii
Öz.....	iii
Abstract.....	iv
Özgeçmiş.....	v
Tablolar Listesi.....	x
Şekiller Listesi.....	xii
Kısaltmalar Listesi.....	xiii
Giriş.....	1

Birinci Bölüm

Dünya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

1.Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....	2
1.1. Yabancı Sermaye Tanımı.....	2
1.2. Sermaye Yatırımlarının Çeşitleri.....	3
1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı.....	4
1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Özellikleri.....	5
1.5. Portföy ve Doğrudan Yatırımların Karşılaştırılması.....	6
2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri.....	8
2.1. Ortak Girişim (Joint Venture).....	8
2.2. Şirket Birleşmeleri.....	8
2.3. Stratejik Birlikler.....	8
2.4.Lisans Anlaşmaları.....	9
2.5.Özelleştirme Yoluyla Gerçekleşen Yatırımlar.....	9
3. Doğrudan Yabancı Yatırım Biçiminin Belirlenmesi İle İlgili Teoriler.....	9
3.1. Stratejik Davranış Yaklaşımı.....	10
3.2. Ürünün Hayat Devreleri Teorisi.....	10
3.3. İşlem Maliyetleri Teorisi.....	10
3.4. Kuruluş Yeri Teorisi.....	11
3.5. Oligopolistik Tepki Teorisi.....	11
4. Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Etkileyen Faktörler.....	12
4.1. Kaynak Ülke Açısından Belirleyici Faktörler.....	13
4.1.1. Kar maksimizasyonu.....	13
4.1.2. Maliyet minimizasyonu.....	13
4.1.3. Ölçek ekonomileri.....	13
4.1.4. Ucuz işgücü.....	14
4.1.5. Yerel piyasadaki mevzuat.....	14
4.1.6. Hammadde sağlanması.....	14
4.1.7. Tarife ve kotalardan kaçınma.....	15
4.1.8. Rekabetçi gücün korunması ya da arttırılması.....	15
4.1.9. Monopolcü güç yaratılması.....	16

4.1.10. Mevcut piyasaların korunması ya da yeni piyasa arayışı.....	16
4.1.11. Yatırımlara uluslararası çeşitlilik kazandırılması.....	17
4.1.12. Ulaşım ve üretim esnekliği.....	17
4.1.13. Unvan ve ticari sırların korunması.....	17
4.2. Ev Sahibi Ülke Açısından Belirleyici Faktörler.....	18
4.2.1. Sosyal ve kültürel faktörler.....	18
4.2.1.1. Makroekonomik istikrar.....	18
4.2.1.2. Pazar büyüklüğü.....	19
4.2.1.3. Vergi politikası.....	19
4.2.1.4. Özelleştirme uygulamaları.....	20
4.2.1.5. İşgücü maliyetleri.....	20
4.2.1.6. Yurtiçi yatırımlar.....	21
4.2.2. Siyasi faktörler.....	21
4.2.2.1 Siyasi istikrar.....	22
4.2.2.2. Dışa açıklık.....	22
4.2.2.3. Ekonomik entegrasyonlara ve uluslararası kuruluşlara üyelik.....	23
4.2.2.4. Şeffaflık ve yolsuzluk düzeyi.....	24
4.2.2.5. Bürokratik işlemler.....	24
4.2.3. Yerel faktörler.....	24
4.2.3.1. Yatırım teşvikleri.....	25
4.2.3.2. Coğrafi konum.....	25
4.2.3.3. Altyapı durumu.....	25
4.2.3.4. Kültürel ve psikolojik faktörler.....	26
4.2.3.5. Serbest bölgeler.....	26
5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülke Ekonomisine Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	27
5.1. Olumlu Etkileri.....	27
5.1.1. Ekonominin üretim kapasitesinin artması.....	27
5.1.2. Yeni teknoloji ve yönetim bilgisi getirme.....	28
5.1.3. Döviz girişi sağlama.....	28
5.1.4. İstihdam yaratma.....	29
5.1.5. İhracatı arttırma.....	29
5.1.6. Rekabet ve dinamizm.....	29
5.2. Olumsuz Etkileri.....	29
5.2.1. Yerli şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü.....	30
5.2.2. Ekonomi üzerinde yabancı denetiminin artması.....	30
5.2.3. Ekonomik bütünlüğün bozulması.....	30
5.2.4. İhracatı kısıtlama.....	30
5.2.5. Dış ticaret kısıtlamalarının aşılması.....	31
5.2.6. Teknolojik bağımlılık.....	31
6. Dünyada Yabancı Sermaye.....	31
6.1. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	32
6.2. Sınır Ötesi Birleşme ve Satın Alma İşlemleri.....	37

İkinci Bölüm

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

1. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi.....	40
1.1. Osmanlı Dönemi.....	40
1.2. 1923-1950 Arası Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları.....	41
1.3. 1950-1980 Arası Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları.....	42
1.4. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları.....	45

Üçüncü Bölüm

Trabzon İlinde Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	51
2. Araştırmanın Kısıtları.....	52
3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemi.....	52
4. Veri Toplama Yöntemi.....	53
5. Araştırmada Kullanılan Anket Formunun Tasarımı ve Özellikleri.....	53
6. Bulgular ve Yorumlar.....	53
6.1. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Türkiye’de Ortaklığının Gerçekleşme Şeklinin Dağılımı.....	53
6.2. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Yönetim Kurulunda Yer Alan Yerli Üyelerin Sayısının Dağılımı.....	54
6.3. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Yönetim Kurulunda Yer Alan Yabancı Üyelerin Sayısının Dağılımı.....	55
6.4. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üst Düzey Yöneticilerinin Arasında Yer Alan Yabancı Uyruklu Sayısının Dağılımı.....	56
6.5. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Yatırımlarından Önce Türkiye İle İş İlişkisi Durumunun Dağılımı.....	57
6.6. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Karlılığının Son 3 Yıla Göre Dağılımlarının İncelenmesi.....	58
6.7. Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracatının Son 3 Yıla Göre Dağılımlarının İncelenmesi.....	62
6.8. Araştırmaya Katılan İşletmelerin İthalatlarının Son 3 Yıla Göre Dağılımlarının İncelenmesi.....	65
6.9. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üretimini Yurtiçine Pazarlama Durumuna Göre Dağılımı.....	67
6.10. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üretimini Yurtdışına Pazarlama Durumuna Göre Dağılımı.....	68

6.11. Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracat Yaptıkları Ülkelere Göre Dağılımı.....	69
6.12. Araştırmaya Katılan İşletmelerin İthalat Yaptıkları Ülkelere Göre Dağılımı.....	70
6.13. Katılımcıların Yatırımcı Olarak Trabzon’da Gerçekleştirdiği Ortaklık Beklentilerini Karşılama Durumu.....	70
6.14. Araştırmaya Katılanların AB’ye Üyeliğin Türkiye’ye Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Ne Derecede Etkileyeceğine İlişkin Görüşlerin Dağılımı.....	71
6.15. İşletmelerin Kuruluş Şekillerine Göre, Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’un Tercih Edilme Nedenlerinin Ekonomik Sebeplerinin Dağılımı.....	72
6.16. İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Türkiye’yi Tercih Etmelerin Sebeplerinin İncelenmesi.....	74
6.17. İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’u Tercih Etmelerinin Ekonomik Sebeplerinin İncelenmesi.....	75
6.18. İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’u Tercih Etmelerinin Yerel Sebeplerinin İncelenmesi.....	76
6.19. İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’u Tercih Etmelerinin Sosyal-Kültürel Sebeplerinin İncelenmesi.....	76
6.20. Yerel Ortağı Seçerkenki Ölçütlerin İncelenmesi.....	77
6.21. Yabancı Yatırımcıların Karşılaştığı Türkiye’nin Özelliklerinden Kaynaklanan Zorlukların Sebeplerinin İncelenmesi.....	77
6.22. İşletmelerin Yatırım Sürecinde Bürokratik Güçlüklerle Karşılaşma Durumlarının İncelenmesi.....	78
6.23. İşletmelerin Trabzon’a Katkısına Yönelik İfadelerin İncelenmesi....	79
6.24. Kuruluş ve Temsil İşlemlerindeki Bürokrasi İle Ulusal Yatırımcılara Oranla Ayrım Yapılması İfadesi Arasındaki İlişki.....	79
6.25. Sosyal Çevrenin Gelişmemiş Olması İle Gelenekler ve Görenekler Arasındaki İlişki.....	80
6.26. Üretimin Yurtdışına Pazarlanma Oranı İle Türkiye’yi Tercih Etme Nedenlerinden Kalifiye İş Gücünün Yeterli Düzeyde Bulunması İfadesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	81
Sonuç.....	82
Ekler.....	87
Kaynakça.....	92

Tablolar Listesi

Tablo 1: 90'lı Yıllardan 2001'e Kadar Olan Dönemde Dünyada DYY Girişleri.....	33
Tablo 2: Ülke Gruplarına Göre Doğrudan Yabancı Yatırımların Dağılımı.....	34
Tablo 3: 1951-1960 Yılları Arası Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı.....	43
Tablo 4: Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (1923-1980).....	45
Tablo 5: Türkiye'ye Yönelik Net Sermaye Hareketleri.....	48
Tablo 6: İşletmelerin Ortaklığının Ne Şekilde Gerçekleştiğinin Dağılımı.....	54
Tablo 7: İşletmelerde Yönetim Kurullarında Yer Alan Yerli Üye Sayısının Dağılımı.....	55
Tablo 8: İşletmelerde Yönetim Kurullarında Yer Alan Yabancı Üye Sayısının Dağılımı.....	56
Tablo 9: İşletmelerde Çalışan Üst Düzey Yabancı Uyruklu Yönetici Sayısı.....	57
Tablo 10: İşletmelerin Mevcut Yatırımlarından Önce Türkiye İle İş İlişkisinin Dağılımı.....	58
Tablo 11: İşletmelerin 2007-2008 Yıllarındaki Karlılık Durumlarının Dağılımı.....	59
Tablo 12: İşletmelerin 2008-2009 Yıllarındaki Karlılık Durumlarının Dağılımı.....	60
Tablo 13: İşletmelerin 2009-2010 Yıllarındaki Karlılık Durumlarının Dağılımı.....	61
Tablo 14: İşletmelerin 2007-2008 Yıllarındaki Karlılık Durumlarının Dağılımı.....	63
Tablo 15: İşletmelerin 2008-2009 Yıllarındaki İhracat Durumlarının Dağılımı.....	63
Tablo 16: İşletmelerin 2009-2010 Yıllarındaki İhracat Durumlarının Dağılımı.....	64
Tablo 17: İşletmelerin 2007-2008 Yıllarındaki İthalat Durumlarının Dağılımı.....	66
Tablo 18: İşletmelerin 2008-2009 Yıllarındaki İthalat Durumlarının Dağılımı.....	66
Tablo 19: İşletmelerin 2009-2010 Yıllarındaki İthalat Durumlarının Dağılımı.....	67
Tablo 20: İşletmelerin Üretimini Yurtiçine Pazarlama Durumu.....	68
Tablo 21: İşletmelerin Üretimini Yurtdışına Pazarlama Durumu.....	69
Tablo 22: İhracat Yapılan Ükelere Göre Dağılım.....	69
Tablo 23: İthalat Yapılan Ükelere Göre Sıralama.....	70
Tablo 24: İşletmelerin Trabzon'da Gerçekleştirdiği Ortaklık Beklentilerinin Karşılama Durumu.....	70

Tablo 25: Avrupa Birliği Üyeliğinin Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkilemesi.....	71
Tablo 26: Yeni Kurulan İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’u Tercih Etme Nedenlerinin Ekonomik Sebepleri.....	73
Tablo 27: Bir Ortak Girişimi İle Kurulan İşletmelerin, Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’u Tercih Etme Nedenlerinin Ekonomik Sebepleri	74
Tablo 28: İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Türkiye’yi Tercih Etmelerinin Nedenlerinin Önem Sıralaması.....	75
Tablo 29: İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’u Tercih Etmelerinin Ekonomik Nedenlerinin Önem Sıralaması.....	75
Tablo 30: İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’u Tercih Etmelerinin Yerel Nedenlerinin Önem Sıralaması.....	76
Tablo 31: İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’u Tercih Etmelerinin Sosyo-Kültürel Nedenlerinin Önem Sıralaması.....	77
Tablo 32: İşletmelerin Yerel Ortağını Seçerkenki Ölçütlerin Önem Sıralaması.....	77
Tablo 33: Yabancı Yatırımcıların Karşılaştığı Türkiye’nin Özelliklerinden Kaynaklanan Zorlukların Önem Sıralaması.....	78
Tablo 34: Yatırım Sürecinde Karşılaşılan Zorlukların Önem Sıralaması.....	78
Tablo 35: İşletmelerin Trabzon’a Katkısına Yönelik İfadelerin Önem Derecesi Sıralaması.....	79
Tablo 36: Kuruluş ve Temsil İşlemlerinde Bürokrasi-Ulusal Yatırımcılara Oranla Ayrım Yapılması İlişkisi.....	80
Tablo 37: Sosyal Çevrenin Gelişmemiş Olması İle Gelenekler ve Görenekler İfadeleri Arasındaki İlişki.....	80
Tablo 38: Türkiye’yi Tercih Etme Nedeni İle Üretimin Yurtdışına Pazarlanması Arasındaki İlişki.....	81

Şekiller Listesi

Şekil 1: Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	32
Şekil 2: Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Kompozisyonu.....	35
Şekil 3: Ekonomik Gruplar Ve Dünya Bazında DYY Girişleri (1980-2008).....	36
Şekil 4: Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri.....	37
Şekil 5: Dünya’da Sınır Ötesi Birleşme Ve Satın Alma İşlemlerinin Sektörlere Göre Dağılımı.....	38
Şekil 6: Değer Ve Miktar Olarak Global Sınır Ötesi Birleşme Ve Satın Alma İşlemleri (2007 İlk Çeyrek-2010 Üçüncü Çeyrek).....	39
Şekil 7: Türkiye’ye Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri.....	49
Şekil 8: Türkiye’ye Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri (1994-2010).....	50
Şekil 9: İşletmelerin Ortaklığının Ne Şekilde Gerçekleştiğinin Dağılımı.....	54
Şekil 10: İşletmelerde Yer Alan Yerli Üye Sayısının Dağılımı.....	55
Şekil 11: İşletmelerde Yönetim Kurulunda Yer Alan Yabancı Üye Sayısının Dağılımı.....	56
Şekil 12: İşletmelerde Çalışan Üst Düzey Yabancı Uyraklı Yönetici Sayısı.....	57
Şekil 13: İşletmelerin Mevcut Yatırımlarından Önce Türkiye İle İş İlişkisinin Dağılımı.....	58
Şekil 14: Yıllara Göre İşletmelerin Karlılık Durumları.....	59
Şekil 15: İşletmelerin 2007-2008 Yıllarındaki Karlılık Durumlarının Dağılımı.....	60
Şekil 16: İşletmelerin 2008-2009 Yıllarındaki Karlılık Durumlarının Dağılımı.....	61
Şekil 17: İşletmelerin 2009-2010 Yıllarındaki Karlılık Durumlarının Dağılımı.....	62
Şekil 18: Yıllara Göre İşletmelerin İhracat Durumları.....	62
Şekil 19: İşletmelerin 2007-2008 Yıllarındaki Karlılık Durumlarının Dağılımı.....	63
Şekil 20: İşletmelerin 2008-2009 Yıllarındaki İhracat Durumlarının Dağılımı.....	64
Şekil 21: İşletmelerin 2009-2010 Yıllarındaki İhracat Durumlarının Dağılımı.....	65
Şekil 22: Yıllara Göre İşletmelerin İthalat Durumları.....	65
Şekil 23: İşletmelerin 2007-2008 Yıllarındaki İhracat Durumlarının Dağılımı.....	66
Şekil 24: İşletmelerin 2008-2009 Yıllarındaki İthalat Durumlarının Dağılımı.....	67
Şekil 25: Üretimin Yurtiçinde Pazarlanma Durumu.....	68
Şekil 26: Ortaklık Beklentilerinin Karşılama Durumu.....	71
Şekil 27: AB Üyeliğinin Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkilemesi.....	72

Kısaltmalar Listesi

AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE: Araştırma ve Geliştirme
DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım
IBRD: The International Bank for Reconstruction and Development
IMF: International Monetary Fund
IMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
ISO: İstanbul Sanayi Odası
KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OECD: Organization Of Economic Cooperation and Development
GDP: Gross Domestic Pruduct
NAFTA: North American Free Trade Agreement
TL: Türk Lirası
TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UN: United Nations
UNCTAD: United Nations Conference on Trade And Development
M&A: Mergers and Acquisitions
YASED: Yatırımcılar Sendikası Derneği

Giriş

Bilgi teknolojisindeki hızlı değişim özellikle 1980’li yıllardan itibaren iletişim ve ulaşım alanında büyük gelişmeleri doğurmuş, küreselleşme adı verilen bu olgu yaşadığımız dünyayı küçük bir köy haline dönüştürmüştür. Bu süreçte gelir elde etme biçimi ve gelirin yapısı tamamen değişmiş, ulusal nitelikli olmaktan çıkarak uluslararası bir hal almıştır.

Başlangıçta gelişmiş ülkeler arasında görülen ekonomik yakınlaşmalar, ilerleyen yıllarda gelişmekte olan ülkeleri de içine alarak devam etmiştir. Bilginin hızla artması ve yayılması, ulaşım, iletişim ve altyapı alanındaki hızlı gelişmeler ekonomik bütünleşmelerin önünü açmıştır. Çokuluslu şirketler öncülüğünde gelişen bu bütünleşme süreci doğrudan yabancı yatırım olarak pazarın geniş, hammaddenin bol olduğu, emek ücretlerinin düşük olduğu ülkelere yönelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye’ye de özellikle son yıllarda yapılan doğrudan yabancı yatırım girişleri büyük artış göstermiştir. Ancak yapılan yatırım miktarları halen istenilen düzeyde değildir. Bunun temel sebebi Türkiye’deki her bölgenin aynı gelişmişlik düzeyine sahip olmaması ve yerel anlayış farklılıklarıdır.

Bu çalışmanın amacı da yeterince yabancı yatırım çekemeyen Doğu Karadeniz Bölgesi’nin yatırım girişlerini etkileyen yerel özelliklerini Trabzon örneğinden yola çıkarak bölgenin sahip olduğu özelliklerin nasıl kullanılabileceği veya varsa bu özelliklerden kaynaklanan dezavantajların nasıl düzeltilebileceğini ortaya koymaktır. Bu çalışma ile bazı genel özellikleri ortaya konulan yabancı sermayeli işletmelerin Trabzon iline yatırım girişini etkileyen yerel faktörlerden ne şekilde etkilendikleri, memnuniyetleri ve beklentileri ortaya konularak geleceğe yönelik olarak yatırım ortamının iyileştirilmesi için öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yabancı sermayenin tanımı yapılmış ve doğrudan yabancı yatırım kararlarını etkileyen faktörler kaynak ülke ve ev sahibi ülke için iki ayrı kısımda irdelenmiştir. İlk bölümün devamında geçmişten günümüze kadar Dünya’daki doğrudan yabancı yatırımlar tablo ve grafiklerle desteklenerek anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci kısmında ise Türkiye’ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, Osmanlı Dönemi, 1923-1950 arası, 1950-1980 arası, 1980’den günümüze olmak üzere 4 kısımda incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise uygulama kısmı yer almaktadır. Uygulamada Trabzon ilinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım kararlarını etkileyen faktörlerle ilgili anket çalışması sonucunda oluşan veriler SPSS programında analiz edilerek yorumlanmıştır.

Birinci Bölüm

Dünya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Günümüzde küreselleşmenin daha da artmasıyla bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sürekli olarak güncellenmekte, merkezi planlamaya dayalı dışa kapalı ekonomiler giderek serbest piyasa ekonomisini benimsemiş dışa açık ekonomilere dönüşmektedir. Sanayi devriminin ardından gerçekleşen kapitalizmin yarattığı sermaye birikimi ile çokuluslu şirketler inanılmaz boyutlara varan bir uluslar arası yabancı sermaye trafiği yaratmışlardır (Sevinecek, 2010:5).Küreselleşme olgusu sayesinde ülkeler arasındaki ticari, ekonomik ve teknolojik sınırların hızla ortadan kalkması sermaye transferi konusunu gündeme getirmiştir (Mucuk ve Demirsel,2009:366).1990’lı yıllarda çıkışa geçen bu olgunun en önemli göstergelerinden biri olarak uluslar arası yabancı sermaye yatırımlarında görülen olağanüstü artışlar kabul edilmektedir (Halıcıoğlu, 2008:2).

Bu noktada karşımıza sermaye transferleri ve bu sermayenin gittiği ülkede yatırıma dönüşmesi başka bir deyişle yabancı sermaye yatırımları çıkmaktadır. Dünyada küreselleşme sürecine bağlı olarak hemen tüm ülkelerin ilgisini çekmiş olan yabancı sermaye yatırımları literatürde genel olarak doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımları olarak iki grupta incelenmektedir (Afşar, 2004:86).

1.1. Yabancı Sermaye Tanımı

Genel anlamda bir ülke sakinlerinin kendi ülkelerinin sınırları dışında servet edinmelerine “yabancı sermaye yatırımı” veya “uluslararası yatırım” adı verilir (Seyidoğlu,2003:645).Başka bir deyişle, yabancı sermaye bir ülkenin bedelini değişik biçimlerde gelecekte ödemek üzere kısa sürede ekonomik gücüne katabileceği ve başka ülkelerden temin ettiği mali ve reel kaynaklardır (Doğruer,1998:3).Yabancı ülkelere elde edilen servetler mali ya da reel bir nitelik taşıyabilir. Banka mevduatları, tahvil ve hisse senetleri gibi menkul değerlerin satın alınması mali gruba örnek gösterilebilir. Banka mevduatları, tahvil ve hisse senetleri gibi menkul değerlerin satın alınması mali gruba, yabancı ülkelere tesis,fabrika,arazi,bina gibi fiziki varlıklar elde edilmesi ise doğrudan yabancı yatırımlara örnek gösterilebilir (Sevinecek, 2010:5).

Yabancı sermaye akışları yatırım yapılabilir fonları, yerli tasarrufları ve döviz getirilerini çoğaltarak pozitif etkiler yaratmalı, böylelikle de döviz boşluklarını ve tasarrufları kapatmalıdır. Yabancı sermaye akışları ayrıca yabancıların ödemeler dengesi pozisyonunda olduğu kadar yerli tasarrufun oranı üzerinde de birtakım arzulanmayan etkiler de bırakabilmektedir (Kiong ve Jomo, 2005:56). Zaman zaman yabancı sermaye akışları işlem maliyetleri, bilgi maliyetleri ve yasal kısıtlamalar gibi engellerden dolayı aksayabilmektedir. Bu engeller ulusal sınırlar boyunca sermaye piyasalarının parçalara ayrılarak üretim yapmaları için yeterince sert olabilmektedir. Bununla birlikte olumsuz etkileri etkin bir şekilde azaltan finansal politikaları benimsemeleri açısından firmalar için çeşitli teşvikler üretebilmektedirler (Alexander, Eun ve Janakiramanan, 1987:151).

1.2 Sermaye Yatırımlarının Çeşitleri

Uluslar arası sermaye yatırımlarını ülkelerin dış ekonomik ilişkilerini ifade eden ödemeler bilançosu tablolarında görmek mümkündür. Ödemeler bilançosunun iki ana kaleminden biri olan sermaye hareketleri doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları, kısa ve uzun vadeli sermaye hareketlerini kapsamaktadır (Karluk, 2003:450).

Doğrudan yabancı yatırımlar bir ülkede yeni bir şirketin kurulması, mevcut yabancı şirkete ilave yapılması ya da o ülkede mevcut bir şirketin satın alınması nedeniyle uluslar arası bazda ortaya çıkan sermaye akışını belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Doğrudan yabancı yatırımların en çok göze çarpan özelliği bu tür sermaye akımlarının yabancı portföy yatırımlarına benzememeleridir. Bu tür yatırım harcamaları reel bir üretim biriminin kontrolünü elinde tutmaktadır (Çinko, 2009:118).

Özel yabancı sermaye hareketlerinden biri olan portföy yatırımları, tasarruf sahiplerinin uluslar arası sermaye piyasalarında uluslar arası politik risk, kambiyo kuru riski, bilgi edinebilme riski gibi ek riskler üstlenmek suretiyle sermaye kazancıyla faiz ve temettü geliri gibi kazançlar elde etmek amacıyla hisse senedi, tahvil ve diğer sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmalarını ifade etmektedir (Başoğlu, 2000:89-90). Portföy yatırımları içerisinde en büyük payı hisse senedi alırken, bu tür yatırımlar risk almada isteksiz yatırımlardır (Okutan, 2003:26).

Kısa vadeli sermaye hareketleri ülkelerin finansal serbestleşme süreçlerine girmeleri ile başlamış ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle bugünkü boyutlara ulaşmıştır. Kısa vadeli sermaye hareketlerinin asıl amacı yüksek getiri sağlamaktır. Böylelikle kalıcı yatırımlar

dediğimiz uzun vadeli yatırımlardan ayrılırlar. Uzun vadeli sermaye hareketleri bulundukları ülkede kalıcı yatırımlar yaparak, bu ülkede fabrika ve iş yeri açarak uzun vadede kar elde etmeyi amaçlarken, kısa vadeli sermaye hareketleri, ülkelerin finansal varlıklarının getirilerini göz önünde bulundurarak, tahvil, bono, hisse senedi vb. portföy yatırımlara yönelirler. Bu tür finansal varlıkların likiditesi çok yüksektir ve kısa zamanda kolaylıkla nakde dönüştürülerek bulunduğu coğrafyayı terk edebilir (Şimşek, 2007:2).

Ülkelerin kısa ve uzun vadeli yatırımlara karşı yaklaşımları farklı şekillerde algılanabilmektedir. Doğrudan yatırımlar şeklindeki uzun vadeli yabancı yatırımların, ülkelerin ekonomileri üzerinde olumlu etkilerde bulunmasının bir sonucu olarak hükümetler tarafından yurtiçi sermaye ile aynı koşullar altında teşvik edilirken, sıcak para olarak da tabir edilen kısa vadeli sermaye girişlerinin ilgili ülkelerin mali piyasaları, hatta genel ekonomik dengeleri üzerinde, özellikle kısa vadelerde yapabileceği negatif etkiler göz önünde bulundurulduğunda kısa vadeli sermaye hareketlerine sınırlama getirilmesi gündeme gelmektedir (Göksu, 2005:10).

1.3 Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı

Doğrudan yabancı yatırımlar çokuluslu şirketlerin üretimlerini ana merkezin bulunduğu ülkenin dışına çıkararak yabancı ülkelerde yalnız başına veya ortaklarla yeni bir şirket kurması veya var olan yerli bir şirketi satın alarak ya da onun sermayesini arttırarak kendine bağlı duruma getirmesi olarak tanımlanabilir (Kurtaran, 2007:367).OECD'nin tanımlamasına göre ise bir yabancı sermaye akımı, girdiği ülkede ilgili şirketin yönetiminde en az % 10'luk temsil gücüne sahip olması durumunda doğrudan yabancı yatırım olarak dikkate alınmaktadır (Yücel ve Akbay, 2008:2).IMF ise doğrudan yatırım ile portföy yatırımları arasında ayrım yapmak için % 10'luk bir eşik tavsiye etmesine rağmen, bu tercihi ülkelerin takdirine bırakmaktadır (Delice, 2005:173-174).Karagöz'e göre ise (2007:930),doğrudan yabancı yatırımlar menkul kıymet alımlarını ifade eden portföy yatırımları dışında kalan, yabancı yatırımcıların tek başlarına veya yerli yatırımcılarla ortaklık kurarak gerçekleştirdikleri yatırımlardır. Genel bir tanıma doğrudan yabancı yatırım bir ülkede bir şirketi satın almak veya yeni kurulan bir şirket için kuruluş sermayesini sağlamak ya da mevcut bir şirketin sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan şirketler tarafından diğer bir ülkede bulunan şirketlere yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır (Alagöz,Erdoğan ve Topallı, 2008:83).

Yabancı sermaye yatırımcısı, kendi ülkesi dışında ana şirkete bağlı şube, büro, bağlı kuruluş veya ortaklık şekillerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapmış olan şahıslar, kamu veya özel teşebbüsler, birbiriyle ortak ilişki içinde olan şirket veya şirketleşmiş girişimler olarak nitelendirilebilir. Bazı ülkelerde yatırım konusunun doğrudan yabancı yatırım olarak sayılabilmesi için yönetim kurulunda temsil, politika oluşturma sürecine katılım, şirketler arası somut ilişki, yerli ve yabancı personeller arası yer değişimi ve teknik bilgi tedariki gibi unsurların aynı anda bulunması gerekmektedir (Tomak, 2006:7).

Küresel üretimin yeniden yapılanması anlamına da gelen doğrudan yabancı yatırımlar, aslında yeni bir süreç değildir ve başlangıç tarihi 1850’li yıllara kadar dayanmaktadır. Günümüzde doğrudan yabancı yatırım miktarı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin birbiriyle doğru orantılı olduğu sadece teorik ve analitik çalışmalarla değil, ayrıca birçok ülke deneyimiyle de kanıtlanmıştır. Bu nedenle dünyada küreselleşme sürecinden önce yeterince önemsenmeyen doğrudan yabancı sermaye yatırımları bugün kalkınmaya olan katkısının anlaşılmasıyla gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir (Afşar, 2004:87).

Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkelere getirdiği sermaye, teknoloji ve yönetimle ilgili kaynakların dolaylı etkileri sonucunda gelişmekte olan ülkelerde tasarruf açıklarını kapatmaya, üretim maliyetlerini düşürerek üretimi arttırmaya, istihdama, teknolojinin gelişmesine, döviz rezervlerini genişletmeye ve ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamının oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Çapraz ve Demircioğlu, 2003:11).En önemlisi ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasına katkıda bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, bir fabrika kurmak amacıyla yurtdışından döviz girişi, ödemeler bilançosuna yaptığı ilk olumlu etkidir. Şirket üretim faaliyetine başladığında, üretimin bir kısmını ihraç ederek ya da ithal ikamesinde kullanarak olumlu etkiyi sürdürebilmektedir (Bal ve Göz, 2010:452-453).

1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Özellikleri

Uluslararası özel bir sermaye hareketi olan doğrudan yabancı yatırımlarının diğer sermaye akımlarından ayrılan kendine özgü bazı özellikleri bulunmaktadır.Üretime dönük bir şekilde ülke dışında fiziki üretim araçları üzerine yapılan bu yatırımların en önemli özelliği,kısmen veya tamamen yurt dışındaki işletmenin mülkiyetinin elde tutulmasının yanı sıra,yönetiminin de denetim altında bulundurulmasıdır.Doğrudan yabancı yatırımlarda

işletmecili bilgisi ve teknik bilgi bir ülkeden diğetine aktarılır.Dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımlar risk ve girişimciliğı de kapsamaktadır (Caves vd., 1990:203).

Doğrudan yabancı yatırımlar sıklıkla ekonomik dönüşüm için potansiyel bir katalizör olarak görölmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların sermaye sağlayarak ve istihdamı arttırarak doğrudan katkı sağlayacağı öne sürölmektedir. Belki de daha önemlisi, DYY’ler teknoloji, yönetim ve işgücü becerisi, pazarlama kanalları transferlerini yaparak ve piyasa-tabanlı işletme kültürünü besleyerek katkıda bulunabilmektedirler (Lankes ve Venables, 1996:331).

DYY’lerde genellikle yatırım yapılan ülkeye döviz transferi yapılır ancak ülkeye döviz girişi olmadan da DYY gerçekleştirilebilir. Bu da yabancı sermayenin ülkeye üretimde kullanılacak makine, donatım gibi fiziki üretim araçlarının gelmesi şeklinde olmaktadır (Seyidoğlu, 1994:646).

DYY’ler genellikle çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilir, yapılan yatırımlar uzun vadeli bir perspektife sahiptir; verimlilik ve üretim maliyetlerinin düşürölmesi üzerine odaklanırlar, istihdam yaratırlar, üretim artışı ve ihracat artışı yoluyla reel ekonomi üzerinde doğrudan etki yaparlar (Güven,2007:9).

1.5 Portföy ve Doğrudan Yatırımların Karşılaştırılması

Doğrudan ve portföy yatırımları arasındaki farkların incelenmesi doğrudan yabancı yatırım kavramının açıklanması açısından önem taşımaktadır. Öncelikle, doğrudan yabancı yatırım portföy yatırımlarının aksine, yatırım yapan ana şirket yatırım yapılan yabancı ülkedeki şirketin karar alma süreçlerinde bir kontrol gücü satın almasını ifade etmektedir (Terzioğlu,2007:4).Çoğı kez bu şirketin üst kadrolarında ana şirketten atanan yöneticiler yer almaktadır. Bir başka ifadeyle doğrudan yabancı yatırımlar dediğimizde, işletme yönetimindeki yabancı etkinliğı anlaşılmalıdır. Yabancı sermaye yatırımı kavramının başındaki “doğrudan” sözcüğü işletme yönetimindeki bu yabancı yönetimini ifade etmektedir. Oysaki uluslar arası portföy yatırımları durumunda bir şirkete ait hisse senedi veya tahvillerin satın alınmasıyla yatırımcılar şirketin yönetiminde doğrudan söz sahibi olma hakkı elde etmiş sayılmazlar. Yatırımın hisse senedine yapılması durumunda genel kurulda oy verme hakkına sahip olmak şirket yönetimini doğrudan kontrol etmek anlamına gelmemektedir (Çılbant, 2006:23).

Bir diğerk fark ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yatırımcının, sermayenin yanında nitelikli işgücü, işletmecilik bilgisi, makine donanımı gibi üretimi artırıcı faktörleri de beraberinde getirmesidir. Portföy yatırımlarında ise, yabancı yatırımcı sermayesi dışında başka katkıda bulunmaz (Çalışır, 2001:14).Doğrudan yabancı sermaye, yatırılabilir kaynakların kişi ve kurumlar tarafından başka bir ülkeye taşınması şeklindedir. Dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımlar portföy yatırımlarından farklı olarak marka, teknoloji, işletmecilik bilgisi gibi maddi olmayan varlıkların da transferini ve yatırımcıya yatırımını yönetme yetkisini de içermektedir (Afşar,2004:87).Bu bağlamda doğrudan yatırımların portföy yatırımlarına kıyasla dünyanın ekonomik anlamda gelişimine daha çok katkıda bulunduğu söylenebilir.

Portföy yatırımları ülkeye girdikleri kadar kolay çıkış yapabilmektedir. Ev sahibi ülkedeki en ufak bir kriz portföy yatırımlarının dışarı kaçmasına neden olmaktadır. Bu da ülkedeki krizin daha da büyümesine neden olmaktadır. Portföy yatırımları likiditelerindeki yükseklik nedeniyle en riskli yatırım türü olarak nitelendirilmektedir (Elbir, 2010:10).Yabancı portföy yatırımcılarının yatırımlarındaki temel hedef hisselerine ortak oldukları kuruluşun karından kısa vadede kar almaktır. Fakat doğrudan yatırımlarda ise çokuluslu şirketler ihtiyaç duydukları hammaddenin veya ürettikleri ürünlerin verimli ve en düşük maliyetle üretilmesini isterler. Dolayısıyla yatırımcılar gerçekleştirdikleri yatırımın uzun vadedeki etkileriyle doğrudan ilgilenirler. Özellikle uzun vadeli olarak şirketlerin rekabet gücü üzerindeki etkisi ve yatırımdan elde ettikleri kar konusunda verdikleri kararlar önemlidir (Yorulmaz,2006:74).

Vita ve Kyaw’a göre ise (2009:281) ,doğrudan yabancı yatırımlar orta düzeyin biraz altında ve üzerinde gelir eden gelişmekte olan ülkelerin büyümesine olumlu etki sağlarken,çok düşük gelirli sınıftaki ülkeler için başarısız sonuçlar vermektedir.Benzer bir şekilde portföy yatırımları da sadece orta düzeyin üzerinde gelire sahip gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarında olumlu etkiler bırakmaktadır.Bu sebepten dolayı ekonomik kalkınmasını ve yatırım çekme kapasitesini minimum düzeye ulaştırmış gelişmekte olan ülkeler hem doğrudan yabancı yatırımlardan hem de portföy yatırımlarından yararlanmalıdırlar.

2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri

Doğrudan yabancı yatırımlar çeşitli şekillerde ülkeye girmektedir: ortak girişim (joint venture), şirket birleşmeleri, stratejik birlikler, lisans anlaşmaları ve özelleştirme yoluyla gerçekleşen yatırımlar.

2.1. Ortak Girişim (Joint Venture)

Ortak girişim iki veya daha fazla şirketin bir araya gelerek belirli bir mamul veya pazar alanında işbirliğine gitmeleridir. Burada yatırım ortaklığına giren şirketlerden bazıları uzman beşeri kaynaklara, bazıları finansal kaynağa, bazıları da gelişmiş teknolojiye veya kaliteli hammaddeye sahiptir. Ortak girişim yeni bir işe başlamanın doğurduğu yüksek riski azaltması, küçük şirketlerin büyüklerle rekabet etmesini sağlaması ve yeni teknolojilerin temininde kolaylık sağlaması dolayısıyla cazip bir yatırım türüdür (Kurtaran, 2007:368).

2.2. Şirket Birleşmeleri

Şirket evlilikleri olarak da bilinir. Şirket birleşmeleri hem iki ya da daha fazla şirketin bir araya gelerek yeni bir şirket kurmaları şeklinde, hem de bir şirketin diğer bir şirketi tüm varlıklarıyla devralması yani satın alması şeklinde olabilir. İlk durumda birleşen şirketlerin tüzel kişilikleri ortadan kalkmakta, ikincisinde ise kalkmamaktadır (Çılbant, 2006:17-18). Bu tür oluşumlarda taraflar birbirinden bağımsız değildir ve çalışmaları istikrarlı ve basittir. Birleşen şirketlerin ayrılması ise zordur. Şirket birleşmelerinin ülke için net yatırım ve üretimde kısmen artış sağlaması en önemli avantajıdır (Kökçü, 2007:59-60).

Dikkat edilmesi gereken husus ise şirket birleşmelerinin ortak girişim ile karıştırılmaması gerektiğidir. Ortak girişimler benzer amaçları gerçekleştirmek için iki ya da daha fazla şirketin yetenek ve varlıklarını birleştirerek kurdukları bir organizasyon şeklidir (Kökçü, 2007:60).

2.3. Stratejik Birlikler

Stratejik birlikler özellikle son yıllarda uluslararası işletmecilikte sıklıkla kullanılan bir oluşumdur. Sınır ötesi stratejik birlik oluşturma en kolay yolu, iki şirketin hisse senetlerinin belirli bir bölümünü birbirleriyle değiştirmeleridir. Ancak bu kadarı ile yetinilirse bu doğrudan yabancı yatırım değil, portföy yatırımı niteliği taşımaktadır. Geniş kapsamlı stratejik birlikte ise taraflar hem hisse senetlerini değiştirir, hem de mal ve hizmet üretimi için ortaklık

kurar.Üçüncü işbirliği yönetiminde ise,ortak pazarlama ve hizmet anlaşmaları yapılır ve bir taraf belirli piyasalarda diğerini temsil eder.Ancak bu yöntem rekabeti kısıtlayıcı bir sonuç doğurabilir (Kurtaran, 2007:368).

2.4. Lisans Anlaşmaları

Lisans anlaşmaları çoğu ekonomist tarafından dış ülkelere açılmada doğrudan yabancı yatırımlarla ihracat arasında bir basamak olarak görüldüğünden bir DYY türü olup olmadığına kuşkuyla bakılmaktadır (Çılbant, 2006:20).

Lisans anlaşmalarında yerli şirket üretim patentini, üretim tekniğini, telif ücreti karşılığında ticaret markası ve malın dağıtım hakkını yabancı ülkedeki şirkete devreder. Tam bir lisans anlaşması ise ürün ihracı yerine teknoloji ihracının ikame edilmesi anlamına gelir. Çünkü teknolojinin yabancı ülkeye aktarılmasıyla söz konusu ürünün o ülkede üretimi sağlanmış olur. Lisans anlaşmalarında lisansı satanla alıcı arasında bir sözleşme yapılır ve alıcı bir kullanım hakkı kazanır (Kökçü,2007:60).

2.5. Özelleştirme Yoluyla Gerçekleşen Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar içindeki özelleştirme gelirlerinin hesaplanmasında sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların da en önemlisi özelleştirme yoluyla gerçekleşen yatırımların diğer doğrudan yatırımlardan ayrı olarak kayıt altında tutulmasıdır.

Özelleştirme yoluyla yapılan yatırımlar dünyada özellikle Orta-Doğu Avrupa ve Güney Amerika ülkelerinde yapılmaktadır.1995 yılına kadar Çek Cumhuriyeti'ne yapılan yatırımların yaklaşık olarak tamamı,2000 yılında ise Bulgaristan'a yapılan yatırımların ise yaklaşık % 15'i özelleştirme kaynaklı yatırımlar olduğu görülmüştür (Aydoğuş vd, 2005:16).

3. Doğrudan Yabancı Yatırım Biçiminin Belirlenmesi İle İlgili Teoriler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren, uluslar arası ekonominin ve uluslar arası ticaretin dünyada ciddi boyutlara ulaşmasıyla doğrudan yabancı yatırımlar, çokuluslu şirketler ve uluslar arası üretimin diğer şekilleri önem kazanmaya başlamıştır (Hosseini, 2005:528).Dünya ticaretindeki gelişmelere paralel olarak yeni dış ticaret teorileri geliştirilmiştir. Bu kısımda doğrudan yabancı yatırım biçiminin belirlenmesi hususunda geliştirilen teoriler irdelenecektir.

3.1. Stratejik Davranış Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre, şirket performansının temel belirleyicisi, şirketin, kontrolünde bulunan farklı kaynakları verimli kullanması ve bu kaynakların rakipler tarafından tam olarak taklit edilememesidir (Seviçin, 2005:54).Stratejik davranış yaklaşımında rekabetçi davranışlar çok önemlidir. Dolayısıyla şirketler rakiplerce yakalanmadan, bu avantajlarından maksimum fayda sağlamaya çalışmalıdırlar (Kurtaran, 2007:368).

3.2. Ürünün Hayat Devreleri Teorisi

Raymond Vernon tarafından geliştirilen ürünün hayat devreleri teorisine göre herhangi bir ürünün hayat devresinde üç temel aşama vardır. Yenilik aşaması olan üretimin ilk döneminde yeni ürünü geliştiren şirket monopolcü bir güce sahip olacak ve ağırlıklı olarak yerli piyasaya dönük üretim yapacaktır. Üretimin olgunlaşma aşamasında ise, ürüne ait teknolojiyi diğer şirketlerin de yakalaması söz konusu olacak ve piyasadaki üretici sayısı artacaktır. Buna bağlı olarak yeniliği ilk yapan şirketin monopol gücü zayıflayacaktır. Son aşamada ise ürün ve üretim tekniği diğer şirketler tarafından kolayca taklit edilebildiğinden, üreticiler arasında fiyat rekabeti gündeme gelecek ve şirketler üretim maliyetlerini azaltmaya çalışacaklardır. Bu yüzden de maliyet avantajı nedeniyle şirketler gelişmekte olan ülkelerdeki ucuz işgücü ve hammaddeye yöneleceklerdir. Ürünün hayat devreleri teorisinde, doğrudan yatırımların nedeni, yenilikçi şirketin teknolojik üstünlüğünü ve monopolcü avantajını koruma isteğidir (Şimşek ve Behdioğlu, 2006:48-49).

3.3. İşlem Maliyetleri Teorisi

Genelde işlem maliyetleri iktisadı R.H.Coase'un 1937 tarihli "The Nature Of The Firm" makalesine dayandırılmıştır. Coase'a göre,şirket denen organizasyonlara ihtiyaç vardır çünkü fiyat mekanizmasını kullanmanın maliyeti vardır ve işlem maliyetleri denen maliyetler şirketler tarafından içselleştirilmektedir.Çünkü eğer üretim fiyat mekanizmasınca düzenlenecek olsaydı,şirket denen örgütlere ihtiyaç olmayacaktı.Coase'un şirketi, piyasadan farklı olarak üretimi koordine etmenin alternatif bir yolu olarak sunması şirket ile piyasa arasında kavramsal bir ayrıma yol açmıştır.Coase'un makalesinin anlaşılmasına ve işlem maliyetleri iktisadı akımının esas doğuşuna en büyük katkıyı yapmış Oliver Williamson Coase'un ayrımını dikkate almıştır ve analizlerini bu doğrultuda yapmıştır.Yalnız Williamson işlem maliyetleri açısından şirketi piyasaya göre daha etkin ve avantajlı bir organizasyon olarak görmüştür.Williamson'a göre şirket her şeyden önce her bir işlem için ayrı ayrı

sözleşmeler yerine tek bir sözleşme ile ve hiyerarşik bir yapı içinde maliyetlerini düşürmüş olmaktadır (Yılmaz,2002:160-162).

3.4. Kuruluş Yeri Teorisi

Analizleri temelde maliyet avantajlarına dayanan Hood ve Young,kuruluş yeri teorisiyle ilgili dört faktör öne sürmüştür (Kurtaran, 2007:369):

- İşgücü maliyetleri: Reel ücret maliyetleri ülke gruplarına göre farklılık gösterse de çoğunlukla düşük teknolojiye sahip uluslar arası endüstriler mantıksal olarak işgücünün maliyetinin düşük olduğu ekonomilerde kurulmaktadır.
- Piyasa faktörleri: Doğrudan yabancı yatırım kararları ev sahibi ülkenin gelişme hızı, pazar büyüklüğü, yerel rekabetin varlığı gibi özelliklerinden etkilenebilmektedir.
- Ticari engeller: Çokuluslu şirketler ticari engellere önlem olarak gelişmiş ihracat piyasalarını korumak amacıyla yerel üretim merkezleri kurmaktadır.
- Hükümet politikaları: Ev sahibi ülkenin uygulamış olduğu politikalar o ülkedeki yabancı yatırım üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

3.5. Oligopolistik Tepki Teorisi

Oligopolistik Tepki Teorisi F.T.Knickerbocker tarafından incelenmiş ve Amerikan çokuluslu şirketlerinin doğrudan yabancı yatırımları üzerinde uygulanmıştır.Bu araştırmaların sonucunda,Amerikan çokuluslu şirketlerinin oligopolistik bir endüstri yapısında faaliyet gösterdikleri anlaşılmıştır.Buradan hareketle,şirketlerin ulusal sınırlar dışında yatırımda bulunmalarında yurtiçinde faaliyet gösterdikleri piyasa yapısının önemli olduğu sonucu çıkmaktadır.Yurtiçinde faaliyet gösterdikleri piyasa yapısının oligopol olduğu dikkate alındığında ,şirketlerin yatırım kararlarında birbirlerini izlememeleri zayıf bir olasılık olacaktır (Şimşek ve Behdioğlu, 2006:51).

4. Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Etkileyen Faktörler

Sermaye yapısı itibarıyla akışkandır ve her zaman en yüksek getiriyi elde etmeyi beklediği sektörlerle ve bölgelere yönelir (Elbir, 2010:23).Yabancı yatırımcıların başka ülkelerde yatırım yapmalarının temel nedeni şüphesiz ki kardır. Üstelik bu kar, hem yatırımcının kendi ülkesinde elde ettiği kardan fazla olmalıdır, hem de şirketin yabancı bir ülkede faaliyette bulunmasından doğacak riski de üstlenmelidir. Ancak yatırımcı için sadece yüksek karlar elde etmek yetmemekte, bu karın transfer edilmesi de büyük önem arz etmektedir. Ayrıca yatırım yapılması düşünülen ülkenin siyasal ve ekonomik istikrarı, altyapı yatırımlarının tamamlanıp tamamlanmadığı, yabancı sermaye konusundaki yasal düzenlemeler, teşvikler, uygulamalar ve teknoloji emme kapasitesi yabancıların yatırım kararı vermelerinde büyük rol oynamaktadır (Akdiş, 1988:22-23).

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre yabancı sermayenin getirisi de farklılık göstermektedir. Bu farklılık da dolayısıyla sermayenin getirisinin azalmaya başladığı ülkeden, getirinin yüksek olduğu ülkeye doğru bir sermaye akışına neden olmaktadır. UNCTAD Genel Sekreteri Rubens Ricupero,1998 Yatırım Raporu'na yazdığı ön sözde, çokuluslu şirketlerin yatırım kararlarını etkileyen faktörlerden şu şekilde bahsetmiştir:”Yabancı sermayeyi özendirici bir mevzuatın varlığı, zengin doğal kaynaklar, geniş bir pazar ve pazarın büyüme potansiyeli ile sorunsuz çalışma ilişkilerinin varlığı gibi geleneksel unsurlar önemini korurlarken; yabancı şirketler yatırım yapacakları bölgelerde gittikçe artan ölçülerde teknolojik avantajlar ve kalifiye işgücü gibi başka unsurları da arıyorlar.”Dolayısıyla yüksek getirinin yanında çokuluslu şirketlere bu tür ayrıcalıkları sunabilen ülkeler rakiplerine kıyasla daha fazla yabancı sermaye çekebilmektedirler (İnal,2010:19-20).

Ev sahibi ülke kavramı, söz konusu yatırımın gerçekleştirileceği hedef ülkeyi, kaynak ülke ise ev sahibi ülkede yatırım yapmayı planlayan işletmenin merkezinin bulunduğu ülke anlamına gelmektedir. Kaynak ülke yatırım için gerekli sermayeye kaynaklık eden ülkedir. (Yücel, 2009:46).Bu noktada doğrudan yabancı yatırım girişlerinin hem kaynak ülkeden, hem de ev sahibi ülkeden kaynaklanan faktörlerden etkilendiği söylenebilmektedir. Bu bölümde doğrudan yabancı yatırım girişlerini etkileyen faktörler ev sahibi ve kaynak ülke açısından iki bölümde incelenecektir.

4.1. Kaynak Ülke Açısından Belirleyici Faktörler

Yabancı yatırımcı açısından yatırımları tetikleyici en önemli faktör şüphesiz ki yatırım sonucunda elde edilmesi öngörülen kar olmaktadır. Ancak yatırım kararı alınırken sadece karlılığın göz önünde bulundurulması yeterli olmamakta, maliyetin düşürülmesi, ticaret yapılan ülkelerdeki tarife ve kotalardan kaçınma, yeni piyasalar yaratılması veya mevcut piyasaların korunması, monopolcü güç yaratılması, rekabetçi gücün arttırılması veya korunması, yatırımları uluslararası anlamda çeşitlendirme isteği ve üretim esnekliğinden faydalanma isteği de yatırımları itici faktörler arasında sayılmaktadır.

4.1.1. Kar maksimizasyonu

Yatırımların yapılmasını sağlayan ve işletmeleri yatırıma teşvik eden en önemli faktör kar maksimizasyonudur. Ancak yatırım yapan şirketler kar elde ederlerken, bunun sürekli bir şekilde gerçekleşmesini isterler. Dolayısıyla bu karın devamlılığının sağlanmasında en önemli etken istikrar olmaktadır (Candemir, 2009:661).

4.1.2 Maliyet minimizasyonu

Dış yatırımlara karar vermede maliyetler önemli bir yer tutmaktadır. Eğer gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımının türü satın alma veya birleşme şeklinde değil de yeni bir şube açma ya da yeni bir tesis kurma şeklinde ise, yeni üretim araçları, dağıtım kanallarını maliyetleri gibi sabit maliyetler oluşabilir. Doğrudan yabancı sermaye maliyetlerinin ülkeye girişiyle oluşan yüksek sabit maliyetler, bu yatırımların ülkeden çıkışını zorlaştırmaktadır. Öte yandan değişken maliyetlerde düşüşler ortaya çıkabilir. Gerek hammadde tedarikinde kolaylık ve düşük ulaştırma masrafları, gerekse ölçek ekonomileri, ucuz işgücü ve vergi farklılıklarından yararlanma bu düşüşün nedenleri arasında yer tutmaktadır (Dunning, 1993: 60).

4.1.3 Ölçek ekonomileri

Ölçek ekonomileri, bir işletmenin üretim hacmindeki artış nedeniyle birim maliyetlerin düşmesi olarak tanımlanır. Bir başka tanımla ölçek ekonomileri, çıktı artarken bir işletmenin ortalama ürün maliyetlerinin azalmasıdır. Daha büyük kapasiteye sahip bir fabrikanın üretime sokulması daha büyük işbölümünün oluşmasına neden olacak, bu da birim maliyetlerin azalmasına neden olacaktır (Parasız, 1999:281).

Ölçek ekonomilerinin getirdiği avantajlara sahip olan büyük işletmeler uluslararası pazarlarda sahip olduğu maliyet avantajını kullanarak çok sayıda küçük işletmenin yerini alabilir. Sonuçta küçük işletmelerin yüksek üretim maliyetleri yüzünden söz konusu avantajı kullanan büyük işletmelerle rekabet şansı azalmaktadır (Yücel, 2009:48).

4.1.4. Ucuz işgücü

Hızlı nüfus artışının doğal bir sonucu olarak bazı ülkelerde emeğin ucuz olması özellikle emek yoğun endüstrilerde üretim maliyetlerinde bir düşüş yaratmaktadır (Açıkalın vd. 2006:272).Bu nedenle, ana ülkede ücretlerin yüksek olması yatırımcıyı, üretim tesislerini emeğin ucuz olduğu bölgelere yapmaya yöneltir.

4.1.5 Yerel piyasadaki mevzuat

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının diğer bir önemli nedeni de bulunduğu ülke ile yatırım yapmayı düşündüğü ülkenin uyguladığı mali, politik ve vergi konusundaki farktır. DYY'lerin kalkınmadaki önemini bilen ülkeler, DYY çekmek için çeşitli avantajlar sağlamakta ve uyguladıkları düşük oranları vergilerle veya bedelsiz fabrika binalarıyla ülkelerini yatırımcılar için çekici hale getirmeye çalışmaktadırlar. Bu sebepten dolayı, kendi ülkelerindeki vergileri ağır bulan ve bunların yükünden kurtulmak isteyen yatırımcılar daha çok DYY tercih etmektedirler (Göz, 2009:12).

4.1.6 Hammadde sağlanması

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında yatırımın gerçekleşmesini belirleyen temel faktörlerden birinin de hammadde tedariki olduğu anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkeler sanayileşme süreçlerinde üretim yapmak için ihtiyaç duydukları hammaddeyi az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere tedarik ettikleri için 19. yüzyılın başlaması ile birlikte hammaddeyi taşımak yerine kaynağın bulunduğu yere giderek üretimlerini söz konusu ülkelere yapmaya başlamışlardır. Yabancı yatırımcıların bu şekilde hareket etmelerindeki amaç maden ve diğer doğal kaynaklardan yararlanarak ihtiyaç duydukları üretimi gerçekleştirmektir (Yücel, 2009:50-51).

İşletmelerin üretimlerin hammadde kaynağının olduğu ülkelere yöneltmeleri, öncelikle malın üretiminde kullanılan hammaddenin ithalat yoluyla ülkeye gelişinin, siyasi ve ticari kısıtlamalardan dolayı engellenmesi nedeniyle olmaktadır. Söz konusu hammaddeler üzerinde ithalat engellenmemiş olsa bile, üretimi yurtdışında gerçekleştirmek işletme için daha

avantajlı olabilir.Örneğin çeliği Fransa'dan alıp Almanya'ya otomobil ihraç eden bir ABD'li otomobil üreticisinin,Fransa veya Almanya 'da bir üretim tesisi kurması daha uygun olabilir (Roberts, 1994:459).

4.1.7 Tarife ve kotalardan kaçınma

Hükümetler bazen yerli sanayiye veya döviz rezervlerini korumak için ya da başka amaçlarla ithalat üzerine kısıtlamalar getirebilirler (Candemir, 2006:62). Bu durumda ihraç pazarlarını kaybeden işletmeler kaybedilen pazarda tekrar üstünlük kurmak amacıyla söz konusu piyasada üretime başlarlar. Ancak, pazarı kaybedilen ülkeler yatırım yapmak için normal bir üretim kapasitesine imkan sağlayacak kadar büyük olmayabilirler. Böyle durumlarda, bu ülkelerin birinde yatırım yapıp, ayrı durumdaki diğer küçük ülkelere de burada ihracat yapmak uygun olabilir.

Sonuç olarak tarife ve kotalar ile yerli sanayiye sağlanan destek sonucu söz konusu ülkeye ihracat yapan işletmeler yerli rakipleri ile rekabet şansını kaybederler ve pazarlarını kaybetme tehlikesi ortaya çıkar. Tarife ve kota uygulayan ülkelere DYY yapmak ve üretimi bu ülkelere gerçekleştirmek akıllıca bir strateji olacaktır.

4.1.8 Rekabetçi gücün korunması ya da arttırılması

Yabancı yatırımlardaki artışlar ve sağladıkları imkanlar ülkeler tarafından görülmüş ve hükümetler bu yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek amacıyla kıyasıya rekabet içine girmişlerdir. Ülkelerarası rekabetin ötesinde dünyanın birçok ülkesinde bölgeler arası rekabetin söz konusu olduğu görülmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde yatırım cazibelerini arttırıcı politikalarının kalitesini gün geçtikçe arttırmakta, yatırım iklimini iyileştirilmesine yönelik reformlar uygulamakta, en etkili enstrümanları geliştirmeye çalışmaktadırlar (Muter ve Kovancılar, 2002:2).

Rekabet gücünün arttırmanın yanı sıra, var olan rekabet gücünün kaybolmaması adına da doğrudan yabancı yatırımlar kurtarıcı görev üstlenebilmektedir. Bu sebeple, belirli bir endüstri dalından birkaç işletme, ülke dışında doğrudan yatırım yaptığı takdirde; aynı endüstrideki diğer işletmelerde rekabet imkanlarını koruyabilmek amacıyla doğrudan yabancı yatırımlara yönelirler. Rakip işletmelerin savunma nitelikli yatırımlara girişimlerinin nedenlerinden biri var olan ve gelecekteki olası piyasalarını yitirmemek, diğeri de dış yatırıma

giden işletmenin farklı piyasalarda edindiği bilgi ve deneyim sebebiyle iç piyasayı ele geçirmesini engellemektir (Lizondo, 1995:99).

4.1.9. Monopolcü güç yaratılması

Sınai örgütlenme teorisine göre, rakiplerinin sahip olmadığı bilgi ve becerileri elinde bulunduran işletmeler dış piyasalarda daha avantajlı bir konumdadırlar. Bu görüşe göre, tüm bilgi, kaynak ve mallar tam olarak hareketli olsalar ve bunlara istendiği an sahip olunabilseydi, hiçbir piyasada monopolcü yapılara rastlanmazdı. Bazı ayrıcalıkları dolayısıyla bir piyasadaki belli başlı işletmeler diğerlerine üstünlük kurmaktadır. Örneğin bir teknolojiye yalnız kendisi sahip olan bir işletme iç ve dış piyasalarda bu üstünlüğünü kullanabilmektedir. Teknoloji yeni bir mal, üretim süreci, pazarlama veya finansman yöntemi ile ilgili olabilir. Dolayısıyla bu alanlarda rakiplerine göre üstünlüğe sahip olan bir işletme bu avantajını kullanarak uluslararası piyasalara daha kolayca açılabilir (Seyidoğlu, 1994:304).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, özellikle satıcıların sınırlı sayıda olduğu piyasalara rekabeti de beraberinde getirebilir. Piyasa rekabeti daha düşük fiyatlar olabileceği gibi, reklam, ürün farklılaştırması ya da yeni bir ürünün piyasaya sürümü şeklinde de olabilir. Böylelikle doğrudan yabancı yatırımlar daha düşük fiyatlar ve yüksek kaliteden yeni ve çok çeşitli ürünleri piyasalara sürebilir ve faaliyet gösterdiği endüstri kolunun verimliliğinin artmasına katkıda bulunabilir. Eğer sözü edilen piyasada yabancı yatırımcı ile rekabet edebilecek bir yerli işletme mevcut değilse, yabancı işletmeler o piyasaya hükmedebilir. Bu durumun gerçekleşmesiyle piyasanın etkin bir biçimde işlemesi engellenmiş olur ve işletmelerin yüksek kar oranlarında ve tüketicilerin refah düzeylerinde gerilemeler görülebilir (Caves and Jones, 1985:193).

4.1.10 Mevcut piyasaların korunması ya da yeni piyasa arayışı

İşletmeleri yurtdışı yatırımlara yönelten bir diğer faktör de mevcut piyasaları korumak ve/veya yeni piyasa arayışlarıdır. Bu faktörlerden ilki işletme karlarını ve geleceğini korumaya yönelik savunmacı stratejilerden, ikincisi ise karlılığı arttırmaya ve işletmeyi büyümeye sevk eden saldırgan stratejilerdendir (Yücel, 2009: 53).

İşletmeler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde faaliyetlerini genişletme yoluna gitmişlerdir. Bu dönemde iç talebin artması ve diğer nedenler işletmelerin büyümesini

sağlamıştır. Ekonomik şartlar işletmeleri büyümeye zorlamakta ve bazı sanayi kollarında rekabet koşulları içinde küçük işletmelerin ayakta kalmaları güçleşmektedir. Büyüme sonucu işletmeler için iç talep yetersiz hale gelmekte ve ülke dışı fırsatların aranması kaçınılmaz olmaktadır. Diğer taraftan sermaye birikimi bu dönemde aşırı bir şekilde artmış ve bu sermayenin karlı bir şekilde kullanılması için ülke dışına çıkılmaya başlanmıştır (Özalp, 2005:27).

4.1.11.Yatırımlara uluslararası çeşitlilik kazandırılması

Yabancı yatırımcıların farklı ev sahibi ülkelerde yatırım yapmalarının bir sebebi de yatırımları uluslararası çeşitlendirme isteğidir. Bir işletmenin varlıkları,bir ülkede belli bir ürünün satışını arttırmak üzere düzenlenmiş ise bu işletmenin nakit akışı oldukça düzensiz olacak ve ekonomideki konjonktür değişiklikleri karşısında korumasız kalacaktır (Buckley and Casson, 1992:68).

4.1.12 Ulaşım ve üretim esnekliği

Malların dış ticaret yoluyla ihracatçıdan ithalatçıya taşınması belli ulaşım maliyetleri gerektirecektir. Bu durum özellikle birbirine coğrafi yönden uzak olan ülkeler arasındaki ticaret engelleyecektir. Çünkü bir malın dış ticaretinin yapılabilmesi ticaret öncesinde ülkeler arasındaki fiyat farkının, malı bir ülkeden diğerine ulaştırmak için gerekli olan ulaşım maliyetinden büyük olması şartına bağlıdır. Son dönemde teknolojinin de yardımıyla ulaşım giderleri düşürülmeye çalışıldıysa da, halen önemini koruyan bu durum ticareti olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımı zorunlu bir hale gelmektedir. Üretilen malı piyasaya taşımak, girdileri taşımaktan daha zordur. Bu yüzden üretimin belirli bir kısmından sonraki aşamalar, genel olarak da nihai aşama malın tüketiciye ulaşabileceği yerde gerçekleştirilir (Pugelt ve Lindert, 2000:60-78).

4.1.13 Unvan ve ticari sırların korunması

Ticari hayatta çok olumlu isim yapan işletmeler kendi ürünlerinin kalitesine ve marka imajına zarar gelmemesi için ,malları yurtdışında da kendileri üretmeyi tercih edebilirler.Bu işletmeler ,lisans anlaşmaları yoluyla ürünlerinin aynı kalitede üretemeyebileceğini düşündükleri için ürünlerini yurtdışında da kendileri üretmeyi tercih etmektedirler.Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu nedenden kaynaklanan doğrudan yabancı sermaye yatırımları önemli kaynak, istihdam ve ihracat kaynağı yaratsa da yerel işletmelerle işbirliği çerçevesinde

bağlantı kurulması ve bilginin paylaşılması açısından etkisizdir. Üretime ilişkin bilgilerde gizliliğin önemli olduğu durumlarda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının lisanslı üretime tercih edilmesi ise sırların korunması ile ilgilidir. Çünkü lisans sahibi, bu bilgilerin dışarıya sızmasında patent sahibi kadar özen göstermeyebilir. Özellikle ileri teknoloji içeren yatırımlarda bu gizlilik önem arz etmektedir (Görgün, 2004:7).

4.2 Ev Sahibi Ülke Açısından Belirleyici Faktörler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörlerden ilk grup olan kaynak ülke açısından etkili olan faktörleri itici faktörler olarak adlandırmak mümkündür. Aynı şekilde ev sahibi ülke açısından etkili olan faktörler ise çekici faktörler olarak adlandırılabilir (Yücel, 2009:58). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili belirleyici faktörler incelenirken, ev sahibi ülkenin talep cephesi belirleyicilerini de dikkate almak gerekmektedir. Zaten ev sahibi ülkeler, mevcut talep potansiyellerini ön plana çıkararak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kendilerine çekme çabasındadırlar (Zhang, 2001:252).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ev sahibi ülke açısından etkileyen faktörler sosyal ve ekonomik faktörler, siyasi faktörler ve yerel faktörler olmak üzere 3 grupta incelenebilir.

4.2.1 Sosyal ve ekonomik faktörler

Yabancı yatırımcının yatırım kararını verirken yatırımı gerçekleştireceği ev sahibi ülkedeki sosyal ve ekonomik faktörlerin başlıcaları makro ekonomik istikrar, piyasa büyüklüğü, vergi politikası, yurt içi yatırımlar ve işgücü maliyetleridir.

4.2.1.1 Makro ekonomik istikrar

Uluslararası sermaye girişinde ülkelerin ekonomik göstergeleri doğrudan yatırım kararlarında etkili olmaktadır. Ülkelerin gösterdikleri istikrarlı ve hızlı büyüme, düşük faiz oranları, enflasyon oranının öngörülebilir olması, döviz kurunda istikrar ve en önemlisi istikrarlı maliye ve para politikaları yabancı sermayenin yatırım aşamasında değerlendirmeye aldığı başlıca göstergelerdir (Çapraz ve Demircioğlu, 2003:31).

Genel anlamda makro ekonomik istikrar ile tanımlanan noktalar mali istikrar, fiyat istikrarı ve döviz kurları istikrarı olarak sıralanabilir. Bahsedilen risk faktörleri içinde biri ya da birkaçında istikrarsızlık durumunun bulunması işletmeler için uzun dönemli tahminler

yapmayı zorlaştırmaktadır ve uzun dönemli stratejiler açısından bu durum büyük bir olumsuzluk oluşturmaktadır (Yücel, 2009:59).

4.2.1.2 Pazar büyüklüğü

Pazar arayan doğrudan yabancı sermaye yatırımları için ev sahibi ülkedeki pazar genişliği, pazarın gelişme hızı, bölgesel ve küresel pazarlara erişim olanağı, ülkeye özgü tüketici tercihleri, pazar yapısı ve yerel ticaretin gelişmişliği büyük önem arz etmektedir. Günümüzde yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı temel faktörlerin başında pazar çekiciliğinin geldiği söylenebilir. Pazar büyüklüğü, karını en yükseğe çıkarmak isteyen firmanın ilgisini çeken bir kriter olmaktadır. Çünkü yatırımdan sağlanacak gelir, pazarın genişliği ve üretilecek ürüne karşı olan talebin büyüklüğüne bağlıdır (Çılbant, 2006:52-53).

Ev sahibi ülkedeki pazarların büyümesi ilgili ülkeden başka diğer yerel pazarları da etkilemektedir. Gelişen bir pazara komşu olan diğer ülkeler de doğrudan yabancı yatırım çekmede avantajlı konuma gelebilmektedirler. Rakip ekonomilerin pazar büyüklüğünde meydana gelen artış da ev sahibi ekonomideki yabancı yatırımların artmasına yol açacaktır. Bu artışın sebebi rakip piyasadaki genişlemeyle gelen ihracat ve ticaretin söz konusu pazarda artış göstermesidir. Bu durum ev sahibi ülkedeki yabancı sermaye yatırımlarını belirsiz bir konumda bırakmaktadır (Chakrabarti, 2003:161).

4.2.1.3 Vergi politikası

Ülkelerinde uygulanan yüksek vergi yükünden kurtulmak amacıyla yatırımcılar yatırımlarını vergi mevzuatının uygun olduğu bölgelere yönlendirmektedirler. Dolayısıyla çokuluslu şirketler ülkelerini doğrudan yabancı yatırım için çekici hale getiren ülkelerde karlılıklarını arttırmaya çalışacaklardır. Örneğin, yerli yatırımcıya ve yabancı yatırımcıya aynı vergi politikasını uyguladığında tercih edileceklerdir. Ayrıca, yabancı yatırımcılarla ikili vergi anlaşmaları gibi uygulamalar da doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır (Buckley ve Casson, 1992: 65-66).

Vergiler sermayenin net dönüşümünü etkilemektedir. Vergiler dışındaki diğer bütün etkenlerin yatırım yapılması düşünülen ülkeler arasında aynı olduğu varsayıldığında, vergi oranı, vergi sonrası geliri azalttığı için vergi politikaları doğrudan yabancı sermayenin seviyesini ve yer seçimini açık bir şekilde etkilemektedir (Bodur, 2007:23).

4.2.1.4 Özelleştirme uygulamaları

Yabancı sermaye yatırımlarının yanı sıra özelleştirme de 1980'li yılların başından itibaren önem kazanmış, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkelerin geniş kapsamlı özelleştirmeye yönelmesiyle birlikte 1990 yılından itibaren önemi daha da artmıştır. Özelleştirme politikaları küreselleşmenin bir sonucu olarak günümüzde pek çok ülkenin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır ve özelleştirme politikaları doğrudan yabancı yatırımları çekme amacını da taşımaktadır (Candemir, 2009:668).

4.2.1.5 İşgücü maliyetleri

Üretim maliyetlerinin azaltılmasında akla gelen ilk konu iş gücü maliyetleri yani ücretlerdir. Ucuz işgücünün maliyetleri düşürücü etkisi nedeniyle, yabancı yatırımlar için bir cazibe unsuru olduğu genel kabul gören bir görüştür (Sevinecek, 2010:15).

Fakat işgücü maliyetlerinin ya da işgücü niteliğinin öneminin vurgulanması açısından ihracat yönlü ve yerel piyasa yönlü doğrudan yabancı yatırımları birbirinden ayrı bir şekilde düşünmek gerekir. İhracat yönlü doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından en önemli motivasyon aracı işgücü maliyetleridir. Bu tür işletmeler, ihracata yönelik nihai ürünleri piyasaya sunmaktadırlar. Ancak yerel piyasa yönlü doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından işgücü maliyetlerini önemi nispeten daha az olmakta, bu nedenle bu tür doğrudan yabancı yatırımlarda işgücünün niteliği ve kalitesi işgücünün maliyetine göre daha ön plana çıkmaktadır (Zhang, 2001:270).

İhracata yönelik üretim yapan çokuluslu şirketler için işgücünün niteliği çok fazla önem taşımamaktadır. Çünkü imalat sanayinde üretim yapmayı tercih ettikleri alanlar, ileri teknoloji gerektirmeyen tekstil, çimento, tütünçülük gibi basit yatırım alanlarıdır. Söz konusu yatırım alanlarında kalifiye işgücü yerine kalifiye olmayan ama üretim maliyetini düşürücü bir faktör olan ucuz işgücü tercih edilmektedir (Lal, 1975:22).

İşgücüne yönelik bir diğer husus da, işgücünün verimliliği ve işgücüne ödenen ücretlerin yanında, ülkenin sahip olduğu aktif çalışabilir nüfus oranının da doğrudan yabancı yatırımlar için önem arz etmesidir. Eğer ev sahibi ülkedeki çalışma çağındaki aktif nüfus yüksekse, bunun yabancı yatırımı olumlu bir şekilde etkilemesi beklenebilir. G.Kore, Hong-Kong, Singapur ve Tayvan ucuz işgücü imkanlarıyla DYY'leri kendine çekmeyi başarmış ülkelerdir (Elbir, 2010:28).

4.2.1.6 Yurtiçi yatırımlar

Bir ülkenin ekonomisinin hızlı bir şekilde gelişmesi doğrudan yabancı yatırımların artması için önemli bir etkidir. Yurtiçi yatırımlarındaki artış, toplam talebin artmasını sağlar. İstikrarlı bir büyüme hızı yakalayabilmek için yatırımların daha fazla bir oranda yapılması gerekmektedir (Yücel, 2009:64).

Ülkeye gelen DYY'lerin yurtiçi yatırımları nasıl etkileyeceği ve yerli yatırımları tamamlayıcı mı yoksa ikame mi edici bir özellik taşıdığı da önemlidir. Eğer DYY'ler aynı sektörlerle, aynı kaynakları kullanarak yatırım yaptıysa ikame edici, eğer yurtiçi yatırımcının teknoloji ve sermaye birikimi eksikliğiyle yatırım yapamadığı sektörlerle yatırım yaptıysa tamamlayıcı yatırım niteliğindedir. Ayrıca çokuluslu şirketlerin rekabeti arttırması da, yerel işletmelerin yeni teknolojilerle tanışmasını sağlayarak etkinlik artışına yol açabilmektedir (Candemir, 2009:670).

4.2.2 Siyasi faktörler

Bir ülkede siyasi otoritenin veya devlet yöneticilerinin benimsedikleri siyasi ve ekonomik rejim ile yürütülmekte olan iç ve dış politika, sermayenin çıkışı ve diğer ülkelerden sermaye girişi konusunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Yatırımcı için yatırımların riski açısından ekonomik istikrar kadar politik istikrar da önemlidir (Yorulmaz, 2006:7). Siyasi istikrar, ekonomik istikrarı da sağlayan bir unsur olduğu için yabancı yatırımları etkilemektedir.

Politik istikrarın bozulması sonucunda yabancı kurumları sınırlayan birtakım önlemler alınabilir. Örneğin, kar transferlerinin engellenmesi veya yabancılara ait mülklerin millileştirilmesi söylenebilir. Bu tür olasılıklar yabancı yatırımcının ülke risk primini yükseltmesine ve yatırım yapmak için daha yüksek getiri beklemesine yol açacaktır (Özdemir, 1992:35).

Agarwal'a göre (1980:761) ,politik istikrarsızlık her zaman doğrudan yabancı yatırımlar için politik riski arttırmaz, örneğin politik gücün katı bir solcudan daha demokratik bir hükümete kayması durumunda. Ayrıca, bir ülkede politik istikrarsızlıktan kaynaklanan politik riskin derecesi doğrudan yabancı yatırımın farklı türlerine ve farklı endüstrilere göre değişiklik gösterebilir.

Siyasi nedenler söz konusu olduğunda genelde iktisadi fayda ikinci plana itilmektedir. Ancak iktisadi faktörlerin ön planda olduğu yatırımların esas amacını ticari karı maksimize etmek oluşturur. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında yabancı sermaye ile ilgili ülkenin karşılıklı çıkar dengesinin iyi kurulması gerekir (Okuyan ve Erbaykal, 2008:48-49).

Başlıca doğrudan yabancı yatırımları etkileyen siyasi faktörler arasında siyasi istikrar, ekonomik entegrasyonlara üyelik, dışa açıklık, şeffaflık ve yolsuzluk seviyesi ve bürokratik engeller gelmektedir.

4.2.2.1 Siyasi istikrar

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları kapsamında idari istikrarsızlıklardan bahsedildiğinde, esas itibariyle yatırımlar açısından büyük önem arz eden devlet politikalarındaki tutarlılık ve devamlılık kastedilmektedir. Dünya Bankası liderliğinde 80 ülkede yürütülen Dünya İş Ortamı Araştırması'nın bir parçası olarak 150 Türk yatırımcı arasında uygulanan bir ankette, iş dünyasının enflasyondan sonra karşılaştığı en büyük engellerden birinin siyasi politikalarındaki istikrarsızlık ve belirsizlik olduğu sonucuna varılmıştır (Bodur, 2007:24).

DYY belirleyicilerinin ne kadar ve hangi önem sırası ile yabancı yatırım kararını etkiledikleri konusunda yapılan çıkarımlardan ilki, DYY belirleyicilerinin yabancı sermaye yatırımcıları üzerindeki etkilerinin her yatırımcıya göre farklılık göstereceğidir. Örneğin yatırımın iç piyasaya yönelik bir yatırım mı, yoksa ihracata yönelik bir yatırım mı olacağı DYY belirleyicilerinin etkinlik sıralamasını belirlemede önemli olacaktır (Sevinecek, 2010:20).

Bir diğer husus da yabancı yatırımcıları cezbeden faktörleri ulusal hükümetlerin etkileme gücüne göre, siyasi ve siyasi olmayanlar şeklinde ikiye ayrılan görüşlerden oluşmaktadır. Piyasa hacmi gibi siyasi olmayan bir faktörde değişiklik yapmak yıllar alırken, vergi gibi siyasi bir faktörde kısa sürede değişiklik yapmak mümkün olduğu için yabancı yatırımcılar, siyasi belirleyicilere karşı daha fazla duyarlı olmakta ,bu da siyasi faktörleri yabancı yatırımcılar için çok önemli kılmaktadır (Sevinecek, 2010:20-21).

4.2.2.2 Dışa açıklık

Literatürde dış ticaretin (ihracat ve ithalat toplamının) Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya (GDP) oranı ekonominin açıklık oranını hesaplanmasında kullanılmaktadır. Bu oran ayrıca

ticaret kısıtlamalarının ölçümü olarak da yorumlanmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirlenmesinde açıklığın anlamlılığı bakımından birbirinden farklı birçok çalışma yapılmıştır. Geçerliliğini koruyan hipoteze göre birçok yatırım projesinin ticaret edilebilir sektörlere yönelmesi varsayımı altında uluslararası ticarete ülkenin açıklık düzeyi karar vermede önemli bir etkidir (Elbir, 2010:30).

Dışa açıklığın DYY üzerindeki etkisinin yatırımın türüne bağlı olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. Eğer DYY, yatırım yapılan ülkenin yerel piyasasına yönelik üretim ve satış yapıyorsa, düşük açıklık oranı, ev sahibi ülkede faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmayı ülke dışındaki rakiplerine karşı koruyacağı için, DYY üzerinde pozitif bir etkiye sahip olacaktır. Aksi halde, ihracata yönelik yatırım yapan çokuluslu şirketler için ticaret sınırlamaları işlem maliyetlerini arttırıp aksak rekabeti tetikleyeceği için, yatırımlarını daha fazla açıklık oranına sahip ülkelere doğru yönlendireceklerdir (Sevinecek, 2010:19).

4.2.2.3 Ekonomik entegrasyonlara ve uluslararası kuruluşlara üyelik

Doğrudan yabancı yatırımların yapılış amaçlarından birisi de ticari engellerden kurtulmak ve bazı ekonomik entegrasyonların yarattığı avantajlardan faydalanmaktır. NAFTA, MERCOSUR, AB gibi birlikler üye ülkelere kendi aralarında yapacakları ticarete ciddi avantajlar sağlamaktadır. İşte bu avantajlardan yararlanmak için yatırımcılar bu birliğe üye ülkelerden birine yatırım yaparak diğer üye ülkelerle yapacağı yatırımlarda avantaj elde etmek isterler. Dolayısıyla hem yatırımcılar hem de yatırım çekmeyi amaçlayan ülkeler açısından karşılıklı olarak kazanç sağlanmış olur (Yücel, 2009:67).

Ekonomik entegrasyon hareketlerinin gerçekleştirildiği bölgenin kalkınmasında önemli bir role sahip olduğu kabul edilmektedir. Ekonomik entegrasyon hareketlerinden biri olan gümrük birliklerinin sağladığı faydalar şu şekilde maddeleştirilebilir (Ertürk, 1993:39):

-Öncelikle gümrük birlikleri ticaretin artmasını sağladığından, ticaretten sağlanan kazancı da arttıracaktır.

-Etkin olarak faaliyette bulunmayan endüstrileri daha etkin hale getirecektir.

-Dışsal tarifeler hem bölge içinde yeni sanayi kollarının oluşumunu sağlayacak, hem de yabancı sermaye bölge içine akacaktır. Çünkü bölge içinde yatırım, yabancı sermaye için daha fazla avantaj sağlamaktadır.

-Bölgenin ticaret hadlerini güçlendirme yoluyla da entegrasyon kalkınmayı hızlandırabilir.

4.2.2.4 Şeffaflık ve yolsuzluk düzeyi

Çürüme veya diğer adı ile yolsuzluk 1990’lardan sonra literatürde sıklıkla yer almaya başlamıştır. Yolsuzluk gerçekte oldukça eski bir tarihe sahiptir. Yaklaşık iki bin yıl önce Hindistan kralının veziri Arthasastra’nın çürüme ile ilgili bir kitap yazdığı bilinmektedir. Dante ve Shakespeare dönemlerinde çürüme ve rüşvetle ilgili şikâyetlerini dile getirmişlerdir. Osmanlı Devleti’nin son döneminde de rüşvetin oldukça yaygın olduğu bilinmektedir. Yolsuzluk, tercihleri saptırdığı için zararlıdır. Kamu menfaati yerine küçük kişisel çıkarların peşinde koşmak, toplumun geniş kesimleri üzerinde önemli bir maliyet yüklemektedir (Halis vd. 2007:309).

Şeffaflık kavramı, kamu yönetiminde rüşvet ve yolsuzluk olmaması, hukukun üstünlüğü, ekonomik politikaların belirlenmiş olması ve mevzuatın açık, tutarlı ve karışıklığa yol açmadan uygulanabilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Çılıbant,2006:57). Ülke yönetiminde şeffaflığın en az olduğu ve genel anlamda yönetimde rüşvetin ve yolsuzluğun hakim olduğu ülkeler, risk ve getirilerin önceden belirlenebilmesinde yetersiz kalacaklardır. Bu risk ve belirsizlik ortamı, ülkenin iş ve yatırım alanı olarak göz önünde bulundurulmasını engelleyici bir faktör olmaktadır (Duran, 2002:63).

4.2.2.5 Bürokratik işlemler

İdari işlemler de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkelere gelmesinde önemli bir faktördür. Bu tür işlemlerin fazla vakit alması ve ekonomik faaliyetlerle şirket faaliyetlerini engelleyen ya da yavaş işlemesine neden olan bürokrasi, yabancı yatırımcılar için önemli bir caydırıcı faktör oluşturabilir (Candemir, 2009:668).

4.2.3 Yerel faktörler

DYY kararlarını etkileyen üçüncü tip faktörler olan yerel faktörler, ülkelerin yerel özelliklerinden kaynaklanan faktörlerdir. Bu grupta yer alan faktörler yatırım teşvikleri, altyapı durumu, coğrafi konum, serbest bölgeler ve kültürel ve psikolojik faktörlerdir.

4.2.3.1 Yatırım teşvikleri

Yabancı yatırımcılara yönelik, belirli bir süre gelir vergisinden muafiyet, ithal ettiği malların gümrüklerinden indirimler, sübvansiyonlar vb. gibi mali teşvikler yabancı yatırımcının gözünde yatırım yapılacak ülkenin çekiciliğini bir ölçüde arttıran unsurlardır. Oysa, yapılan araştırmalar, ekonomik karlılıktan çok mali karlılığı düşünen yatırımcılar istisna olarak kabul edilirse, bir ülkenin ekonomik, politik vb. koşullar açısından cazibesi mevcut değilse yatırım teşviklerinin bunu telafi edemeyeceği yönündedir. Bu yatırım teşvikleri ancak bu koşulların en azından bir kısmı varsa tamamlayıcı bir rol üstlenebilecektir (Çılbant, 2006:55).

DYY bekleyen ülke yönetimleri yatırım indirimi, gümrük vergilerinden muafiyet, ucuz kredi gibi teşvik edici öğeler ile yabancı sermayeyi yatırım yapmaya özendirebilir. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda bu tür teşviklerin DYY'nin önemli bir belirleyicisi olduğu kabul edilmektedir. Buna rağmen, yabancıları kendi ülkesinde yatırıma çekmek isteyen hemen her ülkenin bu tür teşvikleri düzenlemesi, bunların etkilerini indirgemektedir (Afşar, 2004:88).

4.2.3.2 Coğrafi konum

Coğrafi yakınlık, çokuluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırım kararı verirken öne çıkan olumlu bir etkidir. Özellikle coğrafi yakınlık, Batı Avrupalı doğrudan yabancı yatırımlar açısından önemli bir durumdur. Örneğin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine (Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti) en çok Alman, Avusturyalı ve İtalyan şirketler yatırım yapmaktadırlar. Çünkü bu üç ülke de coğrafi olarak bölgeye çok yakındır. Ulaşım maliyetleri de hesaba katıldığında coğrafi konumun önemi daha da anlaşılmaktadır. Örneğin, Meksika'da Amerikan şirketleri, Japon şirketlerin göre daha fazla yatırım yapmaktadırlar (Altomonte, 2000:80).

4.2.3.3 Altyapı durumu

Altyapının da DYY girişlerinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Özellikle enerji, ulaşım ve haberleşme altyapısının iyi olması yatırım kararlarında belirleyici olabilmektedir. Bunu ölçmek için (özellikle enerji ve ulaştırma alanındaki) kamu yatırımlarının bütçe içindeki payı kullanılmaktadır (Karagöz, 2007:939).

4.2.3.4 Kültürel ve psikolojik faktörler

Bir ülkenin sosyal istikrarı; eğitim düzeyi, etnik ve dini yapı, nüfus yoğunluğu, demografik denge, işgücü ve sendikalar, gelir dağılımı, aile yapısı gibi farklı etkenler sonucu oluşan tabloya göre belirlenmektedir. Sosyal yapıdaki dengesizlikler sosyal patlamalara neden olabileceğinden yabancı yatırımları da negatif olarak etkileyecektir. Eğer sosyal yapı ve uyum istikrar içinde ise, ülke riski değerlendirmelerinde ülke riski düşük çıkacağından yatırım kararını olumlu yönde etkileyecektir (Cicioğlu, 2001:9).

Sosyo-kültürel yapının içerdiği girişimcilik, uzlaşma ve ortaklık kültürü, aşırı milliyetçi tutumlar, tasarruf alışkanlıkları gibi unsurlar ülkelerin ekonomik performanslarını şekillendirmektedir. Zengin doğal kaynaklara ve yüksek eğitim düzeyine sahip ülkelerin aşırı muhafazakar politikalar yüzünden gerilemesi sosyokültürel yapıya ilişkin uygulamaların ekonomiye etkisine örnek gösterilebilir (İnal, 2010:23).

Yatırımı gerçekleştiren yatırımcının, yatırım yapılan ülkenin piyasasına sunmak istediği ürünün, piyasadaki tüketim kalıplarına uygun olması beklenir. Yerel piyasalara sunulan mal ve hizmetler, yerel zevk ve ihtiyaçları karşılamak zorundadır. Ev sahibi ülkenin gelenek ve görenekleri, kanunları ve dili ile ilgili bilgiler edinmeden yapılan doğrudan yatırımlar olumsuzlukla sonuçlanabilir (Türkcan, 2008:13).

Yabancı yatırımcıların doğrudan sermaye yatırımlarına etki eden bir diğer faktör de psikolojik faktörlerdir. Yatırımın gerçekleştiği ülkedeki yabancı sermaye konusunda ortaya atılan olumsuz iddialar, kampanyalar, halkın tepkisi ve kamunun yabancı sermaye konusundaki düşünceleri yatırım yapacak şirketler için oldukça önemlidir. Yatırımın yapılacağı ülkedeki ekonomik ve politik durum ne kadar uygun olursa olsun yabancı yatırım hakkındaki olumsuz değer yargıları yatırımların o ülkedeki gelişimini negatif yönde etkileyecektir.(Yorulmaz, 2006:8-9).

4.2.3.5 Serbest bölgeler

Serbest bölge bir devletin topraklarının parçası olan; ancak bu bölgeye giren malların, ithalat resim ve vergileri söz konusu olduğunda sıklıkla o devletin gümrük alanı dışında sayıldığı ve bu malların normal gümrük kontrolüne tabi tutulmadıkları bölgelerdir. Türkiye’de serbest bölgelerin kurulması ve işletilmesi, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunundaki düzenlemeler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu kanuna göre, yatırım ve üretimi arttırmak,

yabancı sermaye ve yeni teknoloji girişini hızlandırmak, ucuz ve düzenli bir şekilde girdi temini sağlamak, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmak amaçlarıyla serbest bölgeler kurulmakta ve işletilmektedirler (Görmezöz, 2007:21-22).

Dünyada ilk serbest bölgeler büyük tüketim merkezlerine yakın ticaret yolları üzerine kurulan ticaret kolonilerinin ‘‘serbest alan’’ veya ‘‘gümrük dışı bölge’’ haline getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Daha sonraları ise ülkelerin ekonomilerini kuvvetlendirmek amacıyla çeşitli isimlerle serbest ticaret bölgeleri kurulmaya başlanmıştır. Başarılı serbest bölgeler bu uygulamaların daha da yaygınlaşmasını sağlamıştır (Yücel, 2009:76).

5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülke Ekonomisine Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Yabancı sermaye yatırımları, yatırımın yapıldığı ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde çeşitli ekonomik etkiler yaratır. Bunlar, üretim, istihdam, gelir, fiyat, ödemeler dengesi, ekonomik gelişme ve genel refah gibi etkilerdir. Bu etkilerden bazıları ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlarken, bazıları da ekonomiye külfet yüklemektedir. Aynı şekilde bazı etkiler yatırımın yapıldığı anda ortaya çıkarken, bazılarında da yıllar sonra sonuç alınabilmektedir (Türkcan, 2008:14).

5.1. Olumlu Etkileri

Doğrudan yabancı yatırımların temel olumlu etkisi, ev sahibi ülkenin milli gelirine olan net katkısıdır. Milli gelir etkisiyle alakalı olarak doğrudan yatırımların ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde yaratmış olduğu etki de büyük önem taşımaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülke ekonomisi üzerindeki belli başlı olumlu etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

5.1.1 Ekonominin üretim kapasitesinin artması

Yabancı sermaye iki yolla bir ülkedeki üretim kapasitesi arttırabilir. İlk olarak ülkeye gelirken getirdiği sermaye ile, ikinci olarak ise o ülkede sağladığı karları yeniden dağıtarak ülkenin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine doğrudan katkıda bulunmaktadır (Güneş, 2006:42).

Büyüme, bir ülkedeki üretim kapasitesinin artması sonucu, üretimin dolayısıyla da milli gelir artması olarak tanımlanabileceğinden, büyümenin sağlanması için yatırımların artması, yatırımların artması içinse tasarrufların artması gerekmektedir (Kara, 2002:52). Az gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri tasarruf ile yatırım arasındaki farktır. Harrod-Domar büyüme modeli, bir ülkenin tasarruf oranı ile büyüme oranı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu savunur. Bundan dolayı özellikle de doğrudan yabancı yatırımların az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birçok şekilde (modern teknoloji transferi yoluyla, yönetsel becerilerin transferi yoluyla, beşeri sermayeyi geliştirilmesiyle) tasarruf-yatırım farkını kapatmasına yardımcı olarak ekonomik büyüme ve kalkınmalarını teşvik edebileceği savunulmaktadır (Türkcan,2008:14).

5.1.2 Yeni teknoloji ve yönetim bilgisi getirme

Yabancı sermaye, sahip olduğu teknoloji ve işletmecilik bilgisini de geldiği ülkeye getirmekte, bu da özellikle az gelişmiş ülkeler için çok önemli bir avantaja dönüşmektedir. Yabancı sermaye genelde gelişmiş ülkelere geldiği için üst düzey yönetici kadrosu ve teknik eleman açısından etkin durumdadır. Bu yüzden ev sahibi ülkeler, yabancı sermayeden, kendi ülkelerinde araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmalarını ve ev sahibi ülkedeki personeli modern teknoloji ve işletmecilik konularında eğitmelerini beklerler (Güneş, 2006:42).Uluslararası yabancı yatırımcılar da beraberlerinde getirecekleri yetişmiş personeli ile birlikte yerli personellerinde bir uyum içerisinde çalışmasını sağlayacak eğitimin verilmesi ile üretimde uyum ve etkinliğin artmasını beklemektedirler (Esen,2008:29).

5.1.3 Döviz girişi sağlama

Yabancı sermaye bir ülkeye gelirken yanında da döviz getirmektedir. Yabancı sermaye ile gelen bu döviz uzun vadede ithalatı ikame edici ve ihracatı arttırıcı etkiler yaratarak ülkenin ödemeler dengesine olumlu katkılar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra yurt dışına yapılan kar transferleri ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yüzden ev sahibi ülkeler genellikle yabancı sermayeli şirketlerin kar transferlerini sınırlayıcı düzenlemeleri hayata geçirmekte ve bu şirketlerden karlarını yeniden yatırıma yönleltmelerini istemektedirler (Seyidoğlu, 2003:729).

Yabancı sermayenin ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkinin süreklilik kazanabilmesi için yabancı sermayenin uzun dönemde döviz kazandırıcı özelliğini koruması gerekir. Aksi takdirde yatırımların ithal girdilere bağımlı olması ve transferlerin getirilen sermayeyi aşması durumunda olumsuz sonuçlar doğurabilir (Yorulmaz, 2006:78-79).

5.1.4 İstihdam yaratma

Yabancı sermayenin az gelişmiş ülkelerin istihdam sorununun çözümüne ne şekilde katkıda bulunacağını tartışmadan önce yabancı yatırımın geliş şekli ve üretim yaptığı sektöre göre bir ayırım yapmak gerekir. Eğer yabancı sermaye var olan bir tesisi satın alarak geliyorsa istihdam etkisinden bahsedemeyiz. Yine yabancı sermayenin girdiği sektörlerle yaratacağı ek istihdam olanakları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bir diğer kıstas ise yabancı sermayenin ‘‘emek yoğun’’ teknolojiyi mi, yoksa ‘‘sermaye yoğun’’ teknolojiyi mi benimseyeceğiyle ilgilidir.

Yabancı sermayeli kuruluşların ülkemizin en büyük sorunlarından biri olan işsizliği belli bir ölçüde azalttığı ve yarattığı yeni iş olanakları ile istihdam arttırdığı açıktır. Ancak yabancı sermayenin daha çok sermaye yoğun teknoloji kullanması bu etkiyi sınırlamaktadır (Yorulmaz, 2006:81).

5.1.5 İhracatı arttırma

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önem arz eden noktalardan biri de, ülkelere gelen yabancı sermayeli şirketlerin ihracata yönelik üretimde bulunmalarıdır. Yabancı sermayeli şirketlerin dış piyasalar hakkında geniş deneyimleri, yaygın satış ve pazarlama örgütleri vardır. Ev sahibi ülkeler de bu imkanlardan yararlanarak ihracatlarını arttırmayı amaçlamaktadırlar (Güneş, 2006:43).

5.1.6 Rekabet ve dinamizm

Yabancı sermaye geldiği ülkede iç rekabeti arttırmakta ve ekonomiye dinamizm kazandırmaktadır. Yeni şirketler piyasaya girerek tekelciliği yok etmekte, böylelikle de üretimin genişlemesine ve fiyatların düşmesine katkıda bulunmaktadır (İnal, 2010:32).

5.2 Olumsuz Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerinde olumlu etkilere sahip olsa da, bazı durumlarda ülke ekonomisi açısından olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde ana hatlarıyla bu olumsuz etkilerden bahsedilecektir.

5.2.1 Yerli şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü

Doğrudan yabancı yatırımların doğurabileceği olumsuz etkilerden biri, yabancı sermayeli şirketlerin teknolojik üstünlüklerini kullanarak, yerli şirketleri rekabet edemez duruma getirmeleridir. Bu durumda piyasa tekelci bir yapıya bürünecektir. Aynı ürünü daha ucuz ve daha kaliteli bir şekilde piyasaya süren yabancı sermayeli şirket, yerli sermayeli şirkete göre avantaj sağlayarak haksız rekabete neden olabilir. Bu yüzden ev sahibi ülke doğrudan yabancı sermaye yatırım ile elde ettiği gelirleri yerli şirketlerin modernizasyonu ve verimliliği için kaynak ayırmak şartıyla ülke ekonomisine entegre etmelidir (Sevinecek, 2010:30)

5.2.2 Ekonomi üzerinde yabancı denetiminin artması

Yabancı sermaye yatırımlarının özelliklerinden biri de, işletme yönetimi üzerinde doğrudan bir denetim sağlamasıdır. Bu anlamda ülkeye gelen yabancı sermaye ana sektörleri ele geçirerek ekonomiyi denetimi altına alabilir. Sonuç olarak ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığı tehlike altına girer. Para, maliye ve dış ticaret uygulama serbestisi kalkar ve bağımsız bir sanayileşme süreci izlenemez (Seyidoğlu, 2003:730).

5.2.3 Ekonomik bütünlüğün bozulması

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermaye yatırımları, ekonominin bütünlüğünü de bozabilir. Yabancı sermayeli şirketlerde son teknolojiye sahip üretim teknikleri uygulanırken, diğer alanlarda üretimin geleneksel yollarla yapılması, ekonomiyi ikiye bölünmüş bir yapı içersine sokabilir (Yorulmaz, 2006:87).

5.2.4 İhracatı kısıtlama

Gelişmekte olan ülkeler, yabancı sermayenin kendilerine yapacağı yatırımların büyük ölçüde ihracata yönelik olmasını istemektedirler. Fakat yabancı sermaye her zaman ihracata yönelik yatırımlar yapmamakla birlikte, belirli bir kar maksimizasyonu sağladıktan sonra kendi ülkesine ya da merkezine kar transferlerini yapmaları, dış faktörlere yapılan ödemeler ve yabancıların şirketi kurarken yapılan ithal mal girdileri gibi faktörler ekonomiyi olumsuz etkilemektedir (Esen, 2008:32).

5.2.5 Dış ticaret kısıtlamalarının aşılması

Yabancı sermaye yatırımları, gümrük tarifeleri ve ithalat yasakları gibi koruyucu duvarların aşılmasına imkân tanımaktadır. Dış ticaret kısıtlamaları birtakım koruyucu amaçları gerçekleştirmek üzere konulurlar. Bu kısıtlamalar tüketimin daraltılması veya yerli üretimin arttırılması ile ilgili olabilir. Oysa yabancı sermaye yatırımları ile mallar yurt içinde üretileceğinden tüketim kısılamaz. Ayrıca çoğu kez gidilen ülkede üretimin son aşaması yapıldığından elde edilen nihai ürün de ulusal bir nitelik taşımaz. Hammadde ve yarı mamul ise ithalat yoluyla ana merkezden karşılanır. Bu da yerli üretimi dışa bağımlı kılmaktadır (Güneş, 2006:44).

5.2.6 Teknolojik bağımlılık

Yabancı şirketler araştırma ve geliştirme faaliyetlerini gittikleri ülkelerde gerçekleştirmek yerine ana merkezde yapmayı tercih ederler. Bu şekilde ev sahibi ülkelerin araştırma faaliyetlerine katılmamaları ve sürekli olarak yeni çıkan teknolojileri ithal etmek zorunda bırakılmaları, teknolojik bağımlılığın artması anlamına gelmektedir. Buna ilaveten, yabancı sermaye yoluyla ev sahibi ülke belirli teknolojileri kullanmaya zorlanır, bu da sanayileşme ve ulusal teknolojiadaki gelişmeyi ters yönde etkileyebilir (Yorulmaz, 2006:88).

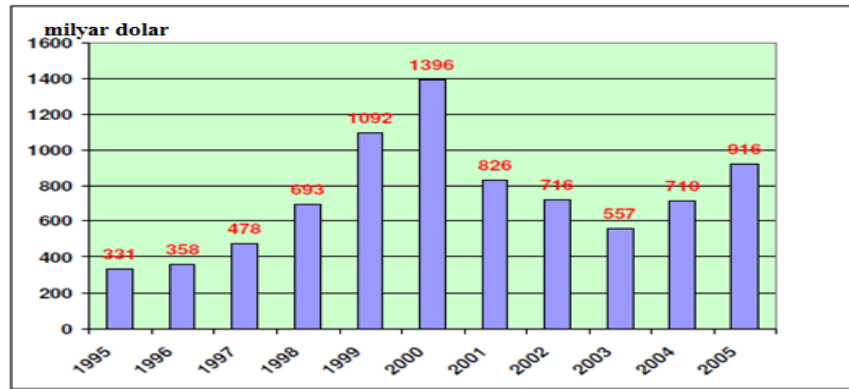
6. Dünyada Yabancı Sermaye

Bugün dünyada, uluslararası anlamda üretim yapan altmış bin ana şirket ve bunların yabancı ülkelerde kurulmuş beş yüz binden fazla iştiraki vardır. İçinde bulunduğumuz çokuluslular dünyasında, çoğu gelişmiş ülkelerde kurulmuş büyük şirketler yanında gelişmekte olan ülke şirketleri, son zamanlarda geçiş ekonomilerinde kurulmuş bulunan şirketler ve hatta yer yer KOBİ'ler, küçük-orta boy işletmeler de yer almaktadır.

Günümüzde gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekebilmek için yoğun çaba sarf etmektedirler. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları aracılığıyla, bu ülkeler ilave dış sermaye, yeni teknoloji, know-how, yeni yönetim becerisi, pazarlama katkısı, ihracat, üretim ve istihdam artışı sağlamayı amaçlamaktadırlar (Yükseler, 2005:3). Yabancı sermaye yatırımları için gerekli olan iki önemli faktör doğal kaynaklar ve ucuz işgücü faktörler gelişmekte olan ülkelerde bol miktarda bulunduğundan dolayı gelişmiş ülkeler özellikle son yıllarda yatırımlarını bu ülkelerde yoğunlaştırmışlardır. Hindistan, Malezya, Çin, Brezilya, Filipinler, Bangladeş bu ülkelerin arasında sayılabilir.

6.1. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar

2000 yılında ulaşılan 1.4 trilyon dolarlık tarihi rekor seviyesinden sonra 2003 yılına kadar düşüş eğilimi gösteren uluslararası doğrudan yatırım akımları 2004 yılından itibaren tekrar artış trendine girmiştir. Bir önceki yıla göre,2004 yılında %27,2005 yılında ise %29 oranında artış gösteren toplam doğrudan yabancı yatırım miktarı,2006 yılında da % 34.3 oranında artarak 1,2 trilyon ABD Doları seviyesine ulaşmıştır (UN World Economic Situation and Progress, 2007:64) (Şekil 1).

Şekil 1. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Kaynak:UNCTAD Dünya Yatırım Raporu, 2006

Dünyada doğrudan yabancı yatırımların miktarı 1995 yılından 2000 yılına kadar olan süreçte yaklaşık dört kat artmıştır. Buna rağmen bu süreçte doğrudan yabancı yatırım akışları gelişmekte olan ülkelere daha yavaş bir hızda gerçekleşmiştir.1995 yılında 113.3 milyar ABD Doları olan yatırım miktarı 2000 yılında iki katına çıkarak 240.2 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (Tablo 1).Gelişmekte olan ülkelere olan doğrudan yabancı yatırım akışları 1998 Asya Krizi'nin sonucu olarak hissedilir derecede etkilenmiştir. Global yatırım akışlarında gelişmekte olan ülkelerin aldığı pay 1996 yılında yüzde 39.6 ile zirve yaparken,2000 yılına gelindiğinde hızla gerileyerek yüzde 18.9'a ulaşmıştır. Toplam doğrudan yabancı yatırım miktarları 2001 yılında düşmesine rağmen gelişmekte olan ülkelerin payı çarpıcı biçimde yüzde 30'a çıkmıştır (Planning Commission Government of India, 2002:13).

Tablo 1. 90'lı Yıllardan 2001'e Kadar Olan Dönemde Dünyada DYY Girişleri (Milyar ABD doları)

	1989-94 YIL.ORT.	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
I. DÜNYA	200.1	331.1	384.9	477.9	692.5	1075.0	1270.8	760
II.GELİŞMİŞ ÜLKELER	137.1	203.5	219.7	271.4	483.2	829.8	1005.2	500
III.GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	59.6	113.3	152.5	187.4	188.4	222.0	240.2	225
DYY'DEN ALDIKLARI PAY (yüzde)	29.8	34.2	39.6	39.2	27.2	20.7	18.9	29.6

Kaynak:World Investment Report,2001 & UNCTAD Press Release of 21st January 2002.

2000 yılında dünyada doğrudan yabancı yatırımlarda ilk üç sırayı ABD, Almanya, İngiltere alırken Türkiye 53. sırada yer almıştır. Doğrudan yabancı yatırım girişlerinin gerilediği 2001,2002 ve 2003 yıllarında gelişmiş ülkeler ilk sıralardaki yerlerini korurlarken, Çin söz konusu yıllarda artan miktarda uluslar arası doğrudan yatırım çekerek 2002 ve 2003 yıllarında üçüncü sırada yer almıştır (Adanır, 2010:50).

Gelişmekte olan ülkelere doğru olan güçlü DYY akışlarından dolayı 2004 yılında üç yıllık bir düşüşün ardından tüm dünyadaki doğrudan yabancı yatırımlarda hafif bir toparlanma görülmüştür. Dünyadaki DYY girişleri 2004 yılında 2003'tekine göre % 2 artarak 648 milyar dolara çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelere olan DYY akışları yüzde 40 artarak 233 milyar dolara çıkmıştır. Ama bir bütün olarak gelişmiş ülkeler DYY girişlerinde yüzde 14'lük bir düşüş yaşamışlardır. Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelere yapılan doğrudan yatırım girişleri % 36 ile 1997 yılından bu yana en yüksek düzeye ulaşmıştır. ABD bir numaralı yatırım yapılan ülke olarak ilk sıradaki yerini korumuştur. Hemen ardından İngiltere ve Çin gelmiştir (UNCTAD World Investment Report, 2005:19).

2005 yılına gelindiğinde global DYY akışı % 29'luk artışla 916 milyar ABD Dolarına yükselmiştir. Bu dönemdeki sınır ötesi birleşme ve satın almaların sayısı ve miktar olarak önemli ölçüde artması bu yükselişe katkıda bulunan etmenlerin başında gelmiştir. DYY girişleri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde artmıştır. DYY girişlerinin belli başlı ülkeler arasındaki yoğunluğu 2000 yılından itibaren bir miktar gelişmekte olan ülkeler için, 2003 yılından beri ise gelişmekte olan ülkeler için ağır bassa da yüksek olmuştur. Yine de 2004 yılındaki 111 ülkeyle kıyaslandığında 2005 yılında 200 ekonominin 126'sında DYY girişlerinin artması olumlu karşılanmıştır.2005 yılındaki büyüme coğrafi yönden daha geniş bir alana yayılmıştır, fakat bu gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere nazaran daha büyük

olmuştur. Bir önceki yıla göre gelişmekte olan ülkelerin DYY'lerden aldığı pay %39 iken 2005 yılında % 36'ya gerilemiştir. Gelişmiş ülkelerde ise % 3 lük artışla % 59'a yükselmiştir (Tablo 2). Birleşik Krallık en çok yatırım çeken ülke olurken, onu ABD, Çin ve Fransa izlemiştir (UNCTAD World Investment Report, 2006:3).

Tablo 2: Ülke Gruplarına Göre Doğrudan Yabancı Yatırımların Dağılımı (milyar dolar)

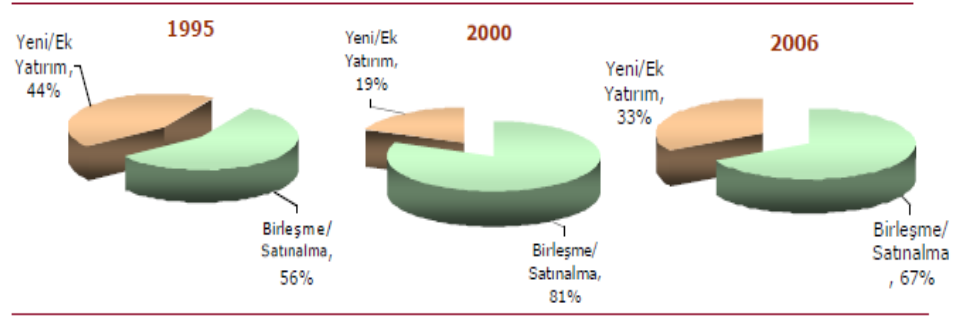
	2002	2003	2004	2005
TOPLAM	716	557	711	916
	-%22	%27	%29	
GELİŞMİŞ ÜLKELER	547	358	396	542
	-%34	-%14	%37	
PAY	%76	%64	%56	%59
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	155	175	275	334
	%13	%57	%21	
PAY	%22	%31	%39	%36

Kaynak: UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2006

2006 yılına gelindiğinde tüm dünyadaki DYY'lar 2000 yılından sonraki kaydedilen en yüksek rakama ulaşarak 1,306 milyar dolara yükselmiştir. Üç ana ülke grubu olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ekonomileri büyümelerini devam ettirmişlerdir. 2006 yılında en çok DYY girişi bir yıllık aradan sonra tekrar ABD'ye olmuştur. 2005 yılında en çok yatırım çeken ülke olan Birleşik Krallık ikinci sıraya gerilerken, Avrupa Birliği toplam DYY girişlerinin % 41'ini elinde bulundurarak en büyük yatırım bölgesi olmuştur. Avrupa'da yatırım yerlerinin yeni üye Doğu Avrupa ülkelerine kaydığı gözlenmiştir. Risklerdeki azalma, ticaretin serbestleşmesi, Euro kullanımına geçilmesi ve yapısal fonlar bu ülkelerin yatırım çekmeleri açısından artılar oluştururken, üyelik sonrası reform ortamında görülen gevşeme, kur ve işgücü maliyetleri üzerinde artış yönünde bir baskı oluşması, bazı özel teşviklerin kaldırılması ve bazı AB uygulamalarının şirketler üzerinde getirdiği ilave yükler DYY açısından dezavantajlar yaratmıştır (UNCTAD World Investment Report, 2007:3-4).

Küresel krizin çıkışından önceki yıl olan 2007 yılına gelene değin dört yıllık art arda büyümeden sonra dünyada DYY % 30'luk bir artışla 1,833 milyar ABD dolarına ulaşmıştır ve tüm zamanların rekoru olan 2000 yılındaki DYY miktarını da geride bırakmıştır. DYY girişlerinin 1,248 milyar dolarını gelişmiş ülkeler, geri kalanını gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomileri almıştır (UNCTAD World Investment Report, 2008:3). ABD önceki yıllarda olduğu gibi 2007 yılında da 200 milyar dolara yakın bir tutarla en fazla DYY çeken ülke

olmuştur. Aynı yıl ABD'yi İngiltere ve Fransa sırasıyla 170 ve 125 milyar dolar civarında DYY girişi ile takip etmiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasında ise Çin 70 milyar dolara yakın giriş ile başta gelen ülkelerden olmuştur. Rusya'ya DYY girişlerinin yüzde 70 civarında bir artışla 50 milyar dolara yaklaşması dikkat çekmektedir. 2007 yılında gelişmekte olan ülke ekonomilerine erişim yönünde yeni yatırımların tercih edildiği, gelişmiş ülkelerde ise ağırlıklı olarak birleşme ve satın almalar yoluyla erişim sağlandığı görülmüştür (YASED, 2008:1-2) (Şekil 2).

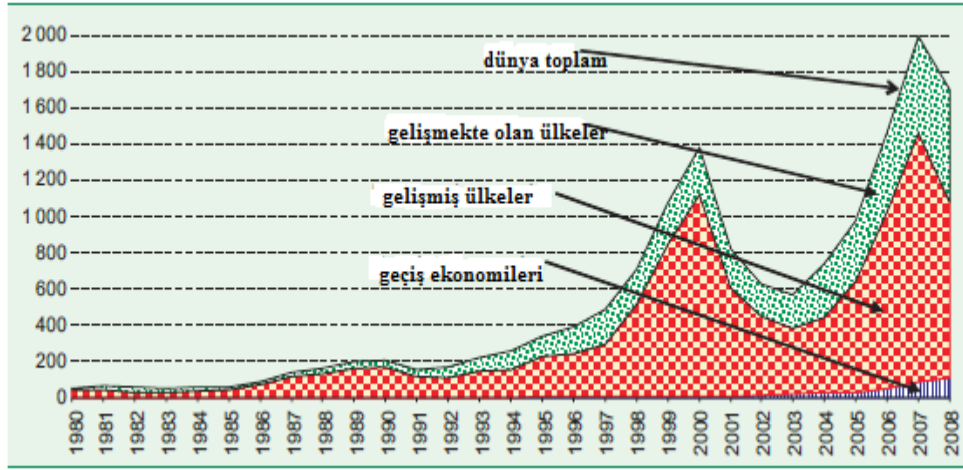

Şekil 2. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Kompozisyonu

Kaynak:YASED Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu, 2007

Finansal piyasalardaki karışıklık ve dünya çapındaki ekonomik çöküş 2008 yılında ve 2009'un ilk yarısında küresel doğrudan yabancı yatırımları artan bir biçimde etkilemiştir. 2003-2007 yılları arasındaki DYY faaliyetlerindeki kesintisiz büyümeden sonra 2008 yılında tüm dünyadaki DYY'lerin miktarı % 14 azalarak 1,697 milyar dolara düşmüştür. 2008 yılında elde edilen bu miktar tarihteki en yüksek ikinci yatırım miktarı olmasına rağmen, doğrudan yabancı yatırımlar bu yıl içinde kademe kademe azalmış, 2009 yılının ilk yarısında ise bu düşüş artarak devam etmiştir (UNCTAD World Investment Report, 2008:3).

Küresel krizin başladığı 2008 yılında DYY girişlerinin 840 milyar dolarını gelişmiş ülkeler, geri kalanını ise gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomileri almıştır. En çok yatırım çeken ülkeler 2007 yılında olduğu gibi sırasıyla ABD, Birleşik Krallık ve Fransa olmuştur. 2008 yılında, DYY girişleri, gelişmiş ülkelerde yüzde 33 azalırken, gelişmekte olan ülkelere ise yüzde 3,6 artış görülmüştür. Bölgesel olarak ele alındığında ise ABD'de düşüş yüzde 5'te kalırken, AB ülkelerinde yüzde 30 düşüş görülmüş, gelişmekte olan bölgeler arasında önde gelen Güneydoğu Asya'da ise yüzde 3 artış görülmüştür.

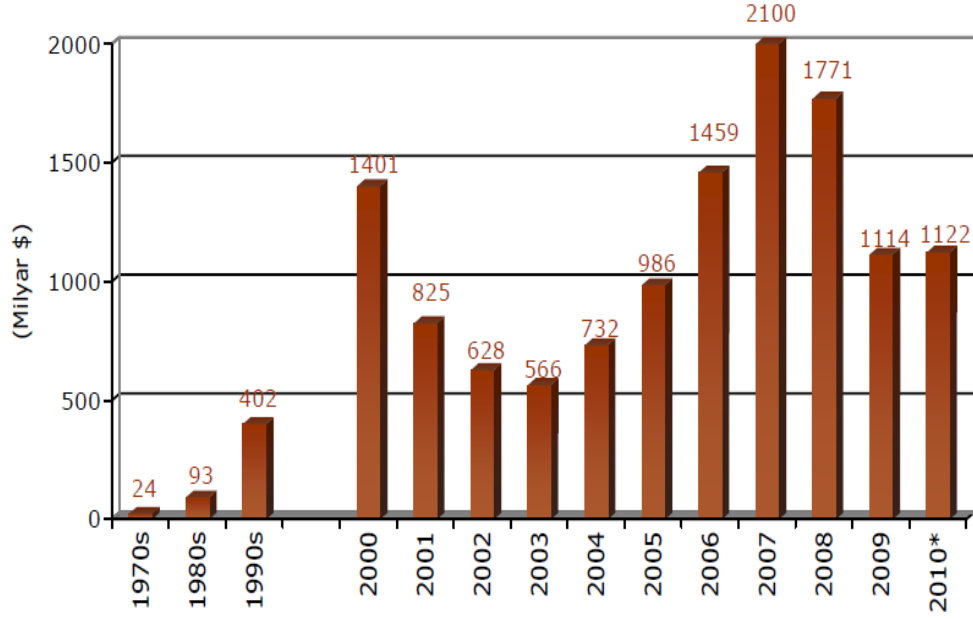

Şekil 3. Ekonomik gruplar ve dünya bazında DYY girişleri 1980-2008 (milyar dolar)

Kaynak: UNCTAD World Investment Report,2008

2009 yılsonu itibari ile küresel DYY girişleri 2008 yılındaki % 16'lık düşüşün ardından % 37 gibi daha keskin bir düşüşle 1,114 milyar ABD doları olmuştur. DYY girişleri bütün ana ekonomilerde daralmıştır. Buna karşın Danimarka, Almanya ve Lüksemburg gibi birkaç gelişmiş ülkede ve yatırım kaynakları olan Meksika, Norveç ve İsveç gibi ülkelerde yatırımlarda daralma görülmemiştir (UNCTAD, 2010:2).2008 yılında krizin etkilerinin yılsonunda hissedilmeye başlanması nedeni ile düşüş sınırlı kalmış, 2009 yılı ise krizin etkilerinin daha derinden yansıdığı bir yıl olmuştur.

2010 yılında doğrudan yabancı yatırım girişleri ,UNCTAD'ın ilk geçici verilerine göre,2009 yılı ile aynı seviyede ,1.1 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir.Geçici ilke verilere göre, 2010 yılında ilk defa gelişmekte olan ülkelerin,gelişmiş ülkelere daha fazla doğrudan yabancı yatırım çektiğini göstermektedir.Dünyadaki yatırım bölgeleri incelendiğinde ABD'nin toparlanırken, Avrupa yatırımlarda en fazla düşüş görülen bölge olarak göze çarpmaktadır.Güney Asya ve Latin Amerika ise gelişmekte olan bölgeler arasında ön plana çıkmaktadır (YASED, 2011:3-4) (Şekil 4).

Şekil 4. Dünya’da Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

Kaynak: YASED, 2011

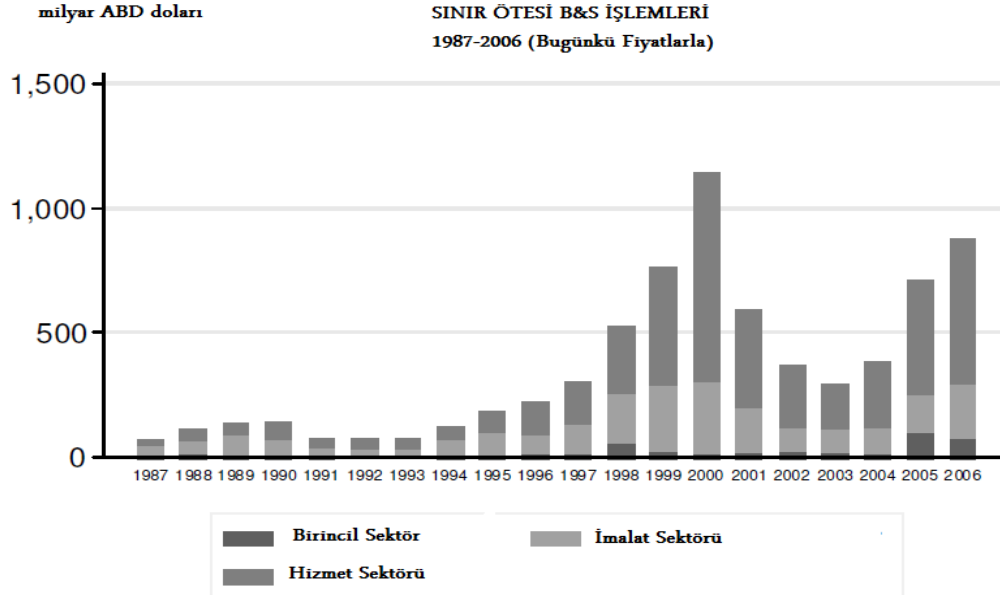
2011 yılı için pozitif beklentiler, hızlanması beklenen M&A işlemleri ve pozitif yatırım ortamının varlığından kaynaklanmaktadır. Ancak büyümede fazla artış beklenmemesi, kur dalgalanmaları, ülke borçları ve korumacılık tehlikesi gibi riskleri de unutmamak gerekmekte, sürdürülebilir iyileşme ve istikrar gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Dünya genelindeki doğrudan yabancı yatırım girişlerinde toparlanma halen kararlı ve sağlam gözükmemektedir.

6.2. Sınır Ötesi Birleşme ve Satın Alma İşlemleri

Dünyadaki DYY’lerde özellikle son yıllarda gözlenen yüksek düzeydeki artışlarda, sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin önemli bir rolü olmuştur. 2004 yılı ile karşılaştırıldığında sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemleri 2005 yılında yüzde 88’lik bir artışla 716 milyar dolarlık bir hacme ulaşmış ve 916.3 milyar dolar olarak gerçekleşen DYY rakamlarında gözlenen artışın en önemli sebebi olmuştur. Sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin 2005 yılı dünya toplam DYY’leri içindeki payı % 78 düzeyindedir (YASED, 2007:2).

Birleşme ve satın alma işlemlerinde imalat sektörünün payı düşüş gösterirken, hizmet sektörü çok büyük miktarda DYY çekmiştir. 2005 yılında dünya toplam birleşme ve satın alma işlem değerinin % 55,4’ü hizmet sektöründe gerçekleşmiştir. Bu alanda telekomünikasyon ve

finans sektörlerinde bir yoğunlaşma olduğu görülmüştür (Hazine Müsteşarlığı, 2007:4) (Şekil 5).

Şekil 5. Dünya’da sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin sektörlere göre dağılımı (1987-2006)

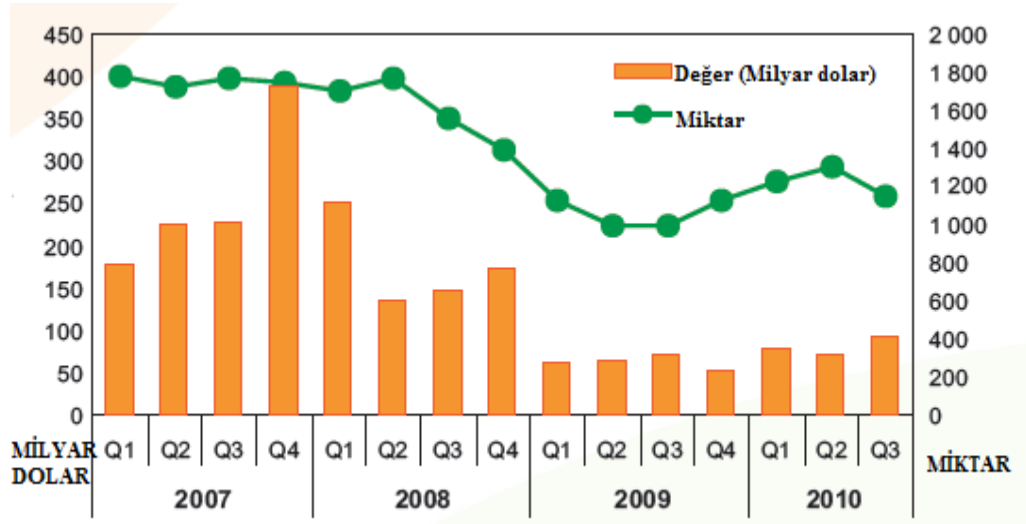
Kaynak: Norback ve Persson, 2008

Dünyada 2006 yılı içerisinde değeri 1 milyar ABD dolarının üzerinde olan 141 adet birleşme ve satın alma işlemi gerçekleşmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki düşük faiz oranları ve artan finansal entegrasyon, yatırım fonlarının birleşme ve satın alma işlemlerine yönelmesinde önemli rol oynamıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2007:4).

2007 yılının ikinci yarısında küresel krizin sinyalleri alınmaya başlamasına rağmen, 2007 yılı toplam 4,5 trilyon lirayı aşan bir değer ile global birleşme ve satın alma işlemlerinin yeni bir zirveye ulaştığı yıl olmuştur. Bunun 1,6 trilyon dolarlık bölümü ise sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinden kaynaklanmıştır. 2008 yılında ise krizin etkilerinin derinleşmesi ile pek çok ilan edilen anlaşmanın iptal edildiği ve işlemlerin toplam değerinin 2005 yılından bu yana en düşük seviye olan 3 trilyon dolar seviyesine geri döndüğü bir yıl yaşanmıştır. Sınır-ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin en çok gerçekleştiği ülkeler ABD ve İngiltere olurken, gelişmekte olan ülkelerdeki yüzde 15 artışa karşılık, gelişmiş ülkelerde yüzde 33 düşüş yaşandığı gözlenmektedir (YASED, 2009:2).

Dünyada uluslar arası birleşme ve satın alma işlemlerinin toplam değeri 2009 yılında bir önceki yıla oranla % 65 azalarak 250 milyar dolara gerilemiştir.2009 yılında 1 milyar dolar ve üzerinde değere sahip 108 adet birleşme ve satın alma işlemi gerçekleşmiştir (YASED, 2010:5).

Sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemleri 2010'un ilk çeyreğinde toparlanma gösterse de ikinci çeyrekte 73 milyar dolarla düşük bir seviyede kalmıştır.2010 üçüncü çeyreğindeki ilk veriler önceki çeyreğe göre birleşme ve satın alma faaliyetlerinin değerinde yüzde 27'lik bir artışa işaret etmiştir. Üçüncü çeyrekte yapılan anlaşma miktarı da 2009'un ortalamasından daha yüksek bir düzeydedir. Genel olarak konuşmak istenirse, sınır ötesi birleşme ve satın almalardaki eğilim kriz sonrası iş yapma düşüncesindeki gelişmeyi yansıtmaktadır (UNCTAD,2010:3) (Şekil 6).

Şekil 6. Değer ve miktar olarak global sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemleri (2007 ilk çeyrek-2010 üçüncü çeyrek)

Kaynak: UNCTAD,Second and Third Quarters Highlights, 2010

İkinci Bölüm

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

1. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru kayması sırasında, yatırım yapılan yerlerde yabancı yatırımlara karşı bir önyargı oluşmaya başlamış ve sermaye akışı sömürgeleştirme aracı olarak görülmüştür. Özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelmede, ucuz emek ve doğal kaynakların ön planda olması sömürgeleştirme söylemlerini güçlendirmiştir. Günümüzde zenginlerin daha zengin, fakirlerin de daha fakirleştiği bir ortamda küreselleşmeye yönelik protestolar daha da şiddetlenmiştir (Narin, 2007:91).

Tarihi boyunca yabancı sermayeli yatırımlara karşı önyargılı davranan ve çeşitli dönemlerde protestolarla yatırımların engellenmeye çalışıldığı Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel gelişimi Osmanlı Dönemi 1535-1923, Türkiye Cumhuriyeti Dönemi 1923-1950 yılları, 1950-1980 yılları ve 1980’den günümüze kadar uzanan 4 ayrı dönemde incelenecektir.

1.1 Osmanlı Dönemi

Osmanlı Dönemi’nde yabancı sermayenin etkisi ilk olarak 1838 yılında İngilizler ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmasıyla hissedilmeye başlansa da bu yatırımların temel taşları Kanuni döneminde kapitülasyonlarla atılmıştır. Kapitülasyonlarla tanınan haklar çerçevesinde yabancı yatırımcılar kamu hizmetlerinde ve bazı doğal kaynakların işletilmesine ilişkin alanlarda faaliyette bulunmuştur (Güven, 2007:75). Kanuni zamanında Fransa’yı koruyan İmparatorluğun sağladığı ticari bağışlarda yabancı sermayeyi etkileyen hususlar şunlardı (Bodur, 2007:67):

- Her iki ülke sularında gemi taşımacılığı karşılıklı olarak serbest olacaktır.
- Fransa tüccarları Osmanlı ülkesinde ticaret yapacaktı ve 10 yıl süreyle vergi vermeyeceklerdi.
- İthal verilen Fransa mallarına % 3 gümrük resmi uygulanacaktı.

1855 Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin mali güçlükleri iyice artmış ve ilk borçlanma Kırım Savaşı sırasında Fransa ve İngiltere sermaye piyasalarından yapılmıştır. Osmanlı Devleti zamanla bu borç yükünü taşıyamayınca borçların idaresiyle görevli Duyun-u Umumiye kurulmuştur. Duyun-u Umumiye idaresi Osmanlı'nın borçlarını planlı bir şekilde ödemesi görevini üstlenmiştir (Kara, 2002:32-33). Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde ülkede faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarına bakıldığında az sayıdaki olan sanayi kuruluşlarının büyük çoğunluğunun kapitülasyonlarla sağlanan ayrıcalıklar sayesinde yabancı sermaye ağırlıklı olduğu görülmektedir. 1923 yılı itibariyle ülkede madencilik, enerji, tütün işletmeleri ve imalat sanayinde faaliyet gösteren 87 adet şirket bulunmaktaydı. Bu şirketler İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan ve ABD kökenliydi (Tomak, 2006:112).

Sonuç olarak, o dönemlerde yabancı yatırımlara tanınan ayrıcalıklar ve İmparatorluğun ekonomik ve siyasal güçsüzlüğü sonucunda yabancı şirketler ülkeyi açık bir pazar haline getirmişlerdir. Dış ülkelerden yapılan borçlanmalar Osmanlı Devleti'ni ekonomik yönden çökerten en önemli etkenlerden biri olmuştur (Cömert, 1998:12).

1.2. 1923-1950 Arası Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni yöneticilerin yabancı sermayeli yatırımlara hoşgörü ile bakmalarına rağmen milli ekonominin gelişimini engelleyeceği düşünülen bazı yatırımların millileştirilmeye çalışılması ülkeye istenen ölçüde yabancı yatırımın gelmesini engellemiştir (Dönmez, 2009:148). Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950 yılına kadar uzanan dönemde genç Türkiye Cumhuriyeti yabancı sermayeyi itibar yitirici bir unsur olarak değerlendirse de, yine de kapılarını yabancı sermayeye tam olarak kapatmamıştır. Osmanlı Devleti'nin yaşadığı olumsuz deneyimleri göz önünde bulundurarak yabancı yatırımlarda daha seçici davranmıştır (Kara, 2002:33). Nitekim Gazi Mustafa Kemal Atatürk İzmir İktisat Kongresi'nde yabancı sermaye ile ilgili şu sözleri söylemiştir: *''İktisat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki biz yabancı sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza uymak, saygı göstermek şartıyla yabancı sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayanı arzudur ki yabancı sermayesi bizim emeğimize serveti sabitimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin, fakat eskisi gibi değil!''* (Karluk, 2009:545).

1924 yılında Türkiye’de yabancı sermaye iştirakli 94 şirket vardı ve bunların 7’si demiryolu,6’sı denizcilik,23’ü bankacılık,11’i havagazı-elektrik,12’si imalat sanayi ve 35’i ticaret alanında faaliyette bulunuyordu.% 45’i Almanya menşeli bu şirketlerin toplam sermayeleri 63.5 milyon sterlindi (Yorulmaz, 2006:18).Bu dönemde İzmir İktisat Kongresi’nin liberal anlayışı çerçevesinde ülkeye belirli ölçülerde yabancı yatırımın kazandırıldığı gözlenmiştir. Ancak Osmanlı döneminden farklı olarak yabancı yatırım girişleri bağımsız değil, Türk vatandaşları ile ortaklıklar kurmak suretiyle gerçekleştirilmiştir (Terzioğlu, 2007:43).

Yabancı yatırımların,1920-1930 yılları arasında kurulan 201 Türk anonim şirketinden 66’sında yer aldığı belirlenmiştir. Yabancı sermayeli ortaklıkların toplam sermaye içindeki payı ise % 43 (31,5 milyon TL) dolayında olmuştur. Ancak 1929 ekonomik buhranı ile liberal iktisat politikalarının terk edilmeye başlandığı dünyada, sermaye fazlası olan ülkelerin yatırımlarını büyük ölçüde tasfiye etmeye veya kısmen kendi ülkelerine kaydırmaya neden olan bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır. Türkiye bu koşullar altında ekonomik buhrandan korunmak için çareyi kamu harcamalarını kamu gelirlerine uygun olarak dengelemekte ve ithalata sınırlamalar getirerek dış ticaretin fazla vermesini sağlamakta bulmuştur. Devletçilik uygulamasını da başlatarak kendi içinde ekonominin genişletilmesine çalışmıştır (Çılbant, 2006:92).

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950’li yıllara gelene kadar 1929 ekonomik buhranının ortaya çıkması, buna ilaveten İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması yabancı sermaye yatırımlarının gelişmesine engel olmuştur. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Uluslar arası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası’na (IBRD) Türkiye’nin katılması, Marshall yardımlarından yararlanarak, ABD’den mali ve askeri destekler temin etmesi, yabancı sermaye yatırımlarını kolaylaştırıcı mevzuat değişikliklerine gidilmesine yardımcı olmuştur (Karluk, 2009:548).

1.3. 1950-1980 Arası Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları

Türkiye’nin yabancı yatırım ile kayda değer ilişkileri İkinci Dünya Savaşı’nın sonrasına rastlamaktadır. Türkiye yabancı sermayeye olan kapılarını yasal anlamda 1950’li yıllarda açmıştır.1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu liberal bir görüşte hazırlanmasına rağmen, bu tarihten 1980 yılına kadar olan süreçte Türkiye’ye gelen

toplam yabancı sermaye miktarı yüksek seviyelerde olamamıştır. Yatırım yapan yabancı şirket sayısı da 100'den fazla değildir (Esen, 2008:56).

1950 yılından sonra liberal ekonomi politikalarının benimsenmesi sonucu yabancı sermayenin ülkeye girişi ile ilgili birtakım hukuki tedbirler alınmıştır. Bu dönemde çıkarılan 5583 sayılı kanun ile yabancı sermayeye transfer garantisi ve Türk özel sektörünün dış borçlarının faizini transfer etme imkanı gelmiştir. Ancak bu kanundan yeterli verim alınamamıştır. Bunun üzerine 1954 yılında Amerikan Dış Ekonomik Politika Komisyonu Başkanı Randall yönetiminde hazırlanan 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”, yine beklenen derecede verimli olamasa da, yabancı yatırımcıya yerli özel teşebbüslere açık bırakılan alanlarda çalışma imkanı vermiş ve yatırım faaliyeti yapılabilecek alanları daha da genişletmiştir. Yine 1954 yılında çıkarılan “Petrol Kanunu’na” göre yabancı sermaye yatırımları, Türkiye’de petrol arama, sondaj, üretim, tasfiye ve dağıtım işlemleri ile ilgili olarak faaliyette bulunabilmiştir. (Elbir, 2010:68).

1951-1960 dönemi itibariyle Türkiye’ye gelen yabancı sermayenin sektörel dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 3):

Tablo 3. 1951-1960 Yılları Arası Türkiye’ye Gelen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı

SEKTÖRLER	ORAN %
GIDA	15,12
DOKUMA	6,16
TOPRAK SANAYİ	0,22
KİMYA	8,14
KAĞIT	20,58
ELEKTRİKLİ EV ALETLERİ	1,62
LASTİK	8,37
ZİRAİ İLAÇLAR	7,00
METAL İŞLEME	4,42
DİĞER	28,37
TOPLAM	100,00

Kaynak: Yorulmaz, 2006: 29

1960’lı yıllardan itibaren Türkiye’nin sanayileşme politikası olarak ithal ikamesi yolunu seçmesiyle yerli sanayiciyi korumak adına gümrük duvarları oluşturulmuş ve ithalata önemli kısıtlamalar getirilmiştir. Bu yüzden Türkiye’ye ihracat yapmakta olan kurumlar bu pazarı kaybetme korkusuna düşmüş ve pazarı kaybetmemek için Türkiye’de yatırımlar yaparak bu ürünleri Türkiye’de üretmeyi planlamışlardır. Yapılan yatırımların gerek iç, gerekse dış

rekabetten yoksun olmaları ve gümrük duvarları ile korunmaları hem maliyet, hem kalite, hem de üretkenlik faktörlerinin geri planda kalmasına neden olmuş ve bu kurumların yüksek maliyetli ve dışarıdaki benzerlerine göre daha kaliteli üretim yapan yatırımlar olmalarına neden olmuştur. Bu kurumların ayakta kalmaları iç pazarın ihtiyaçlarını bu yolla sağlamalarının bir sonucudur (İnal, 2010:73).

Yine 1960'lı yıllardan itibaren planlı kalkınma dönemine geçilmesiyle birlikte uygulanan ilk üç plan döneminde ülkeye gelen yabancı sermaye miktarında artış olduğu görülmüştür. Birinci Planda, özel sektörün hedeflerine ulaşabilmesi için yabancı sermayenin teşvik edilmesinin şart olduğu üzerinde durulmuştur. Bu planda yabancı sermaye ile ilgili özel hükümler mevcut değildir, ancak konuya sadece ödemeler dengesi açısından ve dış ekonomik ilişkileri geliştirmede önemli bir araç olması yönünden yaklaşmıştır. İkinci planlı kalkınma döneminde ağırlık verilen esas nokta teknoloji transferi olmuş, gelen yabancı sermayenin getirdiği teknolojiden ülkenin sanayileşmesi için olumlu etkiler beklenmiştir. Üçüncü plan döneminde ise ülkede dış ödeme konusunda önemli bir güçlük yaşanmadığından dolayı yabancı sermayeyi teşvik konusunda önemli bir adım atılmamıştır. Hatta 1974 yılında Türkiye'ye yabancı sermaye girişi negatif olmuştur. Dördüncü planlı kalkınma döneminde ise yabancı sermaye girişinin kolaylaştırılıp Türk ekonomisine katkısının arttırılması hedeflenmiştir (Karalar, 1989:405).

1980 yılına gelindiğinde Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının ulaştığı miktar toplamda 228,1 milyon dolardır. 1923-1980 dönemine ilişkin yabancı sermaye girişleri aşağıdaki Tablo 4'de verilmiştir:

Tablo 4. Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (1923-1980)

YILLAR	YILLIK (MİLYON \$)	KÜMÜLATİF (MİLYON \$)
1923-1954	2,8	2,8
1954	2,2	5,0
1955	1,2	6,2
1956	3,4	9,6
1957	1,3	10,9
1958	1,1	12,0
1959	3,4	15,4
1960	1,9	17,3
1961	1,2	18,5
1962	4,2	22,7
1963	4,5	27,2
1964	11,9	39,1
1965	11,6	50,7
1966	9,7	60,4
1967	9,0	69,4
1968	13,9	83,3
1969	13,2	96,5
1970	9,0	105,5
1971	11,7	117,2
1972	12,8	130
1973	67,3	197,3
1974	-7,7	189,6
1975	15,1	204,7
1976	8,9	213,6
1977	9,2	222,8
1978	11,7	234,5
1979	-6,4	228,1

Kaynak: DPT, 1983:27

Sonuç olarak 1980 öncesiyle ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük bir düzeyde olduğu görülmektedir. 1971-1980 döneminde Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermaye miktarı yaklaşık 120 milyon ABD doları iken aynı dönemde İngiltere'ye 40,5 milyar, İspanya'ya 7 milyar, İtalya'ya 5,7 milyar yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir (Güneş, 2006,68-69).

1.4. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları

1980 sonrasında uygulanan liberal politikalar yabancı sermaye girişlerini önemli ölçüde özendirmiştir. Yabancı Sermaye Yasası'nda yapılan iyileştirmeler, bürokrasinin azaltılması, gümrüklerin indirilmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi, çeşitli ülkelerle yatırımların

karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmalarının yapılması, özelleştirmelerin yabancılara da yapılması yabancı sermaye girişi üzerinde teşvik edici olmuştur. Bütün bu gelişmeler sonucunda dış ticaret hacmindeki gözle görülür artışlar kendisini sermaye hareketlerinde de göstermiştir (Güven, 2008:77).

Bu dönemde özellikle 24 Ocak 1980 kararları Türkiye’de birçok ekonomi politikasının değişmesini sağlayarak ekonomik ve siyasi açıdan yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde yabancı sermaye sorunlarıyla uğraşmak ve yabancı sermaye uygulamalarına bir şekil vermek amacıyla ‘‘Yabancı sermaye dairesi kurulmuştur’’. 8/168 sayılı çerçeve kararname ile yabancı sermayenin çalışma alanları ve şartları genişletilerek daha faydalı bir biçimde düzenlenmiştir (Yorulmaz, 2006:23-24).

1980 sonrasının ortamında 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yetersiz bulunarak, yabancı sermayeyi özendirmek maksadıyla şu önlemler alınmıştır (Yorulmaz, 2006, 24):

-Özellikle tarım, madencilik ve bir dizi hizmet alt kesimlerine yabancı sermaye girişi kolaylaştırılacak, böylelikle yabancı sermayenin yatırım kapsamı genişletilmiştir.

-Toplam 500 milyon doları aşan garantisi olmayan ticari borçların yabancı sermaye yatırımlarına dönüştürmesine olanak tanınmıştır.

-Sermaye giriş ve çıkışlarında serbestleştirmeye gidilerek yabancı sermayeye güven verici bir ortam sağlanmıştır.

-Serbest bölgeler kurularak yabancı sermayenin yerli engellemelerle karşılaşmadan faaliyetini sürdürmesine olanak tanınmıştır.

Bu dönemde yapılan önemli düzenlemelerden biri de 1980 yılında yabancı sermaye dairesinin kurulması olmuştur. Başbakanlık bünyesinde oluşturulan bu dairenin kuruluş amacı, daha önce Devlet Planlama Teşkilatı, Ticaret Bakanlığı ve Sanayi Bakanlığı arasında paylaşılmış bulunan yabancı yatırım kararlarının tek bir merkezde toplanmasıdır. 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu’nun yürürlüğe girmesi, 1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu’nun faaliyete başlaması ve 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın kurulması yabancı sermaye ile ilgili diğer gelişmelerdir (Kara, 2002:37).

1980-1987 politik ve ekonomik istikrarın genel itibariyle sağlandığı ve ekonomik liberalizmin politikalarının uygulandığı yıllar olmuştur. Bunun sonucunda da yetersiz fakat istikrarlı bir yabancı sermaye girişi kaydedilmiştir (Akpınar ve Keskin,2000:55-60).1980 sonu itibariyle Türkiye’de yabancı sermayeli şirket sayısı 100 iken 1989 yılı itibariyle bu sayı 1525’e yükselmiştir (Uludağ, 1990:426).

1990 sonrası dönemde ve özellikle 1994 yılından itibaren, gerek tüm dünyada yapılan doğrudan yabancı yatırımlar gerekse Türkiye’nin rakibi sayılabilecek diğer gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımlar artmış, ancak Türkiye 1990 yılında yakaladığı 1 milyon dolar yatırım miktarının üzerine uzun yıllar çıkamamıştır (Adanır, 2010:74).

2000 yılı ise yabancı sermayede rekor kırılan bir yıl olmuştur.2000 yılında izne bağlanan yabancı sermaye tutarı bir önceki yıla göre % 79.9 oranında artarak 3,5 milyon dolar düzeyine çıkmıştır.2000 yılında yabancı sermaye girişleri de rekor seviyeye ulaşmış ve 1,5 milyon doları aşmıştır (İSO, 2001:35).

Türkiye, yatırım ortamının iyileştirilmesi konusunda son yıllarda önemli mesafeler kat etmiştir. Bu bağlamda,5 Haziran 2003 tarihinde kabul edilen,4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”nun,doğrudan yabancı yatırımları çekme bakımından hayati öneme sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir.Söz konusu kanun ile doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesine,yabancı yatırımcıların haklarının korunmasıyla yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslar arası standartlara uyulmasına,doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesine ve tespit edilen politikalar aracılığıyla yabancı yatırımların arttırılmasına ilişkin esaslar düzenlenmiştir (Bilgin,Danış ve Demir, 2008:6).

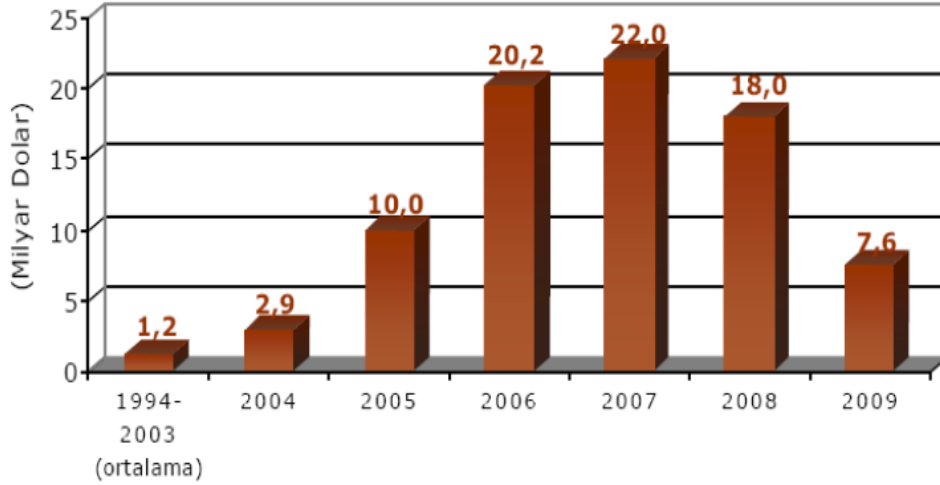
Tüm bu önlemler ve yeni ekonomik kurallar benimsenmek suretiyle, dünya ülkeleri ile entegrasyon yoluna giren, siyasi ve ekonomik istikrarı zamanla sağlayan Türkiye pazarı, yabancı yatırımcıların ilgisini çekmiştir. Finansal liberalleşme ve yabancı sermayeyi teşvik politikalarının sonucunda Türkiye’ye gelen yabancı sermaye miktarında artış yaşanmıştır (Güven, 2008:77-78) (Tablo 5).

Tablo 5. Türkiye'ye Yönelik Net Sermaye Hareketleri

YILLAR	İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE (MİLYON ABD \$)	YATIRIM BELGELERİNİN TOP.YAT. TUTARI (MİLYAR TL)	YABANCI SERMAYELİ FİRMA SAYISI (KÜMÜLATİF)	FİRMALARIN TOPLAM SERMAYESİ (MİLYAR TL - KÜMÜLATİF)	FİİLİ GİRİŞ (MİLYON \$)
1980	97,00	76,87	78	28.390	35
1981	337,51	72,16	109	47.400	141
1982	167,00	218,14	147	100.196	103
1983	102,74	199,22	166	147.109	87
1984	271,36	312,28	235	254.775	162
1985	234,49	1.168,16	408	464.981	158
1986	364,00	3.099,74	619	707.164	170
1987	655,24	3.179,53	836	960.035	239
1988	820,52	5.468,27	1.172	1.597.103	488
1989	1.511,94	9.507,35	1.525	4.847.832	855
1990	1.861,16	18.249,28	1.856	7.943.775	1.005
1991	1.967,26	15.893,98	2.123	13.101.036	1.041
1992	1.819,96	17.976,36	2.330	23.441.214	1.242
1993	2.063,39	70.136,27	2.554	36.737.050	1.016
1994	1.477,61	37.202,36	2.830	62.449.964	830
1995	2.938,32	328.447,82	3.161	113.013.790	1.127
1996	3.835,97	1.250.652,13	3.582	235.971.182	964
1997	1.678,21	624.461,10	4.068	458.968.459	1.032
1998	1.646,44	1.016.653,54	4.533	823.560.554	976
1999	1.699,57	1.599.520,36	4.950	1.446.503	817
2000	3.477,42	7.883.004,85	5.328	3.063.464	1.719
2001	2.725,28	2.568.750,00	5.841	6.184.411	3.288
2002	2.242,92	1.535.599,00	6.280	10.092.737	590

Kaynak:TC. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı,2003

Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırım girişleri 2003 yılından 2007 yılına kadar sürekli olarak bir trendine girmiştir.2007 yılında 22 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım miktarı küresel krizin hissedilmeye başlandığı 2008 yılında düşüşe geçmiştir.2008 yılında 18 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım miktarı 2009 yılında,2008 yılına göre yüzde 58 oranında düşüş göstermiştir.2008 yılında krizin etkilerinin yılsonuna doğru hissedilmeye başlanması nedeni ile düşüş % 18 ile sınırlı kalmış,2009 yılı ise krizin etkilerinin daha yoğun bir şekilde hissedildiği bir yıl olmuştur. Türkiye'ye 2009 yılsonu itibari ile toplam doğrudan yabancı yatırım girişi 7,6 milyar dolar olmuştur (YASED, 2010:1) (Şekil-7).

Şekil 7. Türkiye'ye Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

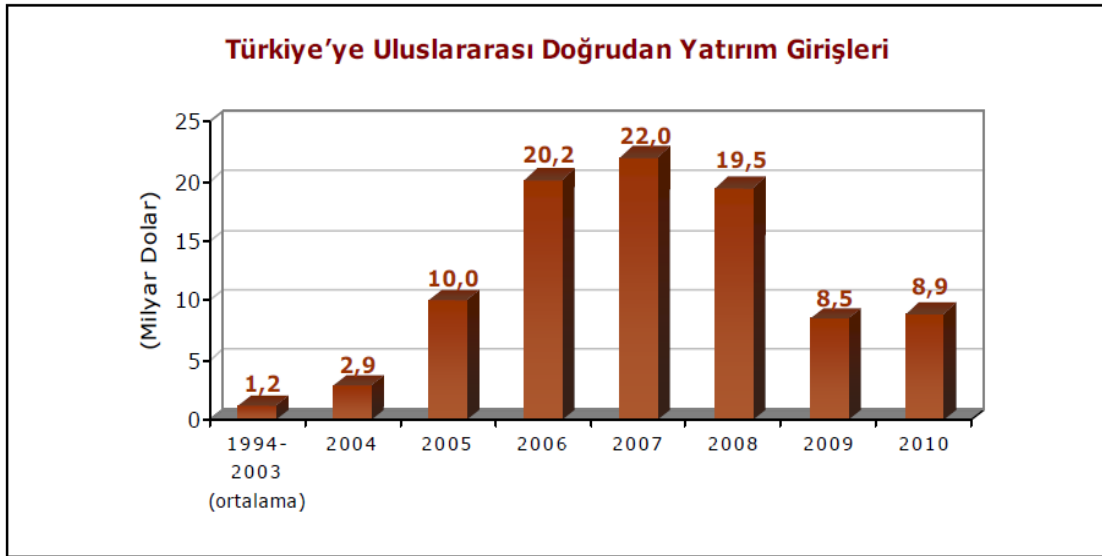
Kaynak: TCMB,2010

2000'li yılların başında Türkiye'deki yatırım ortamına ilişkin alanında uzmanlaşmış birtakım araştırma ve danışmanlık kurumlarının geliştirdiği uluslar arası göstergelere bakıldığında Dünya Büyüme Rekabetçilik Endeksi'nde Türkiye'nin 2001 yılında sıralamada 54.sırayı alıyorken 2002 yılında 69.sıraya gerilediği görülmektedir. Yine 2003 yılı Ekonomik Özgürlük İndeksinde Türkiye 156 ülke arasında 119.sırayı alarak "kısmen özgür olmayan" ülke durumuna düşmüştür. Bu dönemde tüm reform çabalarına rağmen, ekonomik krizlerin etkisi çok olumsuz olmuş, Türkiye'nin özellikle para politikası, devletin mali yükü, regülasyonlar ve karaborsa alanında ekonomik özgürlük açısından ciddi sorunları olmuştur. Ayrıca Türkiye küreselleşme indeksinde 2001 yılında sıralamada 50 ülke arasında 37.sıradayken yıl içinde gerilemeler yaşayarak 2002 yılında 62 ülke arasında 55.sıraya düşmüştür. Türkiye'nin rüşvet algılama skoru da 1995'te 4,10 iken,1996 ve 1997'de bu skor daha da kötüleşmiş,1998,1999 ve 2000 yıllarında ise çok sınırlı bir iyileşme sonrası 2001 yılında yine aşağı yönelmiştir (Kovancılar, 2003:16-25).

Yatırım ortamının iyileştirilmesi konusunda son yıllarda atılan adımların bir sonucu olarak yatırımların önündeki engeller önemli ölçüde azalmıştır.Türkiye'nin yatırım ortamının iyileştirilmesi hususunda kaydettiği pozitif ilerleme,uluslar arası kuruluşların hazırladığı çeşitli göstergelerde de görülmektedir.Türkiye Dünya Bankası 2009 İş Yapma Raporu'nda 2008 yılı için 178 ülke arasında 60. sıraya yükselmiştir.2007 yılında 175 ülke arasında 65.sırada yer alırken,2006 yılında ise 155 ülke arasında 84.sırada yer almıştır.Yine aynı

raporda 2009 yılında Türkiye,işletme kurmada 43.,lisans işlemlerinde 131.,istihdam işlemlerinde 138.,mülkiyet kaydında 34.,kredi almada 68.,yatırımcıyı korumada 53.,vergi ödemelerinde 68.,dış ticaret işlemlerinde 59.,sözleşmelerin uygulanmasında 27. ve işletme kapatmada 118.sırada yer almıştır.Bütün bunlara rağmen Türkiye’de yabancı yatırım ortamının halen yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.(Bilgin vd., 2008:6-7).

2010 yıl sonu itibari ile Türkiye’ye yapılan doğrudan yabancı yatırım girişleri 8.9 milyar dolar olmuştur. Doğrudan yabancı yatırım girişleri 2010 yılında, 2009 yılına göre % 6 oranında artış göstermiştir.2010 yılında aşılamayan 10 milyar dolar seviyesinin, büyük miktartlı işlemler olmaması durumunda, 2011 yılında da aşılması mümkün görülmemektedir.2006, 2007 ve 2008 yıllarında ulaşılan 20 milyar dolar seviyesine tekrar dönüş sinyalleri, global krizden toparlanma sürecindeki belirsizliklerin devam ediyor olması nedeniyle henüz alınmamaktadır (YASED, 2011:1) (Şekil 8).

Şekil 8. Türkiye’ye Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

Kaynak: TCMB,2011

Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırım stok değeri tahmini olarak 2010 sonu itibar ile 181,1 milyar dolar olmuştur. Türkiye’deki toplam yabancı sermayeli şirket sayısı ise, 2010 sonu itibari ile, 25.490’a ulaşmıştır. 2010 yılında toplam girişlerin yüzde 49’unu sanayi sektörüne girişler, yüzde 50’sini ise hizmet sektörüne girişler oluşturmuştur.2010 yılında, enerji ve finans sektörleri sırasıyla yüzde 33 ve yüzde 25 pay ile girişlerden en fazla payı alan alanlar olmuştur (YASED, 2011:1).

Üçüncü Bölüm

Trabzon İlinde Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dünyada özellikle son 30 yılda başta iletişim ve ulaşım araçlarında olmak üzere teknolojiye sağlanan gelişmeler, çokuluslu şirketlerin giderek gelişmesi, tüm dünyada ekonomik entegrasyonların ve uluslararası boyuttaki siyasi ve ekonomik anlaşmaların artması küreselleşmeyi arttırmış ve küresel anlamda sermaye hareketleri hız kazanmıştır. Önceleri bu sermaye hareketleri sadece gelişmiş ülkeler arasında yapılırken, günümüzde yatırımların büyük bir çoğunluğu gelişmiş ülkelere kaymış durumdadır.

Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye de son yıllarda gerek geçmişe oranla istikrarlı bir yapıya kavuşmasıyla, gerekse AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamış olmasıyla yabancı yatırım için cazip bir ülke haline gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi konum, geniş iç pazar, genç, nitelikli ve ucuz işgücü ve yatırım imkânları yabancı yatırımcının dikkatini çeken en önemli unsurlar olmuştur. Ancak son zamanlarda giderek artan cari açığı kapatmak ve işsizliği daha da aşağılara çekmek için Türkiye'nin daha çok yabancı yatırım çekmesi gerekmektedir. Türkiye'deki her bölgenin aynı gelişmişlik düzeyine sahip olmaması ve yerel anlayış farklılıkları doğrudan yabancı yatırımların istenilen düzeye gelememesinin önündeki en büyük engellerdir.

Bu çalışmanın amacı da yeterince yabancı yatırım çekemeyen Doğu Karadeniz Bölgesi'nin yatırım girişlerini etkileyen yerel özelliklerini Trabzon örneğinden yola çıkarak bölgenin sahip olduğu özelliklerin nasıl kullanılabileceği veya varsa bu özelliklerden kaynaklanan olumsuzlukların nasıl düzeltililebileceğini ortaya koymaktır. Çalışmanın bir başka amacı da Trabzon ilinin yabancı yatırımcıya sunduğu yatırım ortamı performansının güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak Doğu Karadeniz'de Trabzon iliyle benzer özelliklere sahip iller için de çıkarımlarda bulunabilmektir.

Bu çalışma ile bazı genel özellikleri ortaya konulan yabancı sermayeli işletmelerin Trabzon iline yatırım girişini etkileyen yerel faktörlerden ne şekilde etkilendikleri, memnuniyetleri ve beklentileri ortaya konularak geleceğe yönelik olarak yatırım ortamının iyileştirilmesi için öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İzleyen başlıklarda yapılan araştırmaya ilişkin bilgiler sunulmuştur.

2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmanın uygulama aşamasında karşılaşılan en önemli kısıt araştırmanın yapılacağı Trabzon ilinde ana kütleyi oluşturan yabancı sermayeli şirket sayısının oldukça az olmasıdır. Az sayıda işletmeden oluşan bu örneklem ile gerçekleştirilen çalışmada Trabzon’da faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketlerin tamamına T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı’nın internet sitesindeki Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri sayfasındaki 30.06.2011 tarihi itibarıyla Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalar listesinden ulaşılmıştır.¹

Diğer bir kısıt ise bazı yabancı sermayeli işletmelerin veri toplama yöntemi olarak seçilen anket yöntemiyle bilgi verme konusunda isteksiz oluşudur. Anket formu üzerinde çalışmada asla şirket ismi kullanılmayacağı konusunda bilgilendirme yapılmasına rağmen bazı işletmeler bilgi verme konusunda tereddüt etmişlerdir.

Anket çalışmasının yaz aylarında yapılması, dolayısıyla anketi cevaplayacak şirket yöneticilerinin çeşitli sebeplerden dolayı izinde olması da uygulama aşamasında karşılaşılan diğer bir kısıt olmuştur.

3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnekleme

Araştırmanın ana kütlesi ‘‘Trabzon ilinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketler’’ olarak belirlenmiştir. Söz konusu işletmelerin belirlenmesinde Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü kayıtları veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü’ne kayıtlı olup Trabzon ilinde faaliyet gösteren 33 yabancı sermayeli işletmeden 14 tanesi gayri faal şirket olduğundan çalışmaya dahil edilememiştir. Geriye kalan 19 yabancı sermayeli işletmeden 9 tanesine ise anket çalışmasına katılmak istemediklerinden veya anket formunu dolduracak şirket yöneticisine tatil ve izin gibi nedenlerden dolayı ulaşılamadığından anket çalışması 10 yabancı sermayeli işletmeye uygulanmıştır.

Çalışmanın örnekleme belirlenirken 1 yıldan uzun süredir Trabzon ilinde faaliyet gösteren şirketler olmasına ve anketin uygulandığı zamana dek faal olmalarına dikkat

¹ Araştırmanın yapıldığı dönemde Hazine Müsteşarlığı’nın internet sitesinden ulaşılabilen bu verilere Ekonomi Bakanlığı’nın kurulmasıyla birlikte <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=F91901DD-D8D3-8566-4520D35C6C07575F> adresinden ulaşılabilir.

edilmiştir. Ana kütlenin tamamı bu koşula uygun olmadığından dolayı 14 yabancı sermayeli işletmeye anket çalışması uygulanamamıştır.

4. Veri Toplama Yöntemi

Çalışmada bilgi toplama yöntemi olarak Ek'te gösterilen anket formu kullanılmıştır. Anket formları işletme sahibi, ortak, genel müdür veya genel müdür yardımcılarına birebir görüşme veya e-posta yollarıyla ulaştırılmıştır. Uygulama aşamasında geleneksel ve modern anket türleri birlikte kullanılmıştır. Anketi cevaplayacak yöneticilerin talepleri doğrultusunda anketin uygulanmasında kullanılan yola karar verilmiştir. Uygulamada yanıtlayanın ve uygulayanın yönettiği geleneksel yollardan elden bırakıp alma yöntemi kullanılmıştır. Modern türlerden ise e-posta ile anket uygulanması kullanılmıştır.

Çalışmanın sonucunda 10 işletmenin ankete katılımı sağlanmıştır. Buradan hareketle anketin uygulandığı grubun hedeflenen ana kütleyi % 52.6 oranında temsil ettiği söylenebilir.

5. Araştırmada Kullanılan Anket Formunun Tasarımı ve Özellikleri

Araştırmada kullanılan anket formu toplam 20 sorudan oluşmaktadır. Ankette kullanılan sorularda ağırlıklı olarak 5'li likert ölçeği kullanılmış ve kullanılan likert ölçeğinden olumludan olumsuz doğru uzanan bir yön kullanılmıştır. Ancak ithalat, ihracat, kar oranları, çalışan sayısı, üst düzey yönetici sayısı gibi sayısal veri alınacak sorularda ise analiz, yeniden gruplamaya uygunluğu ve veri netliği açısından oranlı ölçekler kullanılması tercih edilmiştir. Anket formu Ek'te verilmiştir.

Uygulanan ankette işletmelerin profili ve ekonomik performansı, doğrudan yatırım yapılmadan önceki iş ilişkileri, yatırım yeri tercihi, ortaklarla ilişkiler ve yönetim biçimi ile işletmenin sorunları, Türkiye ve Trabzon ile ilgili değerlendirmelerine yönelik 5 alt konudan oluşan sorular yer almaktadır.

6. Bulgular ve Yorumlar

Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde SPSS istatistik programı desteği ile frekans dağılımı, tek örneklem T-testi ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

6.1 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Türkiye'deki Ortaklığının Gerçekleşme Şeklinin Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin Türkiye'deki ortaklıklarının nasıl gerçekleştiğinin dağılımı incelenmiştir. Buna göre katılımcı işletmelerin %70'i (7 işletme) yeni işletme

kurulduğunu ve %30'u (3 işletme) bir ortak girişim kurulduğunu ifade etmiştir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 6. İşletmelerin ortaklığının ne şekilde gerçekleştiğinin dağılımı

		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Değer	Yeni işletme kuruldu	7	70,0	70,0
	Bir ortak girişim kuruldu	3	30,0	100,0
	Toplam	10	100,0	

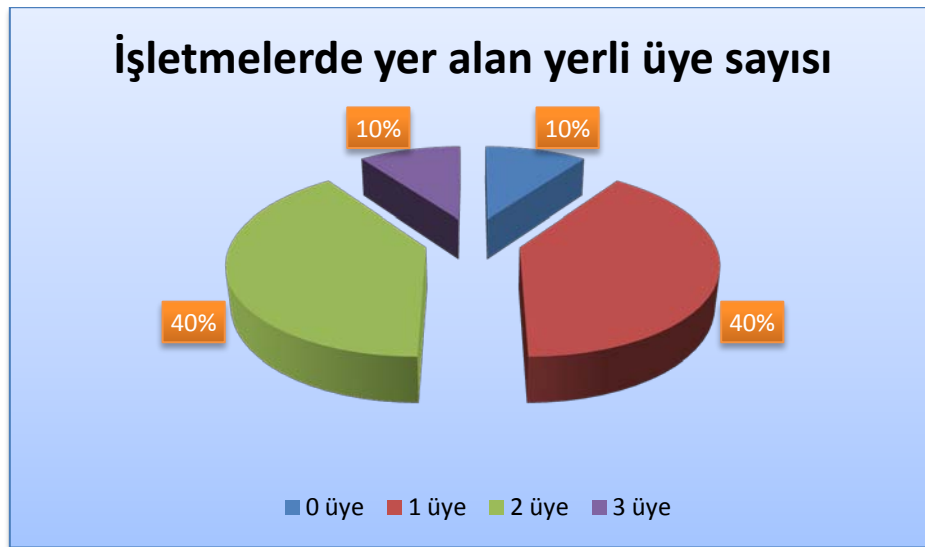
Şekil 9. İşletmelerin ortaklığının ne şekilde gerçekleştiğinin dağılımı

6.2. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Yönetim Kurulunda Yer Alan Yerli Üyelerin Sayısının Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin işletmelerinin yönetim kurulunda yer alan yerli üyelerinin sayısı incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %40'ının 4 işletme 2'ser üye ve yine %40'ının (4 işletme) 1 yönetim kurulunda yer alan yerli üyesinin olduğu, geri kalan %10'u (1 işletme) 3 üye ve %10'u 1 kişinin yönetim kurulunda yer alan yerli üye olduğunu ifade etmişlerdir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 7. İşletmelerde yönetim kurullarında yer alan yerli üye sayısının dağılımı

		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Değer	0 üye	1	10,0	10,0
	1 üye	4	40,0	50,0
	2 üye	4	40,0	90,0
	3 üye	1	10,0	100,0
	Toplam	10	100,0	

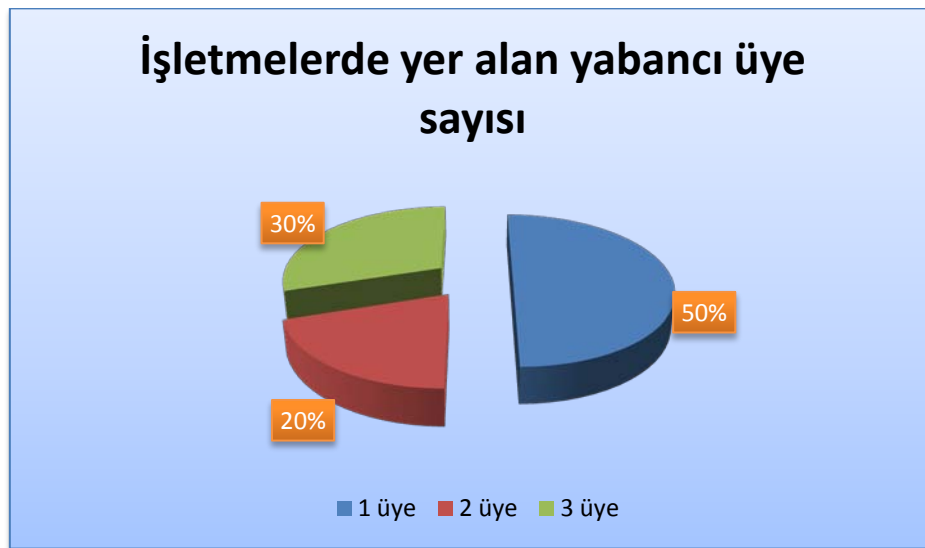
Şekil 10. İşletmelerde yer alan yerli üye sayısının dağılımı

6.3 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Yönetim Kurulunda Yer Alan Yabancı Üyelerin Sayısının Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin işletmelerinin yönetim kurulunda yer alan yabancı üyelerinin sayısı incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %50'sinin (5 işletme) 1 üye, %30'unun (3 işletme) 3 üye ve %20'sinin (2 işletme) 2 yönetim kurulu üyesinin yabancı olduğunu ifade etmişlerdir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 8. İşletmelerde yönetim kurullarında yer alan yabancı üye sayısının dağılımı

		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Değer	1 üye	5	50,0	50,0
	2 üye	2	20,0	70,0
	3 üye	3	30,0	100,0
	Toplam	10	100,0	

Şekil 11. İşletmelerde yönetim kurullarında yer alan yabancı üye sayısının dağılımı

6.4 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üst Düzey Yöneticilerinin Arasında Yer Alan Yabancı Uyruklu Sayısının Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin, işletmelerinde çalışan üst düzey yöneticilerin arasında yer alan yabancı uyruklu sayısının dağılımı incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %60'ında (6 işletme) 1 kişinin yabancı uyruklu olduğunu, %20'sinin (2 işletme) işletmelerinde üst düzey yöneticilerin arasında hiç yabancı uyruklu çalışanın olmadığını, %10'ununda (1 işletme) 2 yabancı uyruklu olduğunu ve %10'ununda (1 işletme) 3 yabancı uyruklu üst düzey yöneticinin çalıştığını ifade etmişlerdir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 9. İşletmelerde çalışan üst düzey yabancı uyruklu yönetici sayısı

		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Değer	0 kişi	2	20,0	20,0
	1 kişi	6	60,0	80,0
	2 kişi	1	10,0	90,0
	3 kişi	1	10,0	100,0
	Toplam	10	100,0	

Şekil 12. İşletmelerde çalışan üst düzey yabancı uyruklu yönetici sayısı

6.5 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Yatırımlarından Önce Türkiye İle İş İlişkisi Durumunun Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin yatırımlarından önce Türkiye’deki iş ilişkisi incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %80’inin (8 işletme) Türkiye’de daha önce iş ilişkisinin bulunmadığını ve %20’sinin (2 işletme) Türkiye’den ithalat yapan işletme durumunda olduğu belirlenmiştir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 10. İşletmelerin mevcut yatırımlarından önce Türkiye ile iş ilişkisinin dağılımı

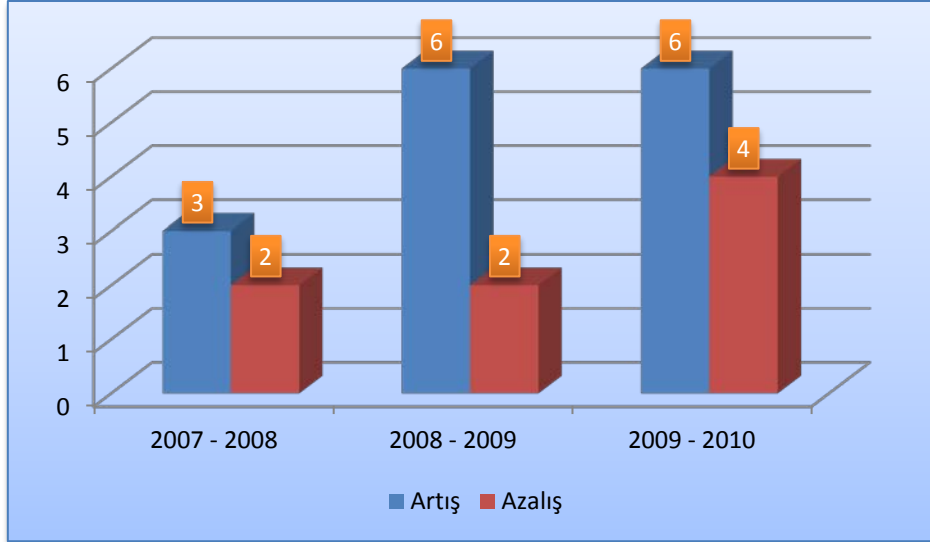
		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Değer	Daha önce is ilişkisi bulunmuyordu.	8	80,0	80,0
	Türkiye'den ithalat	2	20,0	100,0
	Toplam	10	100,0	

Şekil 13. İşletmelerin mevcut yatırımlarından önce Türkiye ile iş ilişkisinin dağılımı

6.6 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Karlılığının Son 3 Yıla Göre Dağılımlarının İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelerin karlılıklarının son 3 yıla göre dağılımı incelenmiştir. İncelenen yıllar arasında karlılıklarının en düşük olduğu yılın 2007 ile 2008 yılı arasında geçen süre olduğu görülmektedir. En çok zarar yılı ise 2009 ile 2010 yılları arasında yapıldığı görülmektedir.

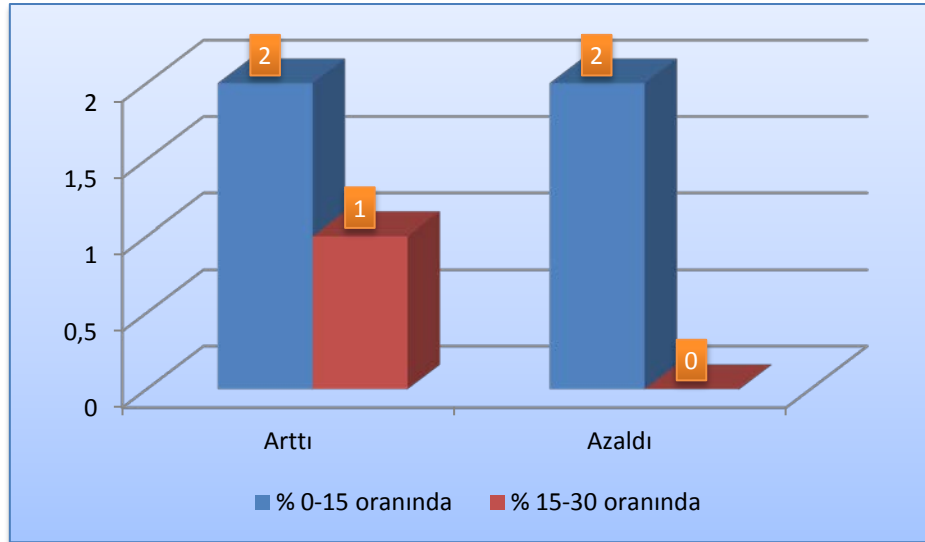

Şekil 14. Yıllara göre işletmelerin karlılık durumları

İşletmelerin 2007 ile 2008 yıllarındaki karlılığı incelendiğinde, işletmelerin %60'ının karlılığının arttığını (3 işletme) ve %40'ının karlılığının azaldığını (2 işletme) ifade etmişlerdir. Karlılığı %0 ile %15 arasında artış gösteren işletmelerin 2 ve %15 ile %30 arası karlılığı artan 1 işletme olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde 2007 ile 2008 yılları arasında karlılığı %0 ile %15 arasında azalış gösteren işletmelerin sayısının 2 olduğu belirlenmiştir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 11. İşletmelerin 2007-2008 yıllarındaki karlılık durumlarının dağılımı

		2007 - 2008 işletme karlılık oranı		Toplam
		% 0 - 15 oranında	% 15 - 30 oranında	
2007 - 2008 işletme karlılık durumu	Arttı	2	1	3
	Azaldı	2	0	2
Toplam		4	1	5

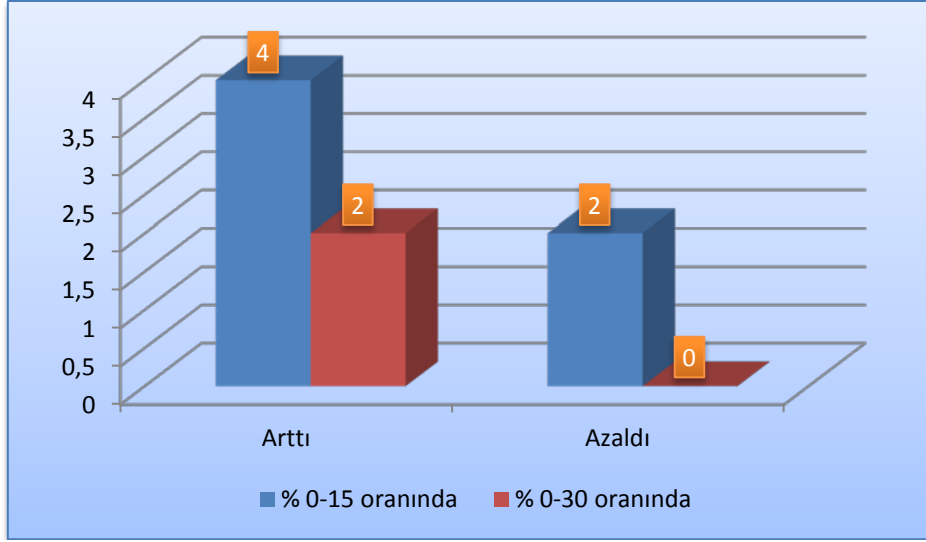

Şekil 15. İşletmelerin 2007-2008 yıllarındaki karlılık durumlarının dağılımı

İşletmelerin 2008 ile 2009 yıllarındaki karlılığı incelendiğinde, işletmelerin %75'inin karlılığının arttığını (6 işletme) ve %25'inin karlılığının azaldığını (2 işletme) ifade etmişlerdir. Karlılığı %0 ile %15 arasında artış gösteren işletmelerin sayısının 4 ve %15 ile %30 arası karlılığı artan 2 işletmenin olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde 2008 ile 2009 yılları arasında karlılığı %0 ile %15 arasında azalış gösteren işletmelerin sayısının 2 olduğu belirlenmiştir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 12. İşletmelerin 2008-2009 yıllarındaki karlılık durumlarının dağılımı

		2008 - 2009 işletme karlılık oranı		Toplam
		% 0 - 15 oranında	% 15 - 30 oranında	
2008 - 2009 işletme karlılık durumu	Arttı	4	2	6
	Azaldı	2	0	2
Toplam		6	2	8

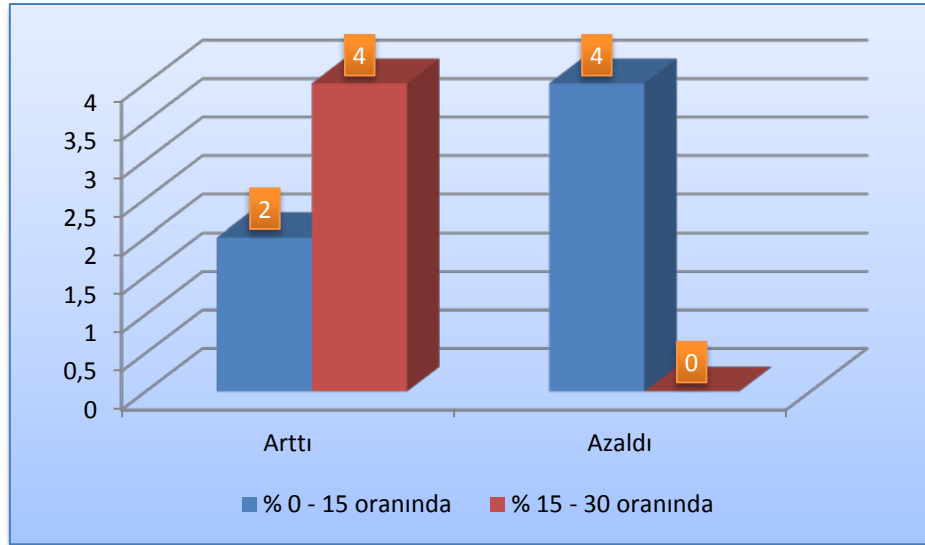

Şekil 16. İşletmelerin 2008-2009 yıllarındaki karlılık durumlarının dağılımı

İşletmelerin 2009 ile 2010 yıllarındaki karlılığı incelendiğinde, işletmelerin %60'ının karlılığının arttığını (6 işletme) ve %40'ının karlılığının azaldığını (4 işletme) ifade etmişlerdir. Karlılığı %0 ile %15 arasında artış gösteren işletmelerin 2 ve %15 ile %30 arası karlılığı artan 4 firmanın olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde 2009 ile 2010 yılları arasında karlılığı %0 ile %15 arasında azalış gösteren işletmelerin sayısının 4 olduğu belirlenmiştir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 13. İşletmelerin 2009-2010 yıllarındaki karlılık durumlarının dağılımı

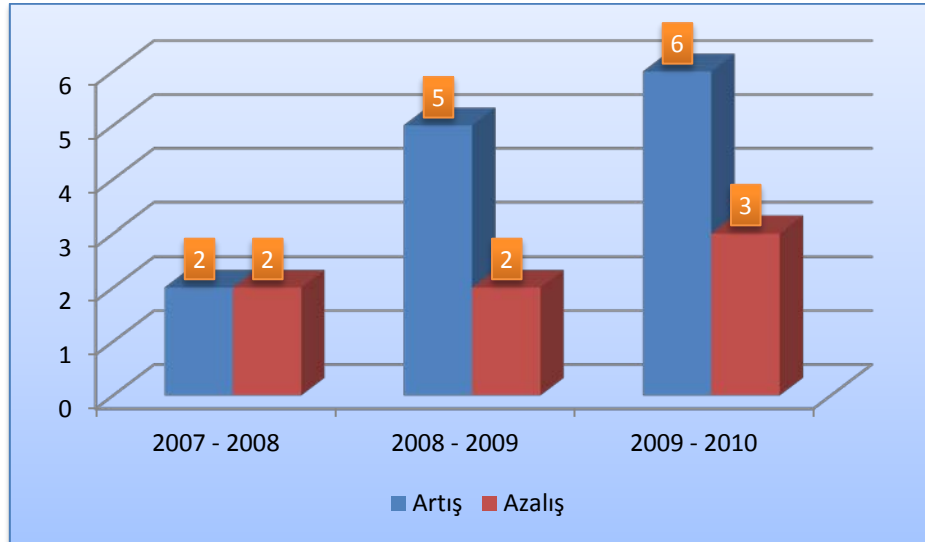
		2009 - 2010 işletme karlılık oranı		Toplam
		% 0 - 15 oranında	% 15 - 30 oranında	
2009 - 2010 işletme karlılık durumu	Arttı	2	4	6
	Azaldı	4	0	4
Toplam		6	4	10

Şekil 17. İşletmelerin 2009-2010 yıllarındaki karlılık durumlarının dağılımı

6.7. Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracatının Son 3 Yıla Göre Dağılımlarının İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelerin ihracatlarının son 3 yıla göre dağılımı incelenmiştir. İncelenen yıllar arasında ihracatın en çok azaldığı yılın (3 işletme) ve en çok artış gösteren yılın (6 işletme) 2009 ile 2010 yılı arasında geçen süre olduğu görülmektedir.

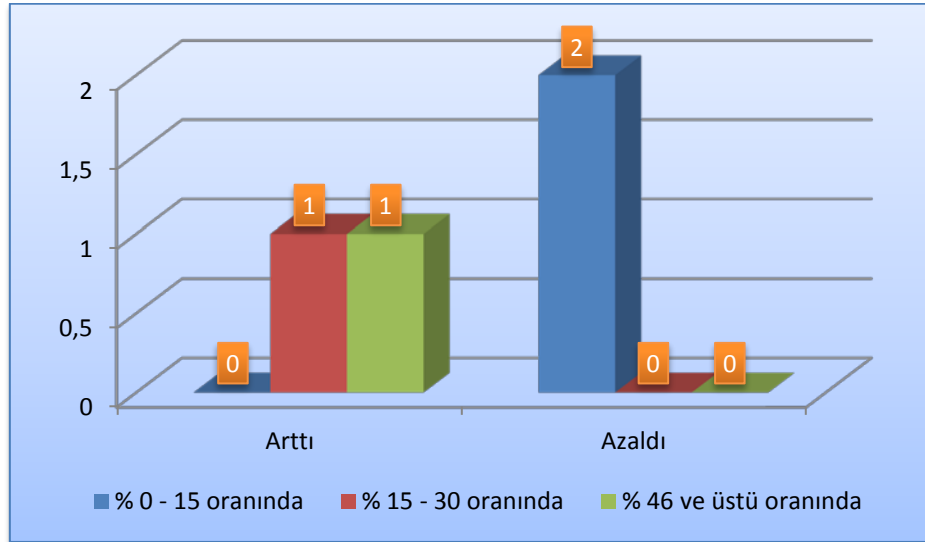

Şekil 18. Yıllara göre işletmelerin ihracat durumlarındaki azalış

İşletmelerin 2007 ile 2008 yıllarındaki ihracat incelendiğinde, işletmelerin %50'sinin karlılığının arttığını (2 işletme) ve %50'sinin ihracatının azaldığını (2 işletme) ifade etmişlerdir. İşletmelerin ihracatında %15 ve altında azalış gösteren 1 işletmenin olduğu, %15 ile %30 oranında artış gösteren 1 işletmenin olduğu ve %46 ve üstünde artış gösteren 1 işletmenin olduğu görülmektedir.

Tablo 14. İşletmelerin 2007-2008 yıllarındaki karlılık durumlarının dağılımı

		2007 - 2008 işletme ihracat artış-azalış oranı			Toplam
		% 0 - 15 oranında	% 15 - 30 oranında	% 46 ve üstü oranında	
2007 - 2008 işletme ihracat durumu	Arttı	0	1	1	2
	Azaldı	2	0	0	2
Toplam		2	1	1	4

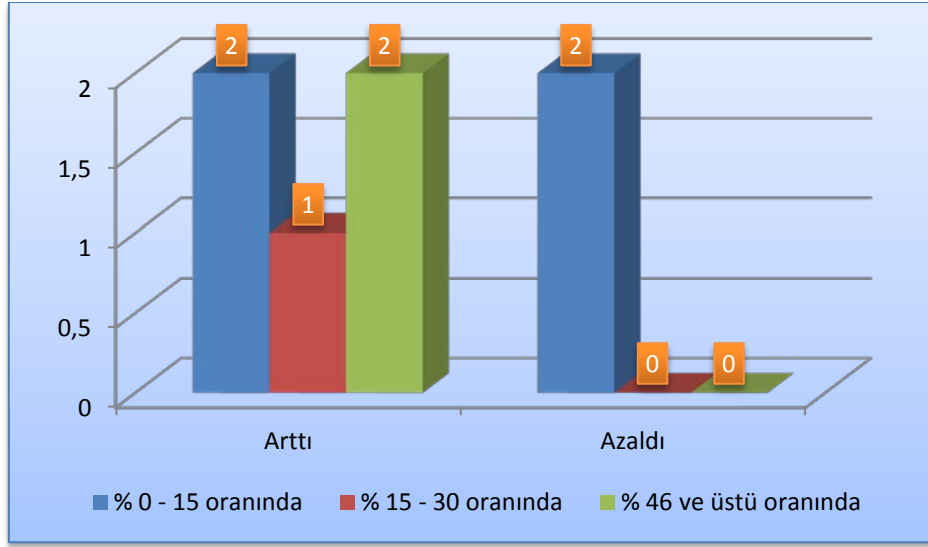

Şekil 19. İşletmelerin 2007-2008 yıllarındaki karlılık durumlarının dağılımı

İşletmelerin 2008 ile 2009 yılları arasındaki ihracatlarındaki artış ve azalış incelendiğinde, 5 işletmenin (%71'i) ihracatında artış ve 2 işletmenin (%29'u) ihracatında bu dönemde azalış görüldüğü belirlenmiştir. %15'e kadar 2, %15 ile %30 arasında 1 ve %46'nın üstünde bir oranla artış gösteren 2 işletmenin olduğu, sadece 2 işletmenin %15'e kadar bir oranla azalış gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 15. İşletmelerin 2008-2009 yıllarındaki ihracat durumlarının dağılımı

		2008 - 2009 işletme ihracat artış-azalış oranı			Toplam
		% 0 - 15 oranında	% 15 - 30 oranında	% 46 ve üstü oranında	
2008 - 2009 işletme ihracat durumu	Arttı	2	1	2	5
	Azaldı	2	0	0	2
Toplam		4	1	2	7

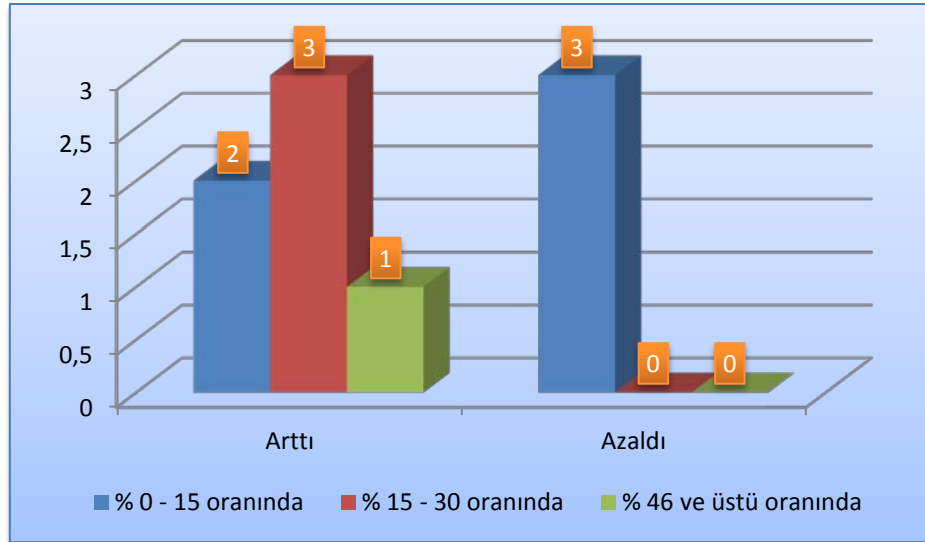

Şekil 20. İşletmelerin 2008-2009 yıllarındaki ihracat durumlarının dağılımı

İşletmelerin 2009 ile 2010 yılları arasındaki ihracatlarındaki artış ve azalış incelendiğinde, 6 işletmenin (%69'u) ihracatında artış ve 3 işletmenin (%31'i) ihracatında bu dönemde azalış görüldüğü belirlenmiştir. %15'e kadar 2, %15 ile %30 arasında 3 ve %46'nın üstünde bir oranla artış gösteren 1 işletmenin olduğu, sadece 3 işletmenin %15'e kadar bir oranla azalış gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 16. İşletmelerin 2009-2010 yıllarındaki ihracat durumlarının dağılımı

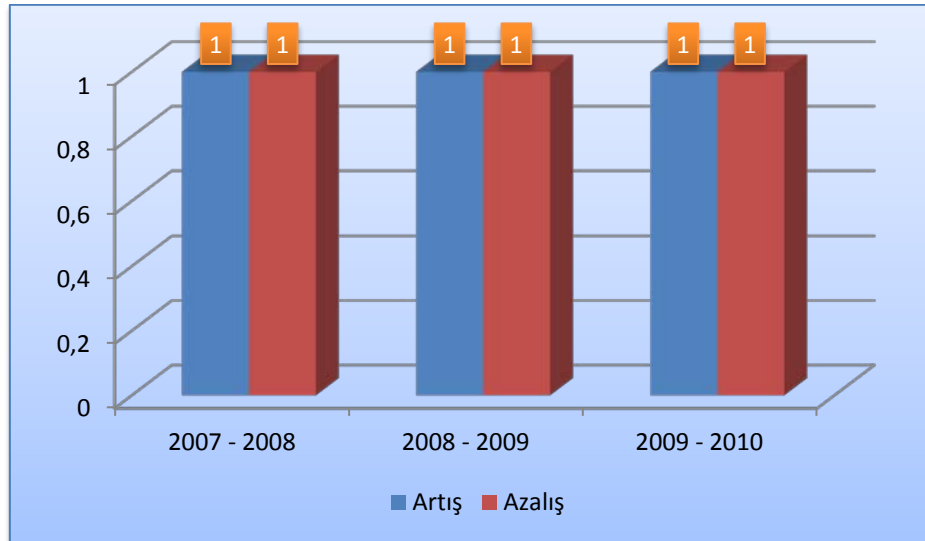
		2009 - 2010 işletme ihracat artış-azalış oranı			Toplam
		% 0 - 15 oranında	% 15 - 30 oranında	% 46 ve üstü oranında	
2009 - 2010 işletme ihracat durumu	Arttı	2	3	1	6
	Azaldı	3	0	0	3
Toplam		5	3	1	9

Şekil 21. İşletmelerin 2009-2010 yıllarındaki ihracat durumlarının dağılımı

6.8 Araştırmaya Katılan İşletmelerin İthalatlarının Son 3 Yıla Göre Dağılımlarının İncelenmesi

İşletmelerin ithalatlarının son 3'üyle göre değişimlerinin dağılımları incelenmiştir. Buna göre işletmelerin bir önceki yıllara göre artış azalış anlamında bir değişim göstermediği belirlenmiştir. Yıllara göre ayrıntılı olarak irdelenerek artış ve azalış oranları incelenmiştir.

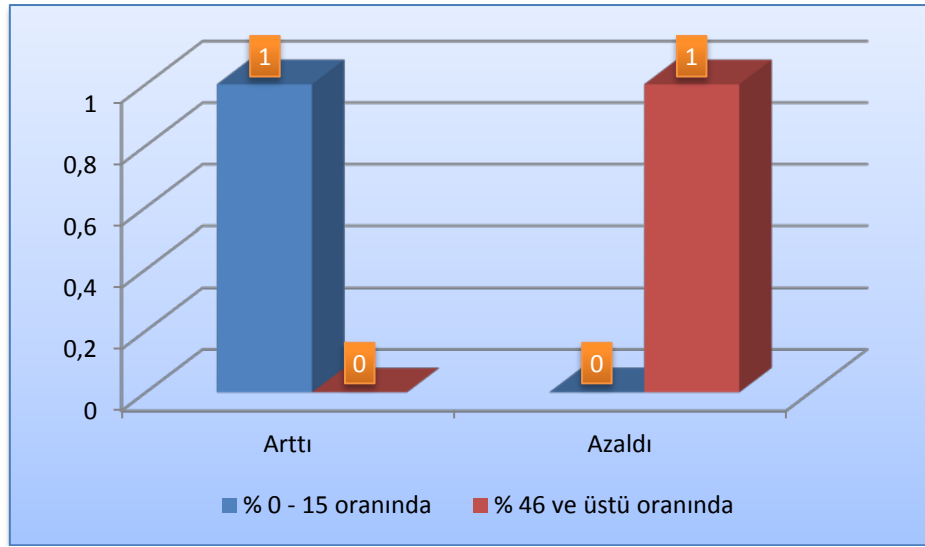

Şekil 22. Yıllara göre işletmelerin ithalat durumları

İşletmelerin 2007 ile 2008 yılları arasındaki ithalatlarındaki artış ve azalış incelendiğinde, 1 işletmenin (%50'si) ithalatında artış ve 1 işletmenin (%50'si) ihracatında bu dönemde azalış görüldüğü belirlenmiştir. %0 ile %15 arasında artış gösteren 1 işletmenin olduğu ve %46 ve üstünde ithalatında azalış görünümünün 1 işletmenin olduğu belirlenmiştir.

Tablo 17. İşletmelerin 2007-2008 yıllarındaki ithalat durumlarının dağılımı

		2007 - 2008 işletme ithalat artış-azalış oranı		Toplam
		% 0 - 15 oranında	% 46 ve üstü oranında	
2007 - 2008 işletme ithalat durumu	Arttı	1	0	1
	Azaldı	0	1	1
Toplam		1	1	2

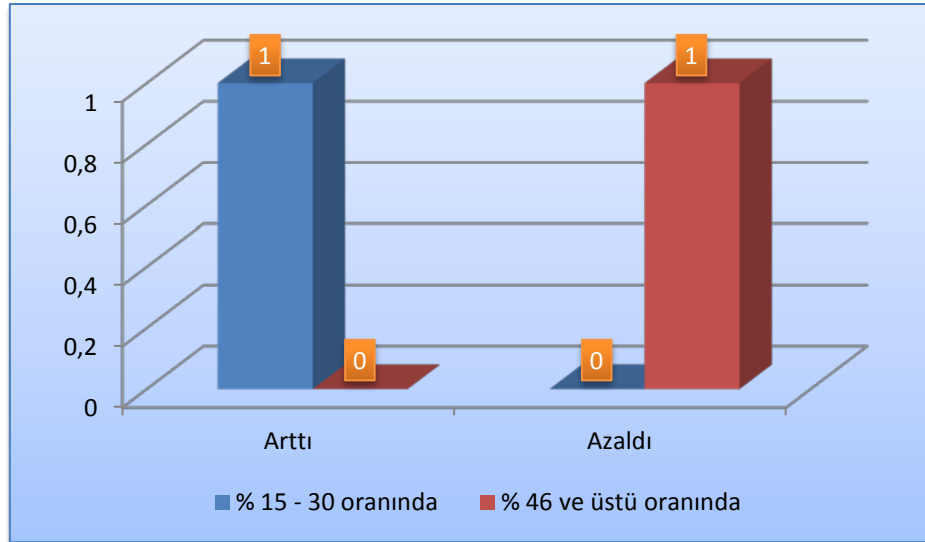

Şekil 23. İşletmelerin 2007-2008 yıllarındaki ihracat durumlarının dağılımı

İşletmelerin 2008 ile 2009 yılları arasındaki ithalatlarındaki artış ve azalış incelendiğinde, 1 işletmenin (%50'si) ithalatında artış ve 1 firmanın (%50'si) ihracatında bu dönemde azalış görüldüğü belirlenmiştir. %0 ile %15 arasında artış gösteren 1 işletmenin olduğu ve %46 ve üstünde ithalatında azalış görünümünün 1 işletmenin olduğu belirlenmiştir.

Tablo 18. İşletmelerin 2008-2009 yıllarındaki ithalat durumlarının dağılımı

		2008 - 2009 işletme ithalat artış-azalış oranı		Toplam
		% 15 - 30 oranında	% 46 ve üstü oranında	
2008 - 2009 işletme ithalat durumu	Arttı	1	0	1
	Azaldı	0	1	1
Toplam		1	1	2

Şekil 24.İşletmelerin 2008-2009 yıllarındaki ithalat durumlarının dağılımı

İşletmelerin 2009 ile 2010 yılları arasındaki ithalatlarındaki artış ve azalış incelendiğinde, 1 işletmenin (%50'si) ithalatında artış ve 1 işletmenin (%50'si) ihracatında bu dönemde azalış görüldüğü belirlenmiştir. %0 ile %15 arasında artış gösteren 1 işletmenin olduğu ve aynı orada 1 işletmenin ithalatında azalış olduğu belirlenmiştir.

Tablo 19. İşletmelerin 2009-2010 yıllarındaki ithalat durumlarının dağılımı

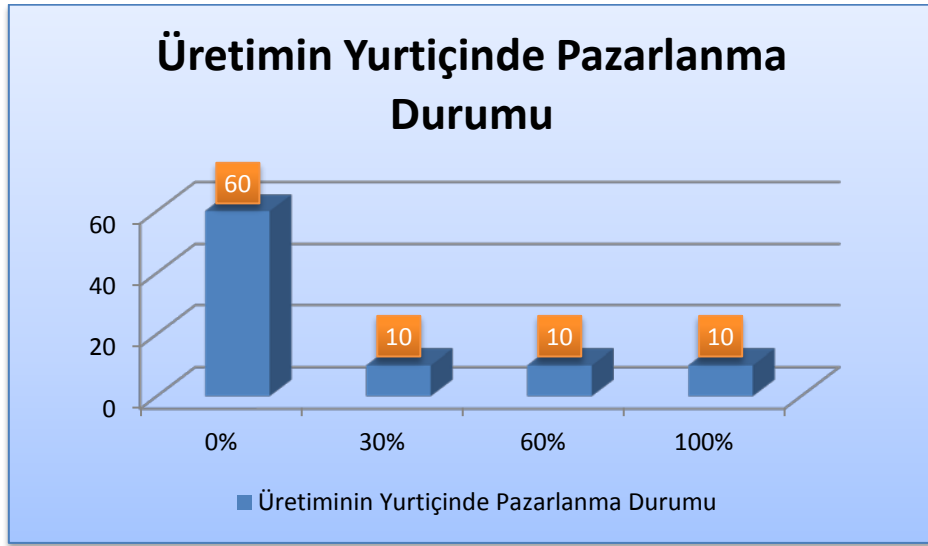
		2009 - 2010 işletme ithalat artış-azalış oranı % 0 - 15 oranında	Toplam
2009 - 2010 işletme ithalat durumu	Arttı	1	1
	Azaldı	1	1
Toplam		2	2

6.9 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üretimini Yurtiçine Pazarlama Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin %10'u (1 firma) üretiminin tamamını yurtiçinde pazarladığını, %10'ını (1 işletme) üretiminin %60'ını yurtiçinde pazarladığını, %10'u (1 işletme) üretiminin %30'unu yurt içine pazarladığını ve işletmelerin %60'ı (6 firma) ise üretimini yurtiçine pazarlamadıklarını belirtmişlerdir. İlgili tablo aşağıda belirtildiği gibidir.

Tablo 20. İşletmelerin üretimini yurtiçine pazarlama durumu

		Frekans	Yüzde	Gerçek Yüzde	Toplam Yüzde
Değer	% 0	6	60,0	66,7	66,7
	% 30	1	10,0	11,1	77,8
	% 60	1	10,0	11,1	88,9
	% 100	1	10,0	11,1	100,0
	Toplam	9	90,0	100,0	
Cevap Vermeyen		1	10,0		
Toplam		10	100,0		

Şekil 25. Üretimin yurtiçinde pazarlanma durumu

6.10 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üretimini Yurtdışına Pazarlama Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin %10'u (1 işletme) üretiminin tamamını yurtiçinde pazarladığını, %10'ını (1 işletme) üretiminin %60'ını yurtiçinde pazarladığını, %10'u (1 işletme) üretiminin %30'unu yurt içine pazarladığını ve firmaların %60'ı (6 işletme) ise üretimini yurtiçine pazarlamadıklarını belirtmişlerdir. İlgili tablo aşağıda belirtildiği gibidir.

Tablo 21. İşletmelerin üretimini yurtdışına pazarlama durumu

		Frekans	Yüzde	Gerçek Yüzde	Toplam Yüzde
Değer	% 0	1	10,0	11,1	11,1
	% 30	1	10,0	11,1	22,2
	% 60	1	10,0	11,1	33,3
	% 100	6	60,0	66,7	100,0
	Toplam	9	90,0	100,0	
Cevap Vermeyen		1	10,0		
Toplam		10	100,0		

6.11 Araştırmaya Katılan İşletmelerin İhracat Yaptıkları Ülkelere Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin varsa ihracat yaptıkları ülkelere göre dağılımları incelenmiştir. İşletmelerin birinci sırada ihracat yaptıkları ülkeler incelendiğinde Gürcistan (3 işletme) ve Rusya'nın (3 işletme) %30'arlık oranla birinci ihracat yapılan ülkeler olduğu görülmektedir. Takiben Azerbaycan (2 işletme), Almanya (1 işletme) ve Hollanda (1 işletme) birinci sırada ihracat yapılan ülkeler arasındadır. Katılımcı firmalara sorulan ve ikinci sırada ihracat yapılan ülke rolünde olarak belirlenen işletmelerde de benzer bir sıra mevcuttur (Gürcistan, Azerbaycan ve Rusya). İlgili tablo aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 22. İhracat yapılan ülkelere göre dağılım

		1. Sırada		2. Sırada		3. Sırada	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Değer	Gürcistan	3	30,0	3	33,3	1	25
	Azerbaycan	2	20,0	2	20,0	1	25
	Rusya	3	30,0	2	20,0	0	0
	Almanya	1	10,0	0	0,0	0	0
	Hollanda	1	10,0	1	10	0	0
	İsviçre	0	0,0	1	10,0	1	25
	Ukrayna	0	0	0	0	1	25
	Toplam	10	100,0	9	100	4	100

6.12 Araştırmaya Katılan İşletmelerin İthalat Yaptıkları Ülkelere Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin ithalat yaptıkları ülkelere göre dağılım incelenmiştir. Buna göre işletmelerin birinci sırada ithalat yaptıkları ülkelerin Gürcistan ve Rusya, ikinci sırada ithalat yaptıkları ülkenin Gürcistan ve üçüncü sırada Ukrayna olduğu belirlenmiştir. Ülkelere göre ithalatın sıralaması aşağıda verildiği tablodaki gibidir;

Tablo 23. İthalat yapılan ülkelere göre sıralama

		1. Sırada		2. Sırada		3. Sırada	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Değer	Gürcistan	1	50	1	100	0	0
	Rusya	1	50	0	0	0	0
	Ukrayna	0	0	0	0	1	100
	Toplam	4	100	1	100	1	100

6.13 Katılımcıların Yatırımcı Olarak Trabzon’da Gerçekleştirdiği Ortaklık Beklentilerini Karşılama Durumu

İşletmelerin Trabzon’da gerçekleştirdiği ortaklık beklentilerinin karşılanma durumu incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %50’si (5 işletme) beklentilerinin karşılanma durumunun normal olduğunu, %30’u (3 işletme) beklentilerinin karşılamada yetersiz olduğunu, %20’si (2 işletme) ise bir yatırımcı olarak Trabzon’da gerçekleştirdikleri ortaklık beklentilerinin yeterli düzeyde olduğu belirlenmiştir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 24. İşletmelerin Trabzon’da gerçekleştirdiği ortaklık beklentilerinin karşılanma durumu

		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Değer	Yeterli	2	20,0	20,0
	Normal	5	50,0	70,0
	Yetersiz	3	30,0	100,0
	Total	10	100,0	

Şekil 26. Ortaklık beklentilerinin karşılanma durumu

6.14 Araştırmaya Katılanların AB'ye Üyeliğin Türkiye'ye Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Ne Derecede Etkileyeceğine İlişkin Görüşlerin Dağılımı

İşletmelerin, Türkiye'nin Avrupa Birliği ne üyeliğinin yabancı sermaye yatırımlarını etkileyip etkilemeyeceği ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %70'i (7 firma) yabancı sermaye yatırımlarının artacağını düşündüklerini, %20'si (2 işletme) herhangi bir değişikliğin olmayacağını ve %10'u (1 işletme) işletmelerinin bu konuda bir görüşlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. İlgili tablo ve grafik aşağıda verildiği gibidir;

Tablo 25. Avrupa Birliği üyeliğinin yabancı sermaye yatırımlarını etkilemesi

		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Değer	Değişiklik olmaz	2	20,0	20,0
	Yabancı sermaye yatırımları artacaktır	7	70,0	90,0
	İşletmemizin bu konuda bir ön görüşü bulunmamaktadır	1	10,0	100,0
	Toplam	10	100,0	

Şekil 27. Avrupa Birliği üyeliğinin yabancı sermaye yatırımlarını etkilemesi

6.15 İşletmelerin Kuruluş Şekillerine Göre, Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’un Tercih Edilme Nedenlerinin Ekonomik Sebeplerinin Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmeler tarafından, kuruluş şekillerine göre yatırım bölgesi olarak Trabzon’un tercih edilme nedenlerinin ekonomik sebepleri incelenmiştir.

Yatırım bölgesi olarak Trabzon’un tercih edilmesinin nedenlerinden ekonomik sebep olarak önceden var olan iş ilişkilerini ifade edenler incelendiğinde, yeni işletme olarak kurulan işletmeler için sebebi;

- “Önceden var olan iş ilişkileri” olan işletmelerin %28’i için çok önemli, %28’i için önemsiz, %28’i için önemli olmadığı bir sebep olduğu,
- “Ham maddeye yakın olması” olan işletmelerin %28 ‘i için çok önemli, %28’i için önemsiz, %14’3’ü için en önemli ve %14,3’ü için önemsiz bir sebep olduğu,
- “İç pazara yakın olması” olan işletmelerin %42,9’u için en önemli sebep, %28,6’sı için önemli ve %28,6’sı için önemsiz bir sebep olduğu
- “İş gücü maliyetlerinin düşük olması ” olan işletmelerin %42,9’u için en önemli sebepken, %57,1’i için önemli olmayan bir sebep olduğu,
- “Kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde olması” olan işletmelerin %28,6’sı için önemsiz bir sebepken, %14,3’ü için önemli bir sebep olduğu,
- “Organize Sanayi Bölgesinin sunmuş olduğu olanaklardan faydalanmak” olan işletmelerin %28,6’sı için en önemli sebep, %28,6’sı için önemli ve %28,6’sı için önemsiz bir sebep olduğu,
- “Güçlü bir yan sanayinin bulunması” olan işletmelerin %28,6’sı için önemli, %28,6’sı için önemsiz ve %14,3’ü için önemli bir sebep olduğu,

- “Trabzon’daki mevcut sanayi işletmelerinin yatırım fırsatı yaratması” olan işletmelerin %57,1’i için önemsiz bir sebep, %14,3’ü için en önemli, %14,3’ü için önemli, %14,3’ü için önemli olmayan bir sebep olduğu

Belirlenmiştir. İlgili tablo aşağıdaki gibidir;

Tablo 26. Yeni kurulan işletmelerin, Yatırım bölgesi olarak Trabzon’u tercih etme nedenlerinin ekonomik sebepleri

		En önemli	Önemli	Fikrim yok	Önemsiz	Önemli değil	Toplam
İFADELER	Önceden var olan iş ilişkileri	2 (%28,6)	(%0,0)	1 (%14,3)	2 (%28,6)	2 (%28,6)	7 (%100)
	Ham maddeye yakın olması	1 (%14,3)	2 (%28,6)	1 (%14,3)	2 (%28,6)	1 (%14,3)	7 (%100)
	İç pazara yakın olması	3 (%42,9)	2 (%28,6)	(%0,0)	(%0,0)	2 (%28,6)	7 (%100)
	İş gücü maliyetlerinin düşük olması	(%0,0)	3 (%42,9)	(%)	(%0,0)	4 (%57,1)	7 (%100)
	Kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde olması	1 (%14,3)	(%0,0)	4 (%57,1)	2 (%28,6)	(%0,0)	7 (%100)
	Organize San. Böl. Sunmuş olduğu olanaklardan faydalanmak	2 (%28,6)	2 (%28,6)	1 (%14,3)	2 (%28,6)	(%0,0)	7 (%100)
	Güçlü bir yan sanayinin bulunması	1 (%14,3)	2 (%28,6)	2 (%28,6)	2 (%28,6)	(%0,0)	7 (%100)
	Trabzon’daki mevcut sanayi işletmelerinin yatırım fırsatı yaratması	1 (%14,3)	1 (%14,3)	(%0,0)	4 (%57,1)	1 (%14,3)	7 (%100)

Yatırım bölgesi olarak Trabzon’un tercih edilmesinin nedenlerinden ekonomik sebep olarak önceden var olan iş ilişkilerini ifade edenler incelendiğinde, bir ortak girişimi ile kurulan işletmelerin için sebebi;

- “Önceden var olan iş ilişkileri” olan işletmelerin %66,7’si için önemli, %33,3’ü için en önemli bir sebep olduğu,
- “Ham maddeye yakın olması” olan işletmelerin %33,3 ‘ü için en önemli, %33,3 ‘ü için önemli ve %33,3 ‘ü için önemsiz bir sebep olduğu,
- “İç pazara yakın olması” olan işletmelerin %33,3 ‘ü için en önemli, %33,3 ‘ü için önemsiz ve %33,3 ‘ü için önemli olmayan bir sebep olduğu,
- “İş gücü maliyetlerinin düşük olması ” olan işletmelerin %33,3 ‘ü için en önemli ve %33,3 ‘ü için önemsiz bir sebep olduğu,
- “Kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde olması” olan işletmelerin %28,6 ‘sı için önemsiz ve %14,3 ‘ü için en önemli bir sebep olduğu,

- “Organize Sanayi Bölgesinin sunmuş olduğu olanaklardan faydalanmak” olan işletmelerin %28,6’sı için önemsiz bir sebep olduğu,
- “Güçlü bir yan sanayinin bulunması” olan işletmelerin %28,6’sı için önemsiz bir sebep olduğu,
- “Trabzon’daki mevcut sanayi işletmelerinin yatırım fırsatı yaratması” olan işletmelerin %28,6’sı için önemsiz bir sebep olduğu,

Belirlenmiştir. İlgili tablo aşağıdaki gibidir;

Tablo 27. Bir ortak girişimi ile kurulan işletmelerin, yatırım bölgesi olarak Trabzon’u tercih etme nedenlerinin ekonomik sebepleri

		En önemli	Önemli	Fikrim yok	Önemsiz	Önemli değil	Toplam
İFADELER	Önceden var olan iş ilişkileri	1 (%33,3)	2 (%66,7)	(%0,0)	(%0,0)	(%0,0)	3 (%100)
	Ham maddeye yakın olması	1 (%33,3)	1 (%33,3)	(%0,0)	1 (%33,3)	(%0,0)	3 (%100)
	İç pazara yakın olması	1 (%33,3)	(%0,0)	(%0,0)	1 (%33,3)	1 (%33,3)	3 (%100)
	İş gücü maliyetlerinin düşük olması	(%0,0)	1 (%33,3)	1 (%33,3)	1 (%33,3)	(%0,0)	3 (%100)
	Kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde olması	1 (%14,3)	(%0,0)	(%0,0)	2 (%28,6)	(%0,0)	3 (%100)
	Organize San. Böl. Sunmuş olduğu olanaklardan faydalanmak	(%0,0)	(%0,0)	2 (%67,7)	1 (%33,3)	(%0,0)	3 (%100)
	Güçlü bir yan sanayinin bulunması	(%0,0)	(%0,0)	2 (%67,7)	1 (%33,3)	(%0,0)	3 (%100)
	Trabzon’daki mevcut sanayi işletmelerinin yatırım fırsatı yaratması	(%0,0)	(%0,0)	2 (%67,7)	1 (%33,3)	(%0,0)	3 (%100)

6.16 İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Türkiye’yi Tercih Etmelerinin Sebeplerinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelere yatırım bölgesi olarak Türkiye’yi tercih etmelerinin sebeplerine yönelik sorular sorulmuş, ‘En Önemli’den ‘Hiç Önemli Değil’e şeklinde likert ölçeği ile verilen ifadeleri cevaplandırmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar sonucu %95’lik güven seviyesinde yapılan bağımsız tek örneklem T testi sonuçları Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28. İşletmelerin yatırım bölgesi olarak Türkiye'yi tercih etmelerinin nedenlerinin önem sıralaması

	Önem Derecesi
Diğer pazarlara coğrafi yakınlık	1,7
Vergi politikalarının sağladığı olanaklardan yararlanılması	2
Önceden var olan iş ilişkileri	2,1
Siyasi ve sosyal istikrar bulunması	2,1
Gümrük Birliği'nin sağladığı olanaklardan yararlanılması	2,2
İşgücü maliyetlerinin düşük olması	2,3
Türkiye pazarının çekici olması	2,3
Devlet teşvik olanaklarının yararlanılması	2,5
Girdi maliyetlerinin düşük olması	2,6
Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerine başlamış olması	2,7
Özelleştirme uygulamalarından yararlanılması	2,8
Güçlü bir yan sanayinin bulunması	2,9
Yolsuzluk oranının düşük olması	2,9
Kalifiye işgücünün kolay bulunması	3,3

6.17 İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon' u Tercih Etmelerinin Ekonomik Sebeplerinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelere yatırım bölgesi olarak Trabzon'u tercih etmelerinin ekonomik sebeplerine yönelik sorular sorulmuş, 'En Önemli'den 'Hiç Önemli Değil'e şeklinde likert ölçeği ile verilen ifadeleri cevaplandırmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar sonucu %95'lik güven seviyesinde yapılan bağımsız tek örneklem T testi sonuçları Tablo 29'de verilmiştir.

Tablo 29. İşletmelerin yatırım bölgesi olarak Trabzon'u tercih etmelerinin ekonomik nedenlerinin önem sıralaması

	Önem Derecesi
İç pazarlara yakın olması	2,7
İş gücü maliyetlerinin düşük olması	2,7
Organize Sanayi Bölgesi'nin sunmuş olduğu olanaklardan faydalanmak	2,7
Hammaddeye yakın olması	2,8
Güçlü bir yan sanayinin bulunması	2,9
Önceden var olan iş ilişkileri	3,2
Kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde bulunması	3,2
Trabzon'daki mevcut sanayi işletmelerinin yatırım fırsatı yaratması	3,9

6.18. İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon ’ u Tercih Etmelerinin Yerel Sebeplerinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelere yatırım bölgesi olarak Trabzon’u tercih etmelerinin yerel sebeplerine yönelik sorular sorulmuş, ‘En Önemli’’den ‘Hiç Önemli Değil’’e şeklinde likert ölçeği ile verilen ifadeleri cevaplandırmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar sonucu %95’lik güven seviyesinde yapılan bağımsız tek örneklem T testi sonuçları Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 30. İşletmelerin yatırım bölgesi olarak Trabzon’u tercih etmelerinin yerel nedenlerinin önem sıralaması

	Önem Derecesi
Yerel yönetimlerin yabancı sermaye yatırımlarına yaklaşımının olumlu olması	2,3
Ulaşım arterlerine yakın olması	2,1
Şehirdeki üniversitelerin sunduğu olanaklardan yararlanılabilmesi	3,2
Şehirdeki sağlık kuruluşlarının yeterli düzeyde bulunması	3,3
Şehirdeki eğitim kuruluşlarının yeterli düzeyde bulunması	3,3
Şehirdeki suç seviyesinin düşük olması	2,4
Trabzon halkının yabancılara yaklaşımının olumlu olması	2,4
Şehir içi ulaşım olanaklarının yeterli düzeyde bulunması	1,8
Altyapı olanaklarının diğer illere göre daha iyi olması	2,3

6.19. İşletmelerin Yatırım Bölgesi Olarak Trabzon’u Tercih Etmelerinin Sosyal-kültürel Sebeplerinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelere yatırım bölgesi olarak Trabzon’u tercih etmelerinin sosyal-kültürel sebeplerine yönelik sorular sorulmuş, ‘En Önemli’’den ‘Hiç Önemli Değil’’e şeklinde likert ölçeği ile verilen ifadeleri cevaplandırmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar sonucu %95’lik güven seviyesinde yapılan bağımsız tek örneklem T testi sonuçları Tablo 31’de verilmiştir.

Tablo 31. İşletmelerin yatırım bölgesi olarak Trabzon’u tercih etmelerinin sosyal-kültürel nedenlerinin önem sıralaması

	Önem Derecesi
Şehrin sosyal gelişmişlik düzeyinin yüksekliği	2,3
Şehirdeki kültür sanat etkinliklerinin yeterli düzeyde olması	2,4
Şehirdeki eğlence ve tatil olanaklarının yeterli düzeyde bulunması	2,8
Şehrin çevresindeki dinlenme noktalarının yeterli düzeyde bulunması	2,9
Şehrin geçmişten gelen bir sanayi kültürünün bulunması	3,1

6.20 Yerel Ortağı Seçerkenki Ölçütlerin İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelere yerel ortaklarını seçerkenki ölçütlerine yönelik sorular sorulmuş ve ‘En Önemli’den ‘Hiç Önemli Değil’ e şeklinde likert ölçeği ile verilen ifadeleri cevaplandırmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar sonucu %95’lik güven seviyesinde yapılan bağımsız tek örneklem T testi sonuçları Tablo 32’de verilmiştir.

Tablo 32. İşletmelerin yerel ortağını seçerkenki ölçütlerin önem sıralaması

	Önem Derecesi
Piyasa bilgisi	1,8
Marka değeri	1,7
Güvenilirlik	1,3
Pazar bilgisi	1,5
Finansal gücü	1,9
Yönetim becerisi	2,6
Deneyim	1,8

6.21 Yabancı Yatırımcıların Karşılaştığı Türkiye’nin Özelliklerinden Kaynaklanan Zorlukların Sebeplerinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelere yabancı yatırımcıların karşılaştığı Türkiye’nin özelliklerinden kaynaklanan zorlukların sebeplerine yönelik sorular sorulmuş, ‘En Önemli’den ‘Hiç Önemli Değil’ e şeklinde likert ölçeği ile verilen ifadeleri cevaplandırmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar sonucu %95’lik güven seviyesinde yapılan bağımsız tek örneklem T testi sonuçları Tablo 33’de verilmiştir.

Tablo 33. Yabancı yatırımcıların karşılaştığı Türkiye'nin özelliklerinden kaynaklanan zorlukların önem sıralaması

	Önem Derecesi
Makro Ekonomik istikrarsızlık	3,1
Mali piyasaların yetersiz oluşu	3,3
Yabancı sermaye konunundan kaynaklanan zorluklar	2,9
Vergi sistemi	2,5
Yatırım alanlarının sınırlı olması	2,4
Bürokratik engeller	2,4
Nitelikli insan gücünün yetersiz olması	2,7
Yolsuzluk	2,9
Patent marka haklarının korunmaması	3,5
Çevre koruma mevzuatı	3,6
Sosyal çevrenin gelişmemiş olması	3,1
Gelenek ve görenekler	2,7

6.22 İşletmelerin Yatırım Sürecinde Bürokratik Güçlüklerle Karşılaşma Durumlarının İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelere yatırım sürecinde bürokratik güçlüklerle karşılaşma durumlarına yönelik sorular sorulmuş, ‘En Önemli’den ‘Hiç Önemli Değil’ e şeklinde likert ölçeği ile verilen ifadeleri cevaplandırmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar sonucu %95’lik güven seviyesinde yapılan bağımsız tek örneklem T testi sonuçları Tablo 34’de verilmiştir.

Tablo 34. Yatırım sürecinde karşılaşılan zorlukların önem sıralaması

	Önem Derecesi
Resmi kurumlar arasında eşgüdüm bulunmaması	2,0
Gümrük işlemlerinde zorluklar	2,1
Vergi işlemlerinde zorluklar	2,2
Kuruluş ve Temsil işlemlerindeki bürokrasi	2,5
Rüşvet adam kayırma gibi usulsüz işlemler	2,7
Ulusal yatırımcılara oranla ayırım yapılması	3,7

6.23 İşletmelerin Trabzon'a Katkısına Yönelik İfadelerin İncelenmesi

Araştırmaya katılan işletmelere yabancı sermaye yatırımı olarak işletmelerinin Trabzon'a katkısına yönelik sorular sorulmuş, 'En Önemli''den 'Hiç Önemli Değil''e şeklinde likert ölçeği ile verilen ifadeleri cevaplandırmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar sonucu %95'lik güven seviyesinde yapılan bağımsız tek örneklem T testi sonuçları Tablo 35'de verilmiştir.

Tablo 35. İşletmelerinin Trabzon'a katkısına yönelik ifadelerin önem derecesi sıralaması

	Önem Derecesi
Yeni istihdam imkânları yaratması	1,4
Şehrin kalkınmasına katkısı	1,9
İşgücü niteliği ve verimliliğinin yükselmesine etkisi	2
Yeni işletmelerin kurulmasını teşvik etmesi	2,2
Çalışanların hayat standartlarına katkısı	2,3
Çevre korumasına katkısı	2,5
Öğrencilere eğitim ve uygulama imkânı sağlaması	2,7
Sosyal sorumluluk projeleri üretmesi	2,9

6.24 Kuruluş ve Temsil İşlemlerindeki Bürokrasi İle Ulusal Yatırımcılara Oranla Ayrım Yapılması İfadesi Arasındaki İlişki

Yatırım sürecinde karşılaşılan kuruluş ve temsil işlemlerindeki bürokrasi ile ulusal yatırımcılara oranla ayrımcılık yapılması ifadelerine verilen cevaplar arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik korelasyon analizi Tablo 35'te verilmiştir. Analiz sonucuna göre 0,05 anlamlılık düzeyinde bu iki ifade arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı ($p=0,51 > 0,05$) belirlenmiştir. İlgili tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 36. Kuruluş ve temsil işlemlerindeki bürokrasi * Ulusal yatırımcılara oranla ayırım yapılması ifadelerinin ilişkisi

		Kuruluş ve Temsil işlemlerindeki bürokrasi	Ulusal yatırımcılara oranla ayırım yapılması
Kuruluş ve Temsil işlemlerindeki bürokrasi	Pearson Korelasyon	1	,630
	Sig. (2-kuyruklu)		,051
	N	10	10
Ulusal yatırımcılara oranla ayırım yapılması	Pearson Korelasyon	,630	1
	Sig. (2-kuyruklu)	,051	
	N	10	10

6.25 Sosyal Çevrenin Gelişmemiş Olması İle Gelenek ve Görenekler Arasındaki İlişki

Yabancı yatırımcıların karşılaştığı Türkiye'nin özelliklerinden kaynaklanan, sosyal çevrenin gelişmemiş olması ile gelenek ve görenekler ifadelerine verilen cevaplar arasındaki ilişki incelenmiş ve sonuçlar tablo 36'da verilmiştir. Buna göre sosyal çevrenin gelişmemiş olması ifadesi ile gelenek ve görenekler ifadesine verilen cevaplar arasında 0,05 güvenilirlik seviyesinde istatistiksel olarak pozitif yönde güçlü ($r=0,755$) bir ilişkinin olduğu ($0,012 < 0,05$) belirlenmiştir. İlgili tablo aşağıdaki gibidir;

Tablo 37. Sosyal çevrenin gelişmemiş olması ile gelenek ve görenekler ifadeleri arasındaki ilişki

		Sosyal çevrenin gelişmemiş olması	Gelenek ve görenekler
Sosyal çevrenin gelişmemiş olması	Pearson Korelasyon	1	,755(*)
	Sig. (2-kuyruklu)		,012
	N	10	10
Gelenek ve görenekler	Pearson Korelasyon	,755(*)	1
	Sig. (2-kuyruklu)	,012	
	N	10	10

* ilişki %95'lik güven aralığında anlamlı

6.26 Üretimin Yurtdışına Pazarlanma Oranı İle Türkiye’yi Tercih Etme Nedenlerinden Kalifiye İş Gücünün Yeterli Düzeyde Bulunması İfadesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Üretimin yurtdışına pazarlanma oranı ile Türkiye’yi tercih etme nedenlerinden kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde bulunması ifadesi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 37’de verilmiştir. Buna göre üretimin yurtdışına pazarlanma oranı ile Türkiye’yi tercih etme nedenlerinden ‘kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde bulunması’ ifadesi arasındaki istatistiksel olarak bir ilişki bulunmadığı ($0,154 > p = 0,05$) belirlenmiştir.

Tablo 38. Türkiye’yi tercih etme nedeni ile üretimin yurt dışına pazarlanması arasındaki ilişki

		İşletmeniz üretimini ne kadarını (%) yurtdışına pazarlamaktadır	Kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde bulunması
İşletmeniz üretimini ne kadarını (%) yurtdışına pazarlamaktadır	Pearson Korelasyon	1	-,517
	Sig. (2-kuyruklu)		,154
	N	9	9
Kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde bulunması	Pearson Korelasyon	-,517	1
	Sig. (2-kuyruklu)	,154	
	N	9	10

Sonuç

Küreselleşme olgusu ile birlikte özellikle 1980’li yıllardan itibaren hızla artan rekabet, ticari sınırların kalkmasına ve uluslararası bir hal almasına neden olmuştur. Bu süreçte bölgesel ve küresel entegrasyonların da etkisiyle sermaye hareketliliği daha da artmış, tüm dünya adeta tek bir pazar haline gelmiştir. İşletmeler de bu küresel pazardan pay alabilmek için en düşük maliyetle en yüksek kalitede üretim yaparak birbirleriyle rekabet etme çabasına girmişlerdir.

Başlangıçta gelişmiş ülkeler arasında görülen ekonomik yakınlaşmalar, ilerleyen yıllarda gelişmekte olan ülkeleri de içine alarak devam etmiştir. Günümüzde özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, kendilerinde eksik buldukları teknoloji ve sermayeyi küreselleşmenin bir ürünü olan doğrudan yabancı yatırımlarda aramaktadırlar. Ülkeler doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek adına, vergi indirimleri, ucuz işgücü ve hammadde, esnek mevzuat yapıları ve serbest bölgeler gibi uygulamalarla yatırım ortamlarını cazip bir hale getirmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye 1954 yılı sonrasında doğrudan yabancı yatırımları çekme hususunda önemli adımlar atmaya başlamıştır. Birçok ülkeye göre üstün olan yatırım potansiyeline rağmen, Türkiye sahip olduğu zenginlikleri günümüze kadar yeterince değerlendirememiş ve kullanamamıştır. İlk yasal düzenleme 1954 yılında yapılmış olmasına rağmen 1980 yılına gelindiğinde Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının ulaştığı miktar toplamda 228,1 milyon dolar gibi çok düşük bir miktarda kalmıştır. 1980 sonrası alınan ekonomik istikrar tedbirleri ile doğrudan yabancı yatırımlar teşvik edilerek özellikle 1990’lı yılların ortalarından itibaren önemli oranda artışlar gerçekleştirilmiştir. 2000-2005 yılları arasında doğrudan yabancı yatırım girişlerinin oranı ortalama yılda 1 milyar dolar dolaylarında bir seyir izlemiş; 2003 yılından itibaren bazı uygulamalar, teşvikler ve özelleştirmelerin etkisiyle doğrudan yabancı yatırımlar rekor düzeyde artışlar yaşamıştır.

Çalışmada Trabzon iline yapılan doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler incelenmiştir. Bu çalışmayla Trabzon ilinin yabancı yatırım için sahip olduğu artı ve eksi yönlerin net bir şekilde ortaya konması ve gerek Trabzon ili için yatırımların daha da cazip hale getirilmesi, gerekse bunun tüm Türkiye açısından değerlendirilerek daha iyi bir yatırım ortamının nasıl yaratılması gerektiği amaçlanmıştır.

Trabzon ilinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli işletmelerin, yatırım kararlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesinde özetle işletmelerin profili ve ekonomik performansı, doğrudan yatırım yapılmadan önceki iş ilişkileri, yatırım yeri tercihi, ortaklarla ilişkiler ve

yönetim biçimi ve işletmelerin sorunları, Türkiye ve Trabzon ili hakkındaki değerlendirmeleri dikkate alınmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuca göre Trabzon'daki doğrudan yabancı yatırımların % 70'i yeni bir işletme kurularak ve % 30'u da bir ortaklık kurularak gerçekleştirilmiştir. Bu sonuca göre işletmelerin büyük bir kısmı Trabzon iline greenfield tipi yatırımlar yapmıştır. Greenfield tipi yatırımlar yatırım bölgesinin kalkınmasında büyük öneme sahiptir ve üretimi, istihdamı ve işletmecilik bilgisini bölgeye aktarmada ve arttırmada önemli bir uygulamadır.

Yabancı sermayeli işletmelerin yatırım yapmadan önce yatırım bölgesinde devam eden iş ilişkilerinin olması ev sahibi ülkelerin yürütebileceği promosyon ve tanıtım faaliyetlerinden daha etkili olmaktadır. Çalışmada Trabzon ilinde işletmelerin yüzde 80'inin mevcut yatırımlardan önce Türkiye ile iş ilişkisinin olmaması, bölgenin yabancı yatırımcıya tanıtımı bakımından olumsuz bir durum olmaktadır. Ayrıca çalışmaya katılan yabancı sermayeli işletmelerin sadece yüzde 20'sinin Trabzon'da gerçekleştirdiği ortaklıktan memnun olması da gelecek yıllar için Trabzon iline ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yapılacak doğrudan yabancı yatırımları olumsuz yönde etkileyebilecek bir etken olabilir.

Çalışma kapsamında incelenen Trabzon ilindeki yabancı sermayeli işletmelerin yüzde 80'inin üretimini yurtdışına ihraç etmesi araştırmanın en önemli sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Araştırma sonuçlarına göre işletmelerin yüzde 60'ı üretiminin tamamını, yüzde 10'u üretiminin yüzde 60'ını ve yüzde 10'u da üretiminin yüzde 30'unu yurtdışına ihraç etmektedir. Bu sonuçlara göre Trabzon ilinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli işletmelerin büyük çoğunluğunun ihracat odaklı üretim yaptıkları söylenebilir. Bu işletmelerin ihracata yönelik faaliyette bulunmaları, gerek Türkiye'ye döviz girdisi sağlayarak cari açığın azalması, gerekse yapılacak olası kar transferlerinin dengelenmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Sonuç olarak yabancı sermayeli işletmelerin ihracata yönelik üretim yapmaları, ev sahibi ülke ekonomileri için çok olumlu bir durumdur.

Üretimin yurtdışına pazarlanma oranı ile Türkiye'yi tercih etme nedenlerinden 'kalifiye iş gücünün yeterli düzeyde bulunması' ifadesi arasında istatistiksel olarak bir ilişki bulunmaması da teoride dile getirilen ihracata yönelik üretim yapan çokuluslu şirketler için işgücünün niteliğinin çok fazla önem taşımaması ifadesini desteklemektedir. Trabzon'da faaliyet gösteren yabancı sermayeli işletmelerin ağırlıklı olarak ihracata yönelik üretimde bulunmaları, bölgedeki işgücünün niteliğinin aksine işgücünün maliyetini önemli kılmaktadır.

Araştırmada Trabzon ilinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli işletmelerin en fazla ihracat yaptıkları ilk üç ülke sırasıyla Gürcistan, Rusya ve Azerbaycan olmuştur. Yine işletmelerin en fazla ithalat yaptıkları ülkeler de Gürcistan, Rusya ve Ukrayna olarak

gerçekleşmiştir. Türkiye'nin özellikle Rusya ile vizeleri kaldırması, gerek turizm anlamında, gerekse ticaret anlamında ileriki yıllarda bu ülke ile ilişkilerinin artacağına en önemli sinyali olmuştur. Ayrıca ilerleyen yıllarda Karadeniz'e kıyısı olan diğer ülkelerle de vizelerin kalkmasıyla bu ülkelerin Türkiye ile ticari ilişkilerinin artması beklenmektedir.

İşletmelerin karlılıkları incelendiğinde yıllar arasında karlılıklarının en düşük olduğu yılın 2007 ile 2008 yılı arasında geçen süre olduğu görülmektedir. En çok zarar yılı ise 2009 ile 2010 yılları arasında yapıldığı görülmektedir. Bu sonuca göre 2008 ve 2009 yıllarında tüm dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik krizin Trabzon ilinde faaliyet gösteren doğrudan yatırımları da sekteye uğrattığı söylenebilir. Özellikle Trabzon ilinde inşaat ve taşımacılık gibi hizmete dayalı sektörlerde faaliyetini sürdüren yabancı sermayeli işletmeler krizden en fazla etkilenen işletmeler olmuşlardır.

Çalışmada yatırım bölgesi olarak Trabzon'un seçilmesinde etkili olan faktörler üç grupta incelenmiştir. Trabzon ilinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli işletmelerin yatırım bölgesi olarak Trabzon'u seçmesinde bu faktörlerden ilki olan ekonomik faktörlerden öne çıkanlar iç pazarlara yakın olması ve işgücü maliyetlerinin düşük olması olmuştur. Özellikle bölgede yeni kurulan yabancı sermayeli işletmeler için iç pazarlara ve hammaddeye yakınlık en önemli ekonomik faktörler olurken, bir ortak girişim ile kurulan işletmeler için ise önceden var olan iş ilişkileri en önemli faktör olmuştur. Bölgede faaliyet gösteren yabancı sermayeli işletmelerin emek yoğun sektörlerde faaliyet göstermesi, dolayısıyla emek yoğun işlerin de fazla işgücüne ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Bu sebepten dolayı işgücü maliyetlerinin düşük olması bölgedeki yabancı sermayeli işletmelerin yatırım yapmasındaki en büyük etkenlerden biri olmuştur. Ayrıca Trabzon'un Karadeniz'deki Samsun, Ordu, Giresun, Rize gibi diğer kıyı illerine yakın olması ve gelecekte Türkiye'nin Doğu Bölgeleri'ne ulaşımının desteklenen projelerle daha da kolaylaşmasının beklenmesi de iç pazarlara yakınlığı önemli kılmaktadır.

Yerel faktörler çalışmada Trabzon iline yapılan doğrudan yatırımları etkileyen ikinci grup faktörler olarak belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Trabzon'un yatırım yeri olarak seçilmesinde öne çıkan faktörler şehir içi ulaşım olanaklarının yeterli düzeyde olması, altyapı olanaklarının diğer illere göre daha iyi olması ve ulaşım arterlerine yakın olmasıdır. Tarih boyunca önemli bir liman ve ticaret kenti olarak bilinen Trabzon'da ihracat yapan işletmelerin ürünlerinin yurtdışına ihracı için gerekli olan denizyolu ve karayolu taşımacılığı Trabzon'u Karadeniz'in avantajlı şehirlerinden biri yapmaktadır. Şehir içi ulaşım, elektrik, su gibi işletmelerin ihtiyaç duydukları altyapı sorunlarının giderilmesi de yabancı yatırımcının dikkatini çekmektedir. Ancak çalışmada şehirdeki sağlık ve eğitim kuruluşlarının yeterliliğine

verilen düşük önem, üzerinde düşünülmesi gereken unsurlardır. Özellikle eğitim konusunda başta üniversiteler ticaret ve sanayi kurumlarıyla işbirliği yapmalıdır.

Yabancı sermayeli işletmelerin yatırım bölgesi olarak Trabzon'u seçmelerinde etkili olan üçüncü ve son faktör olan sosyal ve kültürel faktörlerin başında şehrin sosyal gelişmişlik düzeyinin yüksekliği gelmektedir. Şehrin sosyal gelişmişlik düzeyinin yüksek olması, Trabzon'da bulunan yabancı sermayeli işletmelerdeki yabancı uyruklu üst düzey yönetici sayısının artmasını ve bu yöneticilerin Trabzon'da yaşamalarını sağlamaktadır. Nitekim işletmelerin yüzde 80'inde üst düzey yabancı uyruklu yönetici bulunması bu öngörüü doğrulamaktadır.

Yatırım sürecinde karşılaşılan bürokratik zorluklar incelendiğinde resmi kurumlar arasında eşgüdüm bulunamaması ile gümrük ve vergi işlemlerinde zorluklar önem kazanırken, Türkiye'nin özelliklerinden kaynaklanan zorluklar arasında ise bürokratik engeller, vergi sistemi ve yatırım alanlarının sınırlı olması etkenleri ön plana çıkmaktadır. Vergi sistemindeki karmaşıklık ve en basit işlerin günlerce uzayabilmesine neden olan bürokratik yapı sadece yabancı yatırımları değil, yerli yatırımları da sekteye uğratmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de bürokratik işlemlerin pratik ve hızlı bir yapıya kavuşması gerekmektedir. Dolayısıyla bürokratik işlemlerin sayısının azaltılması, bu işlerle ilgilenen kurumlar arasında işbirliği olması bu sorunun aşılması için önemli bir adım olacaktır.

Çalışmada yatırım sürecinde karşılaşılan kuruluş ve temsil işlemlerindeki bürokrasi ile ulusal yatırımcılara oranla ayrımcılık yapılması ifadelerine verilen cevaplar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Yabancı yatırımcılara ulusal yatırımcılara oranla ayrımcılık yapılmasına verilen düşük önem özellikle Trabzon gibi yabancı yatırıma ihtiyacı olan iller için olumlu bir sonuç olmuştur. Nitekim araştırmaya göre Trabzon halkının yabancılara yaklaşımının da önem derecesinin yüksek olması bunu destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçlarına göre doğrudan yabancı yatırımın Trabzon şehrine katkılarının başında yeni istihdam alanları yaratması ve şehrin kalkınmasına etkisi gelmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de doğudan batıya göçün yavaşlamasında ve şehrin refah düzeyinin yükselmesinde doğrudan yatırımların büyük etkisinin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yükselen refah düzeyi ve başarılı olan yatırımlar, gelecekte yerli ve yabancı yeni yatırımların bölgeye çekilmesini teşvik edecektir.

Bu çerçevede Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımlar açısından hak ettiği değeri alabilmesi için öncelikle son yıllarda elde edilen istikrarlı büyüme oranlarının sürdürülebilmesi ve kamu açıklarının düşürülmesi gerekmektedir. Bunun dışında bürokratik engellerin en aza indirilmesi ve yabancı yatırımcıya vergide kolaylık sağlanması da Türkiye

geneli açısından yabancı yatırımları çekmede alınabilecek önlemlerden en önemlileridir. Fazla yatırım çekemeyen Doğu Karadeniz Bölgesi için ise yabancı yatırımları arttırmak amacıyla Trabzon özelinden hareketle yapılması gereken önlemler şu şekilde sıralanabilir:

- Yabancı sermayeyi bölgeye çekmek amacıyla yabancı yatırımcıya Türk iş hayatı ve ekonomisi hakkında bilgi verilmelidir. Çağdaş yönetim tekniklerinin hayata geçirilmesi için eğitim faaliyetleri arttırılmalı, başta niversiteler olmak üzere bölgedeki eğitim kurumları ticaret ve sanayi kurumlarıyla işbirliği yapmalıdır.
- Doğrudan yabancı yatırım için gerekli olan şehir içi ulaşım, elektrik, su gibi altyapı sorunlarının giderilmesi gerekmektedir.
- İ pazarlara yakınlığı sağlamak amacıyla karayolları ve demiryollarının bölgeyle bağlantısı kolaylaştırılmalı, bu sayede Doğu Anadolu ve oradan da Ortadoğu'ya ihracat arttırılmalıdır.
- Bölgedeki limanlar daha aktif hale getirilmeli, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle ticari ilişkiler geliştirilmelidir.
- Türkiye'de madencilik sektörü yabancı sermaye yatırımlarından en düşük miktarı alan sektör olmakla birlikte bölgenin yer altı kaynakları bakımından zengin olması doğrudan yabancı yatırımları çekebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.
- Bölgenin sosyal ve kültürel gelişmişlik düzeyi arttırılmalı, bölgede çeşitli ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenlenmelidir. Böylelikle hem yabancı yatırımcılar bu bölgede ikamet etmek isteyecekler, hem de bölgenin yabancı yatırımcıya tanıtımı kolaylaşmış olacaktır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durum göz önüne alındığında yabancı yatırıma ihtiyaı olduğu açıkça görülmektedir. Ancak ülkeye gelen yabancı sermayenin ekonomik, politik ve hukuki açıdan ülkenin çıkarları korunarak ülke için azami faydası olacak şekilde değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Ekler

Sayın Yönetici:

Yürütmekte olduğumuz " **Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler: Trabzon İlinde Bir Uygulama**" adlı yüksek lisans çalışmasına veri teşkil edecek ekte sunduğumuz anket formunu cevaplamanızı istiram ediyoruz. Bu verilerden hareketle Trabzon'da faaliyet gösteren doğrudan yabancı yatırımların profili, yatırım kararlarını etkileyen faktörler ve Trabzon açısından taşıdıkları önem gibi bulgulara ulaşmaya çalışılacaktır. Anketteki veriler kümülatif olarak değerlendirilecektir. Kesinlikle firma ismi kullanılmayacaktır. İsteğiniz doğrultusunda sonuçlar size de ulaştırılacaktır. İlginize teşekkür eder ve saygılar sunarız. **DANIŞMAN:** Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK (rkarluk@anadolu.edu.tr) **TEZİ HAZIRLAYAN:** Yılmaz Onur ARİ (yoari@bayburt.edu.tr)

Trabzon'da kurulu işletmenin;

1. İşletmenizin Türkiye'deki ortaklığı ne şekilde gerçekleşmiştir?

- ☐ | Yeni bir işletme kuruldu. ☐ Yerel bir işletme satın alındı.
☐ Bir ortak girişim kuruldu. (Joint venture) ☐ Diğer (lütfen belirtiniz.)

2. İşletmenizin yönetim kurulunda yer alan yerli ve yabancı üyelerin sayısını belirtiniz.

Yerli Üye Sayısı :.....

Yabancı Üye Sayısı :.....

3. İşletmenizde çalışan üst düzey yöneticilerin kaç tanesinin yabancı uyruklu olduğunu belirtiniz.

Yabancı uyruklu üst düzey yönetici sayısı:

4. Mevcut yatırımınızdan önce işletmenizin Türkiye ile iş ilişkisi bulunuyorsa lütfen seçiniz.

- ☐ Daha önce iş ilişkisi bulunmuyordu. ☐ Türkiye'den ithalat
☐ Türkiye' ye ihracat ☐ Temsilcilik
☐ Diğer yatırım ☐ Diğer (belirtiniz)
.....

5. İşletmenizin kârının son 3 yılda gösterdiği değişimini lütfen belirtiniz. (Lütfen değerlendirme yaptığınız para birimini belirtiniz.)

☐ Türk Lirası ☐ ABD Doları ☐ Euro ☐ Diğer (belirtiniz).....

2007 – 2008		2008 – 2009		2009– 2010	
☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Arttı	☐ Azaldı
☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında
☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında
☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında
☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda

6. İşletmenizin varsa ihracatının son 3 yıla göre değişimini lütfen belirtiniz. (Lütfen değerlendirme yaptığınız para birimini belirtiniz.)

☐ Türk Lirası ☐ ABD Doları ☐ Euro ☐ Diğer (belirtiniz).....

2007 – 2008		2008– 2009		2009-2010	
☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Arttı	☐ Azaldı
☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında
☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında
☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında
☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda

7. İşletmenizin varsa ithalatının son yıla göre değişimini lütfen belirtiniz. (Lütfen değerlendirme yaptığınız para birimini belirtiniz.)

☐ Türk Lirası ☐ ABD Doları ☐ Euro ☐ Diğer (belirtiniz).....

2007 – 2008		2008 – 2009		2009 – 2010	
☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Arttı	☐ Azaldı
☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında	☐ % 0 – 15 oranında
☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında	☐ % 16 – 30 oranında
☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında	☐ % 31 – 45 oranında
☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda	☐ % 46 ve üstü oranda

8. İşletmeniz üretiminin ne kadarını (%) yurtiçine ve/veya yurtdışına pazarlamaktadır?

Yurt İçi: %

Yurt Dışı%

9. Varsa ihracat yaptığınız ülkelerin üç tanesini önem derecesine göre belirtiniz.

1).....

2).....

3)

10. Varsa ithalat yaptığınız ülkelerin üç tanesini önem derecesine göre belirtiniz.

1).....

2).....

3)

11. Yatırım bölgesi olarak Türkiye 'yi tercih etmenizin sebeplerini lütfen belirtiniz.

**(1= En Önemli, 2= Önemli, 3= Fikrim Yok, 4= Önemsiz, 5= Hiç Önemli Değil)*

	1	2	3	4	5
Önceden var olan iş ilişkileri (Ticaret, danışmanlık vb.)					
İşgücü maliyetlerinin düşük olması					
Kalifiye işgücünün kolay bulunması					
Türkiye pazarının çekici olması					
Diğer pazarlara coğrafi yakınlık					
Girdi maliyetlerinin düşük olması					
Güçlü bir yan sanayinin bulunması					
Siyasi ve sosyal istikrar bulunması					
Yolsuzluk oranının düşük olması					
Vergi politikalarının sağladığı olanaklardan yararlanılması					
Devlet teşvik uygulamalarından yararlanılması					
Özelleştirme uygulamalarından yararlanılması					
Gümrük Birliği'nin sağladığı olanaklardan yararlanılması					
Türkiye'nin AB ile üyelik müzakerelerine başlamış olması					

12. Yatırım bölgesi olarak Trabzon ' u tercih etmeniz ekonomik sebeplerini lütfen belirtiniz.

** (1 = En Önemli, 2= Önemli, 3= Fikrim Yok, 4= Önemsiz, 5= Hiç Önemli Değil)*

	1	2	3	4	5
Önceden var olan iş ilişkileri (ticaret, danışmanlık, vb.)					
Hammaddeye yakın olması					
İç pazarlara yakın olması					
İşgücü maliyetlerinin düşük olması					
Kalifiye işgücünün yeterli düzeyde bulunması					
Organize Sanayi Bölgesi'nin sunduğu olanaklardan yararlanmak					
Güçlü bir yan sanayi bulunması					
Trabzon'daki mevcut sanayi işletmelerinin yatırım fırsatı yaratması					

13. Yatırım bölgesi olarak Trabzon'u tercih etmeniz yerel sebeplerini lütfen belirtiniz.

** (1 = En Önemli, 2= Önemli, 3= Fikrim Yok, 4= Önemsiz, 5= Hiç Önemli Değil)*

	1	2	3	4	5
Yerel yönetimlerin yabancı sermaye yatırımlarına yaklaşımının olumlu olması					
Ulaşım arterlerine yakın olması					
Şehirdeki üniversitenin sunduğu olanaklardan yararlanılabilmesi					
Şehirdeki sağlık kuruluşlarının yeterli düzeyde bulunması					
Şehirdeki eğitim kuruluşlarının yeterli düzeyde bulunması					
Şehirdeki suç seviyesinin düşük olması					
Trabzon halkının yabancılara yaklaşımının olumlu olması					
Şehir içi ulaşım olanaklarının yeterli düzeyde bulunması					
Altyapı olanaklarının diğer illere göre daha iyi olması					

14. Yatırım bölgesi olarak Trabzon'u tercih etmeniz sosyal - kültürel sebeplerini lütfen belirtiniz.

** (1 = En Önemli, 2= Önemli, 3= Fikrim Yok, 4= Önemsiz, 5= Hiç Önemli Değil)*

	1	2	3	4	5
Şehrin sosyal gelişmişlik düzeyinin yüksekliği					
Şehirdeki kültür sanat etkinliklerinin yeterli düzeyde bulunması					
Şehirdeki eğlence ve tatil olanaklarının yeterli düzeyde bulunması					
Şehrin çevresindeki dinlenme noktalarının yeterli düzeyde bulunması					
Şehrin geçmişten gelen bir sanayi kültürünün bulunması					

15. Varsa yerel ortağınızı seçerken aşağıdaki ölçütlerden hangilerini göz önüne aldınız?

** (1= En Önemli, 2= Önemli, 3= Fikrim Yok, 4= Önemsiz, 5= Hiç Önemli Değil)*

	1	2	3	4	5
Piyasa bilgisi					
Marka değeri					
Güvenilirlik					
Pazar bilgisi					
Finansal gücü					
Yönetim becerisi					
Deneyim					

16. Yerel bir yatırımcı olarak Trabzon'da gerçekleştirdiğiniz ortaklık beklentilerinizi ne derecede karşıladı?

☐ Çok Yeterli ☐ Yeterli ☐ Normal ☐ Yetersiz ☐ Çok Yetersiz

17. Yabancı yatırımcıların karşılaştığı Türkiye'nin özelliklerinden kaynaklanan zorlukları lütfen belirtiniz.

** (1= En Önemli, 2= Önemli, 3= Fikrim Yok, 4= Önemsiz, 5= Hiç Önemli Değil)*

	1	2	3	4	5
Makro Ekonomik istikrarsızlık					
Mali piyasaların yetersiz oluşu					
Yabancı sermaye kanunundan kaynaklanan zorluklar					
Vergi sistemi					
Yatırım alanlarının sınırlı olması					
Bürokratik engeller					
Nitelikli insan gücünün yetersiz olması					
Yolsuzluk					
Patent ve marka haklarının korunmaması					
Çevre koruma mevzuatı					
Sosyal çevrenin gelişmemiş olması					
Gelenek ve görenekler					

18. İşletmeniz yatırım sürecinde bürokratik güçlüklerle ne derecede karşılaşmıştır?

** (1 = En Önemli, 2= Önemli, 3= Fikrim Yok, 4= Önemsiz, 5= Hiç Önemli Değil)*

	1	2	3	4	5
Kuruluş ve tescil işlemlerindeki bürokrasi					
Resmi kurumlar arası eşgüdüm bulunmaması					
Vergi işlemlerinde zorluklar					
Gümrük işlemlerinde zorluklar					
Ulusal yatırımcılara oranla ayrımcılık yapılması					
Rüşvet, adam kayırma gibi usulsüz işlemler					

19. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerine başlamış olmasının Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ne derece etkileyeceği konusunda işletmenizin görüşü nedir?

- ☐ Değişiklik olmaz.
☐ Yabancı sermaye yatırımları artacaktır.
☐ Yabancı sermaye yatırımları azalacaktır
☐ İşletmemizin bu konuda bir öngörüsü bulunmamaktadır.

20. Bir yabancı sermaye yatırımı olarak işletmenizin Trabzon'a katkısı hakkında görüşlerinizi lütfen belirtiniz.

** (1= En Önemli, 2= Önemli, 3= Fikrim Yok, 4= Önemsiz, 5= Hiç Önemli Değil)*

	1	2	3	4	5
Şehrin kalkınmasına katkısı					
Yeni istihdam imkânları yaratması					
Yeni işletmelerin kurulmasını teşvik etmesi					
Çalışanların hayat standartlarına katkısı					
İşgücü niteliği ve verimliliğinin yükselmesine etkisi					
Öğrencilere eğitim ve uygulama imkânı sağlaması					
Sosyal sorumluluk projeleri üretmesi					
Çevre korumasına katkısı					

Firma Adı :

E-Posta :

Cevaplayanın İşletmedeki Pozisyonu :

Cevaplayanın Mesleki Deneyimi :

Cevaplayanın Eğitim Düzeyi :

Kaynakça

- Açıkalın,S.,Gül,E.,Yaşar,E. (2006). Ücretler ve büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,16,271-282.
- Adanır, N.D. (2010). Dünyada ve Türkiye’de uluslar arası doğrudan yatırımlar:1995-2008. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi
- Afşar, M. (2004). Doğrudan yabancı yatırımlar ve bankacılık sektörü. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 4(1-2), 89-107.
- Agarwal, J.P. (1980). Determinants of foreign direct investment: A survey. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 116(4), 739-773.
- Akdiş,M. (1988). Dünya’da ve Türkiye’de yabancı sermaye yatırımları ve beklentiler, *YASED Yayın No:33*
- Akpınar, M ve Keskin, E. (2000). Küreselleşme: Dünyada gelirin yeniden dağılımı. *Stratejik Analiz Dergisi*, 1(4).
- Alagöz, M., Erdoğan, S. ve Topallı, N. (2008). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme: Türkiye deneyimi 1992-2007. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 79-89.
- Alexander, G ; Eun, C.S. ve Janakiramanan, S. (1987). Asset pricing and dual listing on foreign capital markets. *Journal Of Finance*, 42, 151-158.
- Altomonte,C. (2000).*Economic Determinants and Institutional Frameworks:FDI in Economies in Transition*.Transnational Corporations.
- Bal, H ve Göz, D. (2010). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 450-467.
- Bilgin, M. H. ; Danış, H. ve Demir, E. (2009). Türkiye’nin yabancı yatırım ortamının analizi ve bazı öneriler. *Maliye Finans Yazıları Dergisi*, 82, 45-56.
- Bodur, H.S. (2007). Dünyada yabancı sermayenin gelişimi ve yabancı sermaye hareketlerinin Türkiye üzerindeki etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Buckley.P.J ve Casson,M. (1992).*Multinational Enterprises in the World Economy*.London:Edward Elgar Publishing.
- Candemir,A. (2009).Doğrudan yabancı yatırım kararlarını etkileyen faktörler.*Ege Akademik Bakış*,9(2),659-675.

- Caves, R.E. ; Frankel, J.A. ve Jones, R.W. (1990). *World Trade And Payments: An Introducton*. (Fifth Edition). London: Harper Collins College Publishers.
- Chakrabarti A. (2001).The determinants of foreign direct investment:Sensivity analysis of cross-country regressions.KYKLOS,54,89-112.
- Cicioğlu, Ş. (2001). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve 1980 sonrası Türkiye ekonomisine etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi
- Cömert, F. (1998). Yabancı sermayenin dünü, bugünü, geleceği. *Hazine Dergisi*, 12, 1-25.
- Çalışır, M. (2001). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke riski açısından analizi ve Türkiye. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Çılbant, C. (2006). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye ekonomisi üzerine etkileri ve sektör analizi (otomotiv). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi
- Çinko, L. (2009). Doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin makroekonomik etkileri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 26(1), 117-131.
- Delice, G. (2005). Doğrudan yabancı yatırım (DYY) istatistiklerinde kullanılan verilerin kalitesi ve güvenilirliği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 171-198.
- Dönmez, A. (2009). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme ve dış ticaret üzerine olan etkileri: Türkiye üzerine bir uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi
- Dunning,J.H. (1993).*Multinational Enterprises and The Global Economy*.New York:Addison-Wesley.
- Duran, M. (2002).Türkiye’de yatırımlara sağlanan teşvikler ve etkinliği. *Hazine Müsteşarlığı Araştırmaları*.
- Elbir, C. (2010). Yabancı sermaye hareketlerinin ekonomik büyümeye etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi
- Esen, Ö. (2008). Türkiye’de kısa vadeli sermaye hareketlerinin başlıca iktisadi değişkenler üzerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Göksu, E. (2005). Türkiye’de kısa vadeli yabancı sermaye hareketleri ve ekonomik büyüme üzerine etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Görgün, T. (2004). Doğrudan yabancı yatırımların tarihsel gelişimi çerçevesinde yatırımların geliştirilmesinin etkin kurumsal yapılanmaları. Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi.

- Göz, D. (2009). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Güneş, C. (2006). Küreselleşme sürecinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve 1980 sonrası Türkiye ekonomisine etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Güven, Y. (2007). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Gelişme Yolunda Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri: Türkiye için ampirik bulgular ve değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Halıcıoğlu, F. (2008). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye. *Munich Personal RePec Archive*, 1-12.
- Halis, M., Yıldırım, M., Özkan, B., Özkan, G. (2007). Yabancı girişimciliği etkileyen faktörlerin değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi*, 12(9), 304-318.
- Hazine Müsteşarlığı. (2003). *Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları (1980-2003)*. Ankara.
- Hazine Müsteşarlığı. (2007). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu Haziran 2007*. Ankara.
- Hosseini, H. (2005). An economic theory of FDI: A behavioural economics and historical approach. *Journal Of Socio-Economics*, 34(4), 528-541.
- İnal, E (2010). Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik sürecinde dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının etkinliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi
- Kara, M.A. (2002). Sermaye hareketlerinin yatırımlar ve tasarruflar üzerine etkisi: Türkiye örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi.
- Karabıçak, M. (2006). Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülke ekonomilerine etkileri: serbest bölgeler açısından bir analiz. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi
- Karagöz, K. (2007). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişlerini belirleyen faktörler: 1970-2005. *Journal Of Yaşar University*, 2(8), 927-948.
- Karluk, R. (2003). *Uluslararası Ekonomi*. Eskişehir: Beta Basım A.Ş.
- Karluk, R. (2007). *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Karluk, R. (2009). *Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Kiong, W ve Jomo, K. (2005). The impact of foreign capital inflows on the Malaysian economy: 1966-1996. *Journal Of The Asia Pacific Economy*, 10(1), 56-69.

- Kovancılar, B. (2003). Ülkemizde yatırım ortamının iyileştirilmesi, yatırımların teşviki ve Avrupa Birliği uygulamaları çerçevesinde alternatif bir model önerisi: inovasyon odaklı ihracat yönelimli yatırım hedefleme modeli. *TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları:4*. İstanbul: Şan Ofset Matbaası.
- Kökçü, H.B. (2007). Doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyümeye etkisi ve Türkiye uygulaması (1987-2006). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi
- Kurtaran, A. (2007). Doğrudan yabancı yatırım kararları ve belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 367-382.
- Lankes, H.P. ve Venables, A.J. (1996). Foreign direct investment in economic transition: the changing pattern of investments. *Economics Of Transition*, 4(2), 331-347.
- Lizondo, J.S. (1995). *Foreign Direct Investment*. Cambridge: M.I.T Press
- Mucuk, M ve Demirsel, M.T. (2009). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik performans, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 365-373.
- Narin, G. (2007). Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının özellikleri ve Türkiye ekonomisi üzerindeki olası etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Norback, P.J. ve Persson, L. (2008). Cross-border mergers&acquisitions policy in service markets, *Research Institute Of Industrial Economics Working Paper*, No:743, 1-39.
- Okutan, S. (2003). Uluslararası finansal liberalizasyon ve Türkiye’de 1990 sonrası kısa vadeli sermaye hareketlerinin ekonomiye etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Okuyan, H.A. ve Erbaykal, E. (2008). Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi, *Ekonomik Yaklaşım*, 19(67), 47-58.
- Özalp, İ. (2005). *Çokuluslu İşletmeler-Uluslararası Yaklaşım*. Eskişehir: Gülen Ofset.
- Özdemir, D. (2002). Küreselleşme, ekonomik büyüme ve çok uluslu şirketler. *Doğu Batı*, 16, 237-246.
- Parasız .İ. (1999). *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Planning Commission Government Of India. (2002). *Report On The Steering Group On Foreign Direct Investment*. New Delhi.
- Roberts, R. (1994). *International Financial Centres*. London: Edward Elgar Publishing.
- Seviçin, A. (2005). Rekabet stratejisi geliştirme sürecinde stratejik grup analizi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 51-66.

- Sevinecek, D.Ö. (2010). Türk otomotiv sektörünün doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekme potansiyeli ve rakip ülkelerle karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat*. (15. Baskı). İstanbul: Güzem Yayıncılık.
- Şimşek, A.R. (2007). Kısa vadeli sermaye hareketleri ve Türkiye ekonomisine etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi
- Şimşek, M. Ve Behdioğlu, S. (2006). Türkiye’de dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: uygulamalı bir çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 47-65.
- Terzioğlu, B. (2007). Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar: Türkiye örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi
- Tomak, D. (2006). Dolaysız yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Türkcan, B. (2008). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye ve kalkınmaya etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Uludağ, İ. (1990). *İzlenen Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisi: Teori, politika, değerlendirme*. İstanbul: Der Yayınları.
- UN. (2007). *World Economic Situation And Prospects*. New York.
- UNCTAD. (2005). *World Investment Report*. New York and Geneva.
- UNCTAD. (2006). *World Investment Report*. New York and Geneva.
- UNCTAD. (2007). *World Investment Report*. New York and Geneva.
- UNCTAD. (2008). *World Investment Report*. New York and Geneva.
- UNCTAD. (2010). *Global Investment Trends Monitor-Second and Third Quarters Of 2010*. New York and Geneva.
- Vita, D ve Kyaw, S. (2009). Growth effects of FDI and portfolio investment flows to developing countries: a disaggregated analysis by income levels. *Applied Economics Letters*, 16(3), 277-283.
- YASED. (2007). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu- Temmuz 2007*. İstanbul.
- YASED. (2008). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu- Mart 2008*. İstanbul.
- YASED. (2009). *Türkiye’de Sanayi Sektöründe Uluslar arası Sermaye-Temmuz 2009*. İstanbul.

- YASED. (2010). *Türkiye’de Sanayi Sektöründe Uluslar arası Sermaye-Temmuz 2010*. İstanbul.
- YASED. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu-Mart 2011*. İstanbul.
- Yorulmaz, F. (2006). Yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye ekonomisine etkileri (1990-2002). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Yücel, F ve Akbay, O.S. (2008). Yabancı doğrudan yatırımlar yoluyla gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi ve ekonomik büyüme. *Üniversite Sanayi İşbirliği Ulusal Kongresi*. Adana: Üniversite Sanayi İşbirliği Merkezleri Platformu, ss.1-9.
- Yücel,K.K. (2009).Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler:Eskişehir imalat sanayi üzerine bir çalışma.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.Eskişehir:Anadolu Üniversitesi.
- Yükseler, Z. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve İş/Yatırım Ortam İlişkisi*. TCMB.
- Zhang,K.H. (2001).What Explains The Boom of FDI in China.*International Economics*,54(2),252-271.